КЫРГЫЗПАТЕНТТИН КАБАРЛАРЫ:

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН МАСЕЛЕЛЕРИ

ВЕСТНИК КЫРГЫЗПАТЕНТА:

ВОПРОСЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

КЫРГЫЗПАТЕНТ

ISSN 1029-208X

1/2001

КЫРГЫЗПАТЕНТТИН КАБАРЛАРЫ:

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК **МЕНЧИКТИН** МАСЕЛЕЛЕРИ

ВЕСТНИК

КЫРГЫЗПАТЕНТА:

ВОПРОСЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Илимий-практикалык журнал **1998-жылдан бери чыгып келатат**

Уюштуруучу - КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН OKMGTYHQ КАРАШТУУ ИЛИМ ЖАНА ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК БОЮНЧА МАМЛЕКЕТТИК АГЕНТСТВОСУ (КЫРГЫЗПАТЕНТ)

Журнал Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинде катталган
Каттоо № 000844, индекс - 77301

№ 1, 2001

Редакциялык коллегиянын торагасы
Кыргызпатенттин директору - Оморов Р.О. (башкы редактор)

Редакциялык коллегия:

Тораганын орун басарлары:
Кыргызпатенттин аппаратынын жетекчиси - Токоев АТ.
Авторлордун жана укук ээлеринин мулктук укуктарын
жамааттык башкаруу Борборунун директору - Ж. Абдылдабек кызы

Редакциялык коллегиянын мучолору:
Баклыкова JIA, Ибраимов ИА., Исабаева З.Б., Кадыралиева К.О.,
Саргалдакова Ж.З., Сопуева А.А., Казакбаева AM. (жооптуу катчы),
Хмилевская Л.Г., Чекиров А.Ч., Шатманов Т.Ш.,
Арипов С.К. (чыгышына жооптуу)

Материалдарды кайталап басуу редакциянын макулдугу боюнча гана жургузулот.

Жарыяланган материалдардын авторлору келтирилген фактылардын, цитаталардын, энчилуу атгардын, географиялык атапыштардын, экономикалык-статистикалык жана башка маалыматтардын, ошондой эле матери алдардагы ачык жарыялоого болбой турган маалыматтардын тандалышына жана тактыгына жооп беришет. Редакция автор менен коз карашы туура келбеген макал апарды дагы талкуу иретинде жарыялашы мумкун. Журнал жылына 2 жолу чыгат.

И Редакциянын дареги:
Кыргыз Республикасы, 720021
Бишкек ш., Москва кочосу, 62,
Кыргызпатент

8
Тел.: 68-08-19, 68-16-98, 51-08-13.
Факс: (3312) 68-17-03

© Кыргызпатент, 2001-ж.

/. ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИ КОРГОО

1.1 Р.О. Оморов "Интеллектуалдык менчик - Кыргыз Республикасынын илимий-техникалык, маданий жана экономикалык онугуусунун базасы" 5

1.2 А.А. Сопуева "Товардын чыгарылган жеринин аталыштары боюнча укук бузууларды болтурбоо женунде" 18

1.3 Т.Б. Азыков "Селекциялык жетишкендиктер интеллектуалдык менчиктин объектиси катары" 22

2. ЭЛ АРАЛЫК КЫЗМАТТАШТЫК

К.А. Касыбекова "Белгилерди эл аралык катгоо женунде Мадрид макулдашуусу" 31

3. АВТОРДУК УКУК

3.1 Ж. Абдылдабек кызы "Кыргызстанда автордук укук менен чектеш укуктардын актуалдуу маселелери женунде" 39

3.2 А.Ч. Чекиров "Тоталитардык маданияттын бугунку бир философиясы" 49

4. ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК УКУКТАРЫН ИШКЕ АШЫРУУ ЖАНА КОРГОО

Э.С. Балпанова "Интеллектуалдык менчик тармагындагы иштер боюнча сот практикасы" 59

5. КЫРГЫЗПАТЕНТТИН КЕЦЕШИ

Окурмандарга жооп беребиз (Ойлоп табууларды патенттее) 65

6. ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН ТАРЫХЫНАН

Ойлоп табуунун жана патент ишинин тарыхы 77

7. *МААЛЫМДОО*

Интеллектуалдык менчиктин Дуйнелук уюмунун кайрылуусу 87

8. ЖАРЫЯЛАР

Жарыялар 89

И НТЕЛЛ ЕКТУАЛДЫ К МЕНЧИКТИ КОРГОО

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК - КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЛИМИЙ-ТЕХНИКАЛЫК, МАДАНИЙ ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК ©НYrYYCYНYН БАЗАСЫ

Р. О. Оморов - *Кыргызпатенттин директору,* ***КР*** *ИУАнын мучв-корреспонденти,* ***Эл аралык Инженердик Академиянын академией***

елкенун илимий-техникалык жана маданий потенциалы дуйнелук рынокто атаандаштыкка жарамдуулуктун чечуучу фактору болуп саналат. Эгерде илимий жана илимий-техникалык продукт сатууга арналса жана ага суроо-талап болсо, ал товар боло алат.

Адамзаттын интеллектуалдык ишмердигинин жыйынтыгы катары дуйнедо интеллектуалдык менчиктин (мындан ары - ИМ) индустриясы кенири онугуудо жана ал ондуруштун эн келечектуу тармактарынын бирине айланууда. Йзилдеолердун вндуруш учун кызыгууну жараткан жана керектевчулук баалуулукка ээ болуп саналган интеллектуалдык продуктусу ондуруштук инновадиялар учун эн биринчи негиз болуп саналат. Ошондуктан анын рыноктук баасы болот, ээсин коммерциялык пайда керуу мумкунчулугу менен камсыз кылып, сатылат жана сатылып алынат. Интеллектуалдык ишмердиктин жыйынтыгы - товардын жаны туру калыптанды, технологиялар менен лицензиялардын рыногу онугуудо. Бул езгечо товар же автордук укуктун объектиси турундо, же патенттик укуктун объектиси турундо болот.

Лицензиялык сый акынын олчомун аныктоодо эн маанилуу факторлордун бири ушул технологияны укуктук коргоо боло тургандыгын технологиялардын баасын чыгаруунун дуйнолук практикасы корсотту.

Ошондуктан дуйнонун рыноктук тузулушко ээ алдьщкы олкелору интеллектуалдык менчиктин объектилерин ишенимдуу коргоого биринчи даражадагы маани беришет.

XXI кылым - ИМ менен туздон-туз байланышкан маалыматтык жана коммуникациялык технологиялар менен гендик инженериянын дуркуреп осушунун кылымы. Алдьщкы позицияга билимдерге негизделген экономика чыгууда, андагы атаандаштык курошто экономикалык жактан есуунун жана ийгиликтсрдин башкы булагы - идеялар жана аларга негизденген инновадиялар болуп баратат.

Финансылык жактан чектелген мумкунчулуктордун шартында мамлекет учун кыйла коп экономикалык пайда алуу максатында жаны технологияларды сатууда атаандаштыкка жарамдуу технологияларды откорууну камсыз кылуу сыяктуу маселелерди чечуу зарыл, анткени аларды оздештуруу экономикалык жана содиалдык планда пайдалуу жыйынтыктарга жетишууго, илим сыйымдуу жогорку технологиялык ондурушко инвестицияларды тартууга алып келет.

Бугунку кундо коптогон мамлекеттер ойлоп табуучулук ишмердигин колдоо маанилуу экендигин жана мамлекеттин экономикасын енуктуруудо чыгармачыл инсандардын ролун моюнга алышууда. Албетте, мындай кол-

доонун денгээли ар дайым мамлекеттин онуккондугуно кез каранды болуп келген, жана енер жайы онуккон олколордо да, енер жайы начар онуккон олкелордо да бул денгээл ар башка болот, ошондой эле ал елкенун социалдык-экономикалык системасынын туруне кез каранды болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын интеллектуалдык менчик системасынын внугушу

Илимдин, техниканын жана маданияттын онугушунун маанилуу фактору болуп саналган интеллектуалдык чыгармачылык ИМ объектиси турундегу чыгармачыльгктын жыйынтыктары укуктук жактан ишенимдуу корголгондо гана енугет. Аларды коргоо маселелерин чечуу учун ар бир цивилизациялуу олкодо структуралык жана функционалдык компоненттерди камтыган ИМ системалары тузулот.

Интеллектуалдык менчикти башкаруу системасы коомдун экономикалык онугушунун натыйжалуулугун коп жагынан аныктайт, андан тышкары рынок мамилелеринин онукксндугунун денгээли интеллектуалдык ишмердиктин жыйынтыктарын укуктук коргоо системасынын онуккондугунун денгээли менен аныкталат, ал эми ИМдин рыногунун онуккондугунун денгээли коомдогу рыноктук мамилелердин онуккондугунун денгээлин мунездейт.

Кыргыз Республикасынын ИМ системасынын тузулушу жана калыптанышы, КМШнын коптогон олколорундогудой эле, олконун саясый жана экономикалык оз алдынчалыкты алуусу менен тыгыз байланышкан. Кыргызстандын ИМ ведомствосу - Кыргызпатент 1993-жылы 15-июнда Илим жана жаны технологиялар боюнча Мамлекеттик комитеттин алдында Патент башкармалыгы катары **Gkmot** тарабынан тузулгон. 1995-жылдын январынан тартып Патент башкармалыгы Билим жана илим министрлигинин интеллектуалдык менчик боюнча Башкы башкармалыгы болуп кайрадан уюштурулган, ал эми 1996-жылы 4-марттан баштап акыркы аталгандын базасында Кыргыз Республикасынын вкмотунун алдындагы интеллектуалдык менчик боюнча мамлекеттик агентствосу (Кыргызпатент) тузулгон.

ИМ системасын андан ары онуктуруу жана олконун илимий потенциалын онуктуруу учун шарт тузуу максатында Кыргыз Республикасынын ©кмотунун алдындагы ИМдин мамлекеттик агентствосу 2000-жылы 28-декабрда Кыргыз Республикасынын вкметуно караштуу илим жана интеллектуалдык менчик боюнча мамлекеттик агентствосу (Кыргызпатент) болуп кайрадан уюштурулду.

Кыргызпатент илим, техника, жаны технология жана ИМди коргоо тармагында бирдиктуу мамлекеттик саясатты ишке ашыруучу мамлекеттик башкаруу органы болуп саналат.

Кыргызпатенттин системасынын структурасы 1-сууротто берилген.

КЫРГЫЗПАТЕНТТИН СИСТЕМАСЫНЫН СТРУКТУРАСЫ

1-сурет

ИМди коргоонун мыйзамдык базасы азыркы мезгилде негизинен калыптанып калды жана ал 12 мыйзамды кучагына алып турат (1-таблица). Жалпысынан бул тармактагы Кыргыз Республикасынын мыйзамдары интеллектуалдык менчикти жаратуучулардын кызыкчылыктарын аларга укуктарды беруу жолу менен коргоого умтулат, муну менен бирге бул укукгар жалан эле материалдык объектиге тиешелуу болбостон, интеллектуалдык менчиктин жыйынтыктары женунде материалдык маалымат турунде чагылдырылган адамдын акыл-эсинен жаралуучуларга да тиешелуу.

1-таблица

к/ №	*Мыйзамдык актынын аталышы*	*Кучунв кирген датасы*
1	Граждандык кодекстин II белугу, 5-белуму "Интеллектуалдык менчик"	01.03.1998
2	Патентгик Мыйзам	04.02.1998
3	Товардык белгилер, тейлее белгилери жана товарлар чыгарылган жерлердин аталыштары женундо	28.02.1998
4	Автордук укук жана чектеш укуктар женунде	23.02.1998
5	ЭЭМ учун программаларды жана маалымат базаларын укуктук коргоо женунде	04.04.1998
6	Интегралдык микросхемалардын топологияларын укуктук коргоо женунде	10.04.1998
7	Коммерциялык сыр женундо	10.04.1998
8	Селекциялык жетишкендиктерди укуктук коргоо женунде	26.06.1998
9	Монополиялык ишмердикке чек коюу, атаандаштыкты коргоо жана онуктуруу женунде	15.04.1994
10	Кызматтык ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер, енер жай улгулеру женунде	13.08.1999
11	Фирмалык аталыштар женунде	31.12.1999
12	Патенттик ишенимдуу екулдер женунде	28.02.2001

Эл аралык кызматташты/с тармагында Кыргызпатент Интеллектулдык менчиктин Дуйнелук уюму (ИМДУ) менен терец кызматташып келе жатат, Кыргыз Республикасы ИМДУга 1994-жылдан бери муче болуп саналат жана ал 13 эл аралык келишимдер менен макулдашууларга кошулган (2-таблица).

2-таблица

№	*Аталышы*	*Кошулуу датасы*
1	ИМДУну уюштуруучу Конвенция	14.02.1994
2	0нер жай менчигин коргоо боюнча Париж Конвенциясы	14.02.1994
3	Товардык белгилерди эл аралык каттоо женунде Мадрид Макулдашуусу	14.02.1994
4	Патенттик кооперация женундо келишим (PCT)	14.02.1994
5	Евразиялык патенттик Конвенция	13.01.1996
6	Белгилерди каттоо учун товарлар менен кызмат керсетуулерду эл аралык классификациялоо (БТЭК) женунде Ницца Макулдашуусу	10.12.1998
7	Локарн Макулдашуусу	10.12.1998
8	Вена Макулдашуусу	10.12.1998
9	ТРИПС Макулдашуусу	20.12.1998
10	Эл аралык патенттик классификациялоо боюнча Страсбург Макулдашуусу (ЭПК)	10.09.1999
11	Автордук укук боюнча ИМДУнун келишими (АУК)	10.12.1998
12	Адабий жана корком чыгармаларды коргоо боюнча Берн Конвенциясы	08.07.1999
13	Осумдуктердун жаны сортторун коргоо боюнча Эл аралык УПОВ Конвенциясы (1991-жылдагы акт)	26.06.2000

2001-жылы февраль айында ИМДУнун Генералдык директору доктор Камил Идрис жетектеген анын делегациясынын визити болуп етуп, бул визиттин журушундо Кыргыз Республикасынын Экмету менен ИМДУнун ортосунда интеллектуалдык менчик тармагында кызматташуусунун Программасына кол коюлду.

Мындан тышкары, онер жай менчигин коргоо боюнча Россия, Казакстан, Озбекстан, Азербайжан, Армения менен екметтер аралык эки тараптуу келишимдер тузулгон; Туркия Республикасы менен - ИМди коргоо боюнча Макулдашуу, ошондой эле Франциянын Патентгик Ведомствосу менен онер жай менчиги жаатында, Россиянын жана Казакстандын автордук коомдору менен, Тажикстандын автордук укук боюнча агентствосу менен, Фонограмма чыгаруучулардын Эл аралык федерациясынын (IFPI) Москвадагы екулчулугу менен ведомстволор аралык Макулдашуулар тузулгон.

2001-жылдын 1-июнуна карата ИМ объектилери боюнча негизги статистикалык маалыматтар:

Кыргызпатент иштей баштаган мезгилден бери тушкен етунмелер:

• ойлоп табууларга, пайдалуу моделдерге жана енер жай улгулеруне - 1520, анын ичинен чет елкелук етунуучулерден - 593 (бул 38.25 %ти тузет), анын ичинде темендегудей елкелерден: АКШдан - 10 %, Франциядан - 5 %, Россиядан - 5 % тушкен;

• улуттук жол-жоболор боюнча товардык белгилерге тушкон етунмолер - 6846, анын ичинен чет елкелук етунуучулерден - 6344 (б.а. 92.7 %) анын ичинде темендегудей елкелерден: АКШдан - 40 %, Улуу Британиядан -11%, Германиядан - 9 %, Япониядан - 5 %;

• Мадрид Макулдашуусу боюнча товардык белгилерге тушкен етунмелер - 21829.

Кыргыз Республикасынын аймагында коргоого алынгандар:

• ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер жана енер жай улгулеру 895;

• Евразиялык патенттер боюнча ойлоп табуулар - 351;

• улуттук жол-жоболор боюнча товардык белгилер - 5800;

• Мадрид Макулдашуусу боюнча товардык белгилер - 20993;

Онер жай менчигинин бардык корголгон объектилери - 28000ден ашык.

Каттоого апынган:

• лицензиялык келишимдер жана укуктарды еткоруп берууге карата келишимдер - 372;

• авторлор - 949;

• чыгармалар - 8894.

Дуйноде ИМди коргоо системасынын жол-жоболорунун жана ага болгон мамиленин барган сайын окшошо башташы улуттук мыйзамдарды гармонизациялоо маселесин, ушул тармактагы укук бузууларды аныктоо жана аларга жол бербее маселелери боюнча кызматташууну биргелешип ишке ашырууну, ИМди коргоо чейресунде макулдашылган формаларды иштеп чыгуу жана таасир беруу жолдорун ишке ашырууну алдьщкы орунга чыгарды. Бул тармакта Кыргызпатент эл аралык келишимдерге жана улуттук мыйзамдарга ылайык тен укуктуулуктун жана ез ара пайда керуу принциптерин сактоонун негизинде зор иш алып барууда.

Азыркы цифралык технологиянын онугушу буткул адамзаттын интеллектуалдык жана чыгармачылык жендомдуулуктерун бириктируунун технологиялык негизин камсыз кылуучу инфраструктураны тузууге алып келди. ©лкелор менен элдерди маалыматтык бириктируунун кучтуу каражаты болгон, алардын экономикалык интефациялануусунун негизи болгон Интернет турундогу глобалдуу туйундер бир эле мезгилде маалыматтык, саясый жана маданий экспансиянын аспабы болуп калышы мумкун. Интернетте интеллектуалдык менчикти коргоо глобалдуу кейгейлуу маселе болгондуктан, бул тармакта керулуучу ар бир чара эл аралык практикага, езгечо Интернетте устомдук кылуучу алдынкы елкелердун практикасына ынгайлашуусу керек. Бул кез караштан алып Караганда биздин елкенун Интернеттеги интеллекту-

алдык менчиктй коргоо механизмдерин иштеп чыгуу максатын аркалаган эл аралык демилгелерге жигердуу катышуусу эн. маанилуу болуп саналат.

ИМДУнун ишмердигинин жаны багыты салттык билимдерди, генетикалык ресурстарды жана фольклорду коргоо маселелерин карап чыгуу болуп саналат. Кыргызпатент ИМДУ менен биргелешип, салттык билимдерди, генетикалык ресурстарды жана фольклорду коргоо жаатында ушул коргоонун жолдорун иштеп чыгуу жана анын стандарттарын даярдоо багытындагы иштерди, интеллектуалдык менчик боюнча кадимки мыйзамдарды ИМдин ушул объектилерине карата колдонуу жактары боюнча изилдееелерду жургузуп жатат.

Илимий изилдоолордун жыйынтыктарына болгон укуктарды коргоо маселелери

Илимий-техникалык потенциал елконун дуйнелук рыноктогу атаандаштыкка жендемдуулугунун чечуучу фактору болуп саналат. Илимий жана илимий-техникалык продукт, эгерде ал сатууга арналса жана ага суроо-талап болсо, товар боло алат. Бул езгече товар же автордук укуктун объектиси турунде, же автордук укуктун объектиси турундо болот. Азыркы дуйнеде дуйне елкелерунун илими менен экономикасынын онугуусунде интеллектуалдык менчиктин ролу, езгече азыркы учурда актуалдуу жаратылыш ресурстары жок елкелер учун есуп бараткандыгы байкалат. Билимдерге негизденген экономиканын есушунун жана атаандаштык курештегу ийгиликтеринин башкы булагы идеялар жана аларга негизденген инновациялар болууда. Муну менен бирге интеллектуалдык менчик илимий ишмердиктин жыйынтыгы жана илимдин енугушун каржылоонун каражаты болуп калат. Кептегон эксперттердин айткандары боюнча "интеллектуалдык менчик юриспруденциянын жымжырт булунунан жана мемиреген ишкерликтен жогорку технологиялык экономиканын ыкчам агымына орун котордү".

Ойлоп табуучулук жана илимий-изилдее иштери менен тажрыйба-конструктордук иштерди еткеруу, жаны технологияларды тузуу езунче болунуп каралбашы керек, интеллектуалдык менчикти коргоо илимдин енугушунун тузден-туз бир белугу болуп калышы керек.

Илимдин енугушу ез алдына илимий-техникалык жана чыгармачылык потенциалды натыйжалуу жана максатка багыттап пайдалануу максатын коюшу керек. Бул, биринчи иретте, мамлекеттин артыкчылыктуу багыттарын аныктоо жана аларды жузеге ашыруу, илимий изилдеелердун жыйынтыктарын натыйжалуу пайдалануунун механизмдерин иштеп чыгуу, технологиялардын рыногун тузуу, лицензиялык сооданы ездештуруу болуп саналат. Мамлекет илимий-техникалык жыйынтыктарды милдеттуу турде укуктук коргоого алышы менен бирге алар экономиканын есушунун ишенимдуу негизи болуп калышына биринчи иретте кенул бурушу зарыл.

Кыргыз Республикасында азыркы учурда илимий-техникалык жана инновациялык ишмердикти енуктурууге багытталган бир катар нормативдик-укуктук документтер кабыл алынды, алар:

- "Илим жана мамлекеттик илимий-техникалык саясаттын негиздери женунде" Кыргыз Республикасынын мыйзамы;
- "Инновациялык ишмердик женунде" Кыргыз Республикасынын мыйзамы;
- Кыргыз Республикасынын 1998-2000-жылдарга ендурушту техникалык жана технологиялык кайрадан жабдуу боюнча концепциясы;
- Кыргыз Республикасында илимий-инновациялык ишмердикти онуктуруунун программасы;
- Мамлекеттик илимий-техникалык программаны калыптандыруунун жана ишке ашыруунун тартиби женунде жобо;
- Илимий-изилдее жана тажрыйба-конструктордук иштердин долбоорлорунун мамлекеттик (кез карандысыз) илимий-техникалык экспертизасын уюштуруунун жана жургузуунун тартиби женунде жобо;
- Илимий, илимий-техникалык жана инновациялык ишмердикти мамлекеттик бюджеттин каражаттарынын эсебинен каржылоонун тартиби женунде жобо.

Укуктук коргоо жана илимий-техникалык ишмердиктин жыйынтыктарын пайдалануу жаатындагы мыйзамдарды андан ары оркундегуунун негизги багыттары:

- интеллектуалдык менчикти чарбалык жугуртууде натыйжалуу пайдалануу учун шарт тузуу;
- интеллектуалдык менчиктин объектилерин тузуу жана пайдалануу процесстерине обелго тузуу болуп калышы керек.

Экономиканы реформалоо жана рынок шарттарына етуу шарттарында инновациялык ишмердиктин артыкчылыктуу багыттарын аныктоо ете маанилуу болуп эсептелет. Азыркы мезгилде инновациялык ишмердиктин артыкчылыктуу багыттарын калыптандыруу жана аларды каржылоонун системасын тузуу маанилуу кадам болуп саналат.

Мамлекет биринчи ирет илимге жана илим сыйымдуу ондурушке жумшалуучу максаттуу мамлекеттик чыгымдарды интенсификациялоого, илимий-изилдее жана тажрыйба-конструктордук иштерге капиталдык салымдарды кебейтуу учун шарт тузууге, ошондой эле технологиялардын рыногуна, илимий-техникалык жыйынтыктарды милдеттуу турде укуктук коргоого алуу менен алар экономиканын онугушунун ишенимдуу негизи болуп калышы учун лицензиялык сооданы ездештурууге кенул бурушу зарыл.

Мамлекеттин негизги милдетгеринин бири илимге жана илим сыйымдуу ендурушке жумшалуучу максаттуу мамлекетгик чыгымдарды интенсификациялоо, ишканалар менен уюмдардын илимий-изилдее жана тажрыйба-конструктордук иштерине жеке ездерунун капиталдык салымдарын кебейтушуне шарт тузуу болуп саналат.

Жадагалса мамлекеттик бюджеттин тартыштуу шарттарында да фундаменталдуу илимий изилдеелерду борбордошкон каржылоо камсыз болуп тура тургандыгын илимий изилделерду жургузуунун дуйнелук тажрыйбасы керсетууде. Мамлекеттин колунда чектелген гана ресурстар болгон шарттарда илимий-техникалык потенциалды сактап калуу жана енуктуруу учун мамле-

кеттин каражаттарын илим менен техниканын артыкчылыктуу багыттарына топтоо эн маанилуу, анткени инновацияларды ездештуруу орчундуу капиталдык салымдарды талап кылат.

Инновациялык фондулардын инновацияларды каржылоосу

Инновациялык фондулар илимий-техникалык продукцияларды иштеп чыгуучулар жана аларды пайдалануучулар тарабынан тузулушу мумкун. Ошентип, инновациялык фондуларды тузуунун максаты инновациялык долбоорлорду, илимий-техникалык иштеп чыгууларды каржылоо учун капитал топтоо жана белуштуруу, кайтарымдуу же кайтарымсыз негизде чакан инновациялык долбоорлорго финансылык жардам корсотуу болуп саналат.

Бугунку кундо ишканалардын инновациялык демилгечилдиги негизинен чет олколук инвестицияларга коз каранды, аларды тартуу учун ыцгайлуу инвестициялык шарттарды жана аларды жузего ашыруунун натыйжалуу механизмдерин тузуу керек. Эн жацы технологияларды артыкчылыктуу тармактарга тартып, чет олколук инвестициялардын жардамы менен экономиканы которуу учун, ошондой эле атаандаштыкка жарамдуу технологиялар менен продукцияларды тузуу жана жеке озунун илимий-техникалык базасын енуктуруу учун мамлекетгик стратегиянын болушу эн зарыл.

Бирок ошол эле учурда чет олколук инвестициялар олкодогу инновациялык процесстин онугушун аныктабашы керек.

Албетте, интеллектуалдык менчиктин объектилерин тузуу жана пайдалануу процесстерине обелге тузуунун негизги жолу илимий-изилдоо, тажрыйба-конструктордук иштерди жургузууге салык женилдиктерин киргизуу, ИМ объектилери пайдаланылуучу жацы технологияларды ездоштуруучу ишканалар учун патенттик изилдееелерду жургузуу болуп саналат.

Ойлоп табуучулук ишмердикти мамлекеттик колдоонун бир туру ойлоп табуучулукка обелге тузуу болуп саналат жана ал эки багытта:

- ИМ объектилерин пайдалануучу чарба субъектилерине ебелге тузуу;
- ИМ объектилерин жараткан авторлорго ебелге тузуу багытгарында журушу керек.

Кыргызпатент еткеруучу "Ойлоп табуучулук ишмердик тармагындагы иштердин эн мыкты жыйынтыктарынын Республикалык сынагы" ойлоп табуучулуктун енугушуне жана ойлоп табуучуларга моралдык жана материалдык ебелге тузууге багытталган.

Сынактын негизги талаптары ойлоп табуунун актуалдуулугу, чечилуучу маселенин татаалдыгы, объектинин пайдалануу учун даярдыгынын даражасы, техникалык-экономикалык пайдаланууга жана курчап турган чейрену коргоого кемок керсетууге жарамдуулугу болуп саналат.

Патент мыйзамы менен Автордук укук жана чектеш укуктар жонунде мыйзамга ылайык Кыргызпатенттин алдында интеллектуалдык менчиктин Мамлекеттик фондусу тузулген, анын негизги милдеттери:

- Кыргыз Республикасынын ойлоп табуучулары менен рационализаторлорун колдоо;

- ИМ объектилерин тузууде авторлордун чыгармачылыгын енуктурууге жана аларды мамлекеттин кызыкчылыгында натыйжапуу пайдаланууга кемек керсетуу;
- илимий-техникалык прогресстин эн, жаны жетишкендиктерин енер жайдын ар кандай тармактарында жана ендуруште ездештурууге кемек керсетуу;
- инвестициялык долбоорлор менен илимий-техникалык изилдеелердун программаларын аларда пайдаланылган ИМ объектилеринин техника денгээлине жооп бериши боюнча экспертизадан еткеруу болуп саналат.

Укуктардын тен, даражалуулук маселелери

Рынок мамилесинин енуккендугу интеллектуалдык чыгармачылыктын жыйынтыктарын укуктук коргоо системасынын денгээлине кез каранды. Ушуга байланыштуу илимий-техникалык ишмердиктин жыйынтыктары менен интеллектуалдык менчиктин объектилерин чарбалык жугуртууге тартуу боюнча бирдиктуу мамлекетгик концепцияны иштеп чыгуу зарылчылыгы келип чыгат, анткенде эле илим менен жаны технологиялар чейресунде мамлекет менен илимдин жана ишкерликтин ортосундагы мамилелерди гармонизациялоо жана ИИТКИнин (НИОКР) жыйынтыктарын коммерциялык пайдаланууга ебелге тузуу камсыз болмок. Мамлекеттин саясатынын максаты чыгармачыл жамааттардын, енер жайдын, бизнес менен мамлекеттин кызыкчылыктарынын тен даражалуулугуна жетишуу, алардын илимий-техникалык жетишкендиктерди тузуу жана пайдалануу боюнча кызматташуусун уюштуруу болушу керек.

Укуктук мамилелердин субъектилеринин, анын ичинде мамлекеттин укуктары менен кызыкчылыктарынын тен даражалуулук маселеси илим жана жаны технологиялар чейросунде илимий-техникалык ишмердиктин жыйынтыктары менен интеллектуалдык менчик объектилерин чарбалык жугуртууге тартуу боюнча мамлекеттик саясатты жузеге ашыруунун башкы артыкчылыктуу багытгарынын бири болуп саналат. Маселенин ушундай коюлушу гана илимий-техникалык ишмердиктин жыйынтыктарын тузууге жана пайдаланууга катышкандардын кызыкчылыктарына кыйла толук жооп берет жана дуйнелук ченемдерге дал келет.

Муну менен бирге интеллектуалдык ишмердиктин жыйынтыктарын чарбалык жугургуу процессинде мамлекеттин кызыкчылыктарын укуктук коргоо, укуктук мамилелердин бардык субъектилеринин, анын ичинде мамлекеттин органдарынын укуктары менен кызыкчылыктарынын тен даражалуулугу сыяктуу маселелерге кенул бурулушу зарыл.

ИМ объектилерин коммерциялаштыруу маселелери

Азыркы дуйнеге рынок мамилелеринин бут жайылышы жана аны коштогон эл аралык сооданы либералдаштыруу экономикалык атаандаштыкты кошумча дагы кучетту, бул атаандаштык болсо кепчулугу илимий-техникалык атаандаштык менен аныкталат. Жаны технологиялар экономикалык онугууну аныктоочу факторлордун бири болуп калууда. Продукциянын,

ошондой эле технологиянын атаандаштыкка жарамдуулугунун жана техникалык децгээлинин белгилеринин бири патент же лицензиялык келишим турундогу укуктук коргоонун болушу эсептелет. Продукциянын мыкты атаандаштыкка жарамдуулугун жана ишкананын рыноктогу туруктуу ордун камсыз кылууга жендемдуу идеялар товардык ендурушту енуктуруунун маанилуу факторуна айланат.

Санкциясыз пайдалануудан мыйзам менен корголгон материалдык эмес объектинин бир туру катарында интеллектуалдык менчик объектисинин наркын баалоонун актуалдуулугу интеллектуалдык потенциалды топтоочу атаандаштыкка жарамдуу техникалык объектилердин дуйнедук рынокко чыгышынан келип чыккан. Ушунун натыйжасында коммерциялаштыруунун методологиялык негиздеринин бири - баалоо ишмердиги енуге баштады. Интеллектуалдык менчиктин объектисин баалоо аларды сатуу учун, анын ээлеринин биргелешкен ишканаларга салуучу салымдарын аныктоо, жаны технологияларды биргелешип ендурууде енектордун оз ара мамилелеринин стратегиясын ж.б. аныктоо учун керек.

Интеллектуалдык менчикти материалдык эмес актив катары пайдалануунун артыкчылыктары бар экендиги тогунсуз жана ал темендогудей каситтерге ээ:

- анын материалдык-буюм тайым структуралары болбойт;
- чарбалык ишмердикте киреше алуу учун пайдаланылат;
- аларды башка адамдын менчигине откоруп берууге мумкунчулук болот;
- укуктарды ыктыярдуу откоруп беруунун объектиси боло алат.

Баалоо ишмердиги озгочолуктуу иш жана интеллектуалдык менчикти баалоочулардан олуттуу адистик даярдык талап этилет. ИМди баалоочулар аны баалоо жолдорун сабаттуу тандап алышы жана ИМдин конкреттуу объектисин ал колдонулуучу буткул убакыттын ичинде ондурушто пайдалануунун шарттарын талдап чыгышы керек.

Интеллектуалдык менчиктин объектисинин наркына таасир беруучу факторлор зор мааниге ээ, алар темондогулор болуп эсептелет:

- илимий-техникалык жанылыкты ишгеп чыгуунун стадиясы;
- патенттик коргоонун болушу жана патенттик укуктардын ченеми;
- анын техникалык жана коммерциялык баалуулугу;
- берилуучу укуктардын ченеми;
- толоонун шарттары;
- ноу-хаунун болушу;
- ушул продукцияга болгон суроо-талап жана рынокто ушулардай же анын ордуна колдонулуучу техникалык чечимдердин болушу.

Интеллектуалдык менчикти баалоонун укуктук базасын муноздоодо баалоо ишмердигинин бири-биринен баалоонун максаттары жана жолдору менен айырмаланган эки чон багыты эске алынышы зарыл.

Биринчиси - рынок экономикасынын шарттарында ишкерликте интеллектуалдык менчиктин объектисинин товар катары пайдаланылышын баалоо. Мындай баалоонун максаты ИМдин объектисин сатууда жана патент же лицензия алууда, инновациялык долбоорлордо пайдаланууда, ишкананын устав-

дык капиталына салынуучу салымдарда, ИМди жеке озунун ондурушундо пайдаланууда, кызматтык ойлоп табуулар боюнча авторлор менен эсептешүүде, сатууда, мындай объектилерге ээ ишканаларды менчиктештирүүде же кошууда ИМдин объектисинин рыноктук наркын аныктоо болуп саналат.

Экинчи багыты - ИМдин объектисин материалдык эмес активдер катары инвентаризациялоо, ишкананы балансқа коюу, салык чегерүү, продукциянын оздук наркын, амортизациясын эсептеп чыгаруу максатында анын наркын коюу. Биринчи багыттан айырмаланып, экинчи багытта чыгымдарды эсепке алуу жолу менен баалоого негизделген баалоонун бирдиктүү тартиби аныкталган. Интеллектуалдык менчик ишкананын мулку болуп саналганда ал бухгалтердик эсепте чыгылдырылат, жана аны акча менен баалоо иш жузундо кеткен чыгымдардын баарын кошуу жолу менен ишке ашырылат.

Акыркы жылдары Кыргыз Республикасында коз каранды эмес баалоочулардын ишмердиги енуго баштады.

Кыргыз Республикасынын "Лицензиялоо жонундо" мыйзамынын 9-статьясына ылайык коз каранды эмес баалоочулардын ишмердиги милдеттуу турдо лицензиялануусу тийиш. 1997-жылы ©кмот тарабынан бекитилген "Ишмердиктин айрым турлерун лицензиялоо жонундо жобого" ылайык коз каранды эмес баалоочулардын ишмердигине лицензия Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик мулк фондусу тарабынан берилет. Алардын ишмердиги "Кыргыз Республикасында мамлекеттик эмес мулкту коз карандысыз баалоочулардын ишмердигинин эрежелери" менен жонго салынат.

Лицензия "Кыргыз Республикасында коз карандысыз баалоочулардын ишмердигин аттестациялоонун жана лицензиялоонун тартиби жонундо жобо" менен жонго салынуучу Мамлекеттик мулк фондусунун алдындагы баалоо боюнча кенешинде аттестациядан откон учурда гана берилет. Ишмердиги "Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик мулк фондусунун алдындагы мулктун баасын коюу боюнча кецеш жонундо жобо" менен жонго салынуучу кецештин курамына Мамлекеттик мулк фондусунун, финансы министрлигинин, архитектура жана курулуш боюнча Мамкомиссиянын, башка уюмдардын окулдору жана коз каранды эмес баалоочулар киришет.

Интеллектуалдык менчиктин объектилерин баалоонун методологиясы андан ары оркондотулушу зарыл, муну менен бирге азыркы этапта темондогудой багыттар:

- баалоочу болуп иштешкендер менен баалоочулук тажрыйбасы бар-ларды жана башка эксперттерди тартуу менен интеллектуалдык менчиктин объектилерин баалоонун улуттук стандарттарын тузуу;
- интеллектуалдык менчиктин ар кандай формаларын баалоонун багыттары менен турлору боюнча методика тузуу, аларды системалаштыруу жана аларга бардык уюмдар менен ишканалар аткарууга милдеттуу болгон нормативдик-укуктук документтин статусун беруу;
- интеллектуалдык менчикти баалоонун улуттук методикасын ИМди баалоонун эл аралык стандарттарына ыцгайлаштыруу багытгары болунуп чыкты.

Корутунду

Кыргыз Республикасынын вкмету тарабынан бекитилген "Кыргыз Республикасынын 2000-2010-жылдарга интеллектуалдык менчик системасын енуктуруу боюнча "Интеллект" Мамлекеттик программасында" влконун ИМ системасын жакынкы 10 жылдын ичинде енуктуруунун негизги параметрлери аныкталган. Профамманын максаты - Кыргызстанда илимий-техникалык жана керкем внер чыгармачылыгын, патент-лицензия ишин, инновациялык жана инвестициялык кызматташууну енуктуруунун жалпыга таанылган Улуттук системасын куруу болуп саналат. Бул программанын жузеге ашырылышы авторлор менен ойлоп табуучулардын чыгармачылык жигердуулугун жогорулатууга комок беруучу ИМ системасын тузууго мумкундук берет, бул болсо жыйынтыгында атаандаштыкка жарамдуу экономиканын пайдубалын жаратат. Программанын максатына жетуу учун Кыргызпатенттин гана эмес, бардык мамлекеттик структуралардын мамлекеттик колдоосу талап этилет.

Мамлекетке эн жацы технологиялык базага негизденген экономикалык жактан осуунун саясаты зарыл, б.а. илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктеринин базасында калктын турмуш денгелин жогорулатуу менен инновациялык ишмердик тармагында мамлекеттик саясатты калыптандыруу жана экономиканы азыркы рынокко карай натыйжалуу багыттоо керек. Илимий иштеп чыгуулардын жогорку децгели атаандаштыкка жарамдуу продукция чыгаруу боюнча жацы технологияларды тузууну камсыз кылат.

Илимий-техникалык ишмердиктин жыйынтыктарын чарбалык жугуртууго тартуунун натыйжалуулугу томонкудой койгойлуу маселелерди чечууго коз каранды, алар:

- илимий-техникалык ишмердиктин жыйынтыктарын жаратуу жана аларды укуктук коргоо;
- авторлордун, ишканалардын жана мамлекеттин кызыкчылыктарынын тен салмактуулугун сактоо учун укуктук шарттарды тузуу;
- атаандаштыкка жарамдуу продукцияны иштеп чыгууга жана сатууга обол го беруучу системаны тузуу;
- чет олкодо патенттоену мамлекеттик колдоо;
- интеллектуалдык менчиктин объектилерин баалоо маселелери болуп саналат.

Аталган маселелерди чечуу материалдык жана финансылык ресурстар менен чындалган, олкодо болгон куч-кубатты аракетке келтирууго жондомдуу координацияланган илимий-техникалык саясатты жургузууго коз каранды. Буга бугкул мамлекеттик органдардын - илим менен интеллектуалдык менчикти, енер жайын, финансыны ж.б. тейлеген тармактык министрликтер менен ведомстволордун макулдашылган аракеттери менен гана жетишууго болот.

ТОВАРЈІАР ЧЫГАРЫЛГАН ЖЕРЛЕРДИН АТАЛЫ ГИТАРЫ БОЮНЧА УКУК БУЗУУЛАРДЫ БОЛТУРБОО ЖОНУНДО

А.А. ***Сопуева*** *- Кыргызпатенттин товардык белгилерди, географиялык кврсвткучтврду жана эл аралык белгилерди экспертизалоо бвлумунун башчысы*

Рыноктук реформаларды ийгиликтуу жургузуу коптеген факторлорго, анын ичинде продукцияны жекечелештируунун (индвидуализациялоонун) каражаты болуп саналган ©нор жай объектилерин ушул процесске активдуу тартууга коз каранды. Ушул каражаттардын ичинде товарлар чыгарылган жердин аталышынын мааниси барган сайын осуудо.

Товар чыгарылган жердин аталышы-ар бири озгочо касиеттерге ээ товарлардын массасынан аны озунчо болуп керсотууго кызмат кылган белги болуп саналат. Бул белгилер керектоочулордун ан-сезиминде товардын озгочолуу касиеттеринин жана ал чыгарылган жердин ортосундагы туруктуу байланыштын чыгышына таасир берет.

Кыргызстанда жекечелештируунун ушул каражатына кызыгуу кобойуудо, ангкени ал рынок экономикасынын онугуусу менен байланышкан. Бул объектинин маанилуулугу атандааштыктын шартында жана товардын озгочо сапаттары ал чыгарылган жер менен аныкталган шартта айкын боло баштайт. Товарларды ийгиликтуу сатуу аны белгилоочу жана аны менен коштолуп журуучу каражаттарга коп жагынан коз каранды. Товар чыгарылган жердин аталышын коргоо менен камсыз кылууда бул аталыш-эн баалуу жана ото сейрек объект экендиги эске алынышы зарыл. Бул эрежени товар чыгарылган жердин аталышын укуктук коргоо жонундо Лиссабон макулдашуусунун негизинде каттоонун жана аларды Париж конвенциясынын чегинде колдонулуп жаткан эл аралык каттоонун статистикасы ырастайт. Бул Макулдашуу колдонулуп келе жаткан 30 жылдан ашуун мезгилдин ичинде 19 мучоолко товар чыгарылган жерлердин 830дан ашкан аталыштарын "коргоого" алдырышкан.

Товар чыгарылган жердин аталышынын укуктук феномени ушул тушунуктун езундо милдеттуу турдо камтылат: б.а. белгиленуучу товардын товар чыгарылган жер менен билдирилуучу озгочо касиеттери (жаратылыш шарттары же адам фактору) корсотулот. Объектини каттоодо компетенттуу органдын тыянагына негизденип, патенттик ведомство анда озгочо касиеттердин корсотулушун текшерууго укуктуу. Товар чыгарылган жердин аталышы товар чыгарылган жердин корсеткучунун озгочолуу туру болуп саналат.

Товар чыгарылган жердин аталышы - бул онер жай менчигинин объектиси.

Товар ондуруудо нарк мыйзамы колдонулуп жаткан шартта товар чыгарылган жердин аталышы акырындык менен атаандаштык кураштун, товар сатылуучу рынокту ээлеонун, киреше алуунун каражатына айланды.

Акниетсиз атаандаштыктан коргоо тармагындагы улуттук мыйзамдар товарды жалган корсоткучтор менен, анын ичинде товар чыгарылган жердин корсоткучуно карата керектеочулорду адашууга алып келуучу корсоткучтор менен белгилеену болтурбоого мумкундук берет.

"Монополиялык ишмердикке чек коюу, атаандаштыкты онуктуруу жана коргоо жонундо" Кыргыз Республикасынын мыйзамынын II болугунун 5-статьясында мындай деп айтылат: "Акниетсиздик атаандаштыкка, анын ичинде томондегулорго жол берилбейт:

• чарба жургузуучу башка субъектинин ишкердик кадыр-баркына залал келтирууго жондомдуу жалган, так эмес мааалыматтарды таратууга (так маалыматтарды жалган мааниде беруугo);

• товардын мунозуне, даярдоо ыкмасына жана чыгарылган жерине, пайдаланууга жарактуулугуна же сапатына карата керектвечуну жацылууга кабылтууга;

• товардык белгини, товардын фирмалык аталышын же маркировкасын уруксатсыз пайдаланууга, чарба жургузуучу башка субъектинин товарларынын формасын, оромун, сырткы жасалгаланышын уруксатсыз кочурмелеего;

• сапат талаптарына жооп бербеген товарды рекламалоого."

Айрым алганда, бул кайталангыс продукция болуп саналган минералдык сууну коштоочу белгини товар чыгарылган жердин аталышы катары коргоого тиешелуу. Минералдык суулар товар чыгарылган жерлердин "табигый" аталыштар деп аталган тобуна кирет. Бул кээ бир минералдардын, кендердин, минералдык суулардын, чийки заттардын, дары чопторунун ж. б. аталыштары. Мындай учурларда товардын озгочо касиетгерин чагылдырууга анын жаратылыштык факторлору гана таасир берет. Табигый минералдык сууларды кароодо гсографиялык корсоткучтор ушул продуктунун чыгарылган жеринин аталышы катары каралып, ал туздон-туз дал ушул продуктунун аталышына дал келет.

Минералдык суу сыяктуу жаратылыш продуктуларынын озгочелуктору алар ондурулуп чыгарылган жер менен эмес, алар жайгашкан географиялык жер менен байланышкан, б.а. продукт ондурулуп чыгарылган жер географиялык жерден сырткары жерде болушу мумкун (алсак, жантайьщкы бургулоону жана тутукторду пайдалануу менен минералдык сууну жерден алууну, идишке куюуну чек аралаш мамлекеттин аймагында да жургузууго болот).

Табигый минералдык суулардын аттарын коргоо ишинде пайдалуу кендерди казып алуу жана сатуу чейресундегу мамилелерди жонге салуучу мыйзамдардын комплекси эске алынышы зарыл.

Акниетсиз атаандаштыкты болтурбоого компетентуу органдар тарабынан бирдиктуу аракет жасалышы керек.

Муну менен бирге табигый суу чыккан аймакта турушкан, бирок жерден алынган сууну сатып алуучулар табигый минералдык сууну ондуруп чыгаруучу деп эсептелбеши керек.

Минералдык суунун конкреттуу аталышынын укуктук жактан коргоосуз калышы массалык бурмалоолорго алып келет жана корголбогон аталышты этикеткаларда колдонуунун натыйжасында керектеечулерду жанылууга кабылтат. Ошондуктан, кайталангыс продукция болгон Кыргызстандын минералдык суулары жонундогу маселе 1999-жылы декабрда Кыргызпатент уюштурган обладминистрациялардын, Курчап турган чейрону коргоо министрлигинин, Геология жана минералдык ресурстар боюнча мамагентствосунун, Кыргызстандарттын, Курортология жана калыбына келтирип дарылоо (ККД) ИИИсинин, "Каракол" жана "Нарын" ЭЭЗдеринин окулдору катышкан, ошондой эле сууну куюштуруучу ишканалардын жетекчилери катышкан семинардын журушундо талкууланган. Суулардын аталыштарына карата аракеттеги мыйзамдар эске алынып, бирдиктуу талаптар биргелешип иштелип чыгып, Курортология жана ККД ИИИси иштеп чыккан КМС-252-2000 стандартында баяндалган.

Жаратылыш продуктусунун аталышын "товар чыгарылган жердин аталышын" каттоо жолу менен коргоо тажрыйбасынын озунчо озгочолуктору болот, ал товарлардын сапаттык муноздомолорун стандартташтыруу жана баалоо боюнча иш жургузушкон уюмдардын ишинде кыйынчылыктарды жаратат.

Кыргыз Республикасында товар чыгарылган жерлердин аталыштарын каттоого, укуктук коргоого жана пайдаланууга байланыштуу келип чыгуучу мамилелерди жонго салуучу мыйзам болуп "Говардык белгилер, тейлое белгилери жана товарлар чыгарылган жерлердин аталыштары жонундо" мыйзам эсептелет, ал Кыргызстандарттын жана Кыргыз курортология ИИИнин адистеринин практикалык ишинде пайдаланыла баштады.

Бирдиктуу жолду камсыз кылуу учун биргелешкен иш-чараларга катышуу жонундо чечим кабыл алынды.

Иш-аракетгерди биринчи иретте ушул ведомстволор менен координациялоо зарылчылыгы томондегу себептерден келип чыкты:

биринчиден, бул компетенттуу ведомстволор продукцияларды сертификациялоону ишке ашырышат жана бальнеологиялык корсоткучтор боюнча корутунду чыгарып беришет;

экинчиден, тамак-аш продуктусу, минералдык суулар, дары препараттары, алкоголдук жана тамеки продукциялар сыяктуу тармактарда жасалма товарларды ондуруп чыгаруу жана сатуу кецири тарай баштады.

Эксперттое тобу 2000-жылы ноябрда минералдык жана ичуучу суулардын этикеткаларынын колдонулуп жаткан стандарттарга туура келиши боюнча рейдцерди откоргон. Рейддин журушундо минералдык жана ичуучу суулардын 30га жакын аталыштары текшерилди. Рейддин жыйнтыгында кээ бир ондуруп чыгаруучулардын этикеткаларынын колдонуудагы стандарттарга жана мыйзамдардын талаптарына дал келбестиги аныкталды, аларда:

- суулар иштелип чыккан кун корсотулгон эмес,
- эски этикеткалар жабыштырылган,
- эски ГОСТ пайдаланылган,
- ондуруп чыгаруучулардын адреси корсотулгон эмес,

• сертификациялык белгилер камтылган эмес, ошондой эле суунун касиетгери женунде жалган тушунук тузуу максатында жанылышууга кабылтуучу маалыматтар керсетулген:

• химиялык курамы туура эмес берилген,

• табигый ичуучу суулар женунде аларда болбогон дарылык касиеттер бар деп суреттелген,

• "экологиялык таза продукт", "бийик тоодон чыккан суу", "коп баскычтуу тазалоодон еткен" сыяктуу далилсиз маалыматтар пайдаланылган.

Аталыштары фантазияланган, "Гималаи", "Магия", ж.б. деп аталган минералдык суулар чыгарылууда, бул болсо колдонулуп жаткан КМС-252-2000 стандартына карама-каршы келет.

Жогоруда аталган этикеткалардын ичинен Кыргызпатентте "Бийик тоодон чыккан газдаштырылган ичуучу минералдык дары суу "Аламедин" жана "Рентон Групп" ЖЧКнын этикеткалары расмий катталган; ал эми "Корона" Кыргызстан-Россия ишканасы (Бишкек ш.), "Бакай-Суу" (Кара-Балта ш.) биргелешкен ишканасы жана "Шоро фирмасы" жабык типтеги АКсы (Бишкек ш.) 63 ишканаларынын товардык белгилерин каттоодон еткерушуп, бул белгилер этикеткаларында камтылган.

Калган ендуруп чыгаруучулардын товардык белгилери каттоодон откорулген эмес, мындан ушундай продукция чыгаруучу акниетсиз агаандаштар пайдаланып кетиши мумкун.

Сатыкта товардык белгилердин (этикеткалардын) ездеру каттоодон еткорулбесе да "Товардык белги катталган" деген эскертуучу маркалоосу коюлган суусундуктар бар. Кыргыз Республикасында катталбаган товардык белгиде эскертуучу маркалоону пайдалангандыгы учун жоопкерчилик товардык белгилер женунде мыйзамдын 41-статьясында караштырылган. Чет елкелерде болсо эскертуучу маркалоону мыйзамсыз койгондугу учун турмеге отургузуу жазасы да караштырылган.

Алынган маалыматтар шишелерге куюлган республикада чыгарылуучу ичуучу суулардын этикеткаларында так эмес, ал тугул жалган маалыматтар коп берилип жаткандыгын ырастоодо. Коптоген минералдык жана ичуучу суулардын этикеткалары боюнча продукциянын чыгарылган жерин, курамын жана арналышын туура тактоого, ендуруп чыгаруучулар женунде маалымат алууга мумкун эмес, бул болсо керектеечунун мыйзамда гарантияланган укуктарын бузуу болуп саналат. Кыргызстандын БСУга кириши ендуруп чыгаруучуларды керектеочулер учун маалыматтарды аракеттеги эл аралык стандарттар менен макулдашууларга дал келтирууге милдеттендирет.

СЕЛЕКЦИЯЛЫК ЖЕТИШКЕНДИКТЕР ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН ОБЪЕКТИСИ КАТАРЫ

Т. Б. Азыков *- селекциялык жетишкендиктерди экспертизалоо секторунун башчысы*

Кыргызстандын енугуусунун артыкчылыктуу багытгарынын бири анын адам потенциалынын енугуусу жана анын билими менен чыгармачылык ишмердуулугунун жыйынтыктарынын интеллектуалдык менчик иретинде чагылдырылышы болуп саналат. Ошондуктан интеллектуалдык менчикти коргоо маселелери бугунку кунде актуалдуу маселелердин бири болуп калды.

Коптоген елкелордун мыйзамдарына жана кунделук турмушуна кирген интеллектуалдык менчик эки жуз жылдан ашуун убакыттан бери технологиялык, экономикалык, социалдык жана маданий енугуудо маанилуу аспап катары пайдаланылып келет. Дуйненун кептеген елкелерунде интеллектуалдык менчиктин улуттук системалары тузулген же тузуулуудо жана енугуудо.

Олкелердун бул системаны тузушунун жана енуктурушунун эки негизги себеби бар. Биринчиси - бул авторлордун жана интеллектуалдык менчик объектилеринин ээлеринин мулктук жана жекече мулктук эмес укуктарын мыйзамдуу турде документтештируу зарылчылыгы, экинчиси - калктын чыгармачылык активдуулугун мамлекеттин саясатынын чегинде колдоо, ошондой эле интеллектуалдык менчиктин чыгармачылык жыйынтыктарын экономикалык чарбага колдонууга киргизуу учун шарт тузуу.

Интеллектуалдык менчиктин объектилери анын мулктук жана жекече мулктук эмес укуктары менен байланышкан мамилелер мурда СССРдин жана союздук республикалардын граждандык мыйзамдарынын негизги белуктеру аркылуу женге салынган. Бизде, Кыргыз ССРинин Граждандык кодексинде - "Автордук укук", "Ачылган жанылыкка укук" жана "Ойлоп табууга, рационализатордук сунуштарга жана онер жай улгулеруне укук", ошондой эле "СССРдеги ойлоп табуулар женунде" СССРдин мыйзамдары жана башка нормативдик укуктук актылар менен женге салынган.

Бугунку кунде мурдагы СССРдин елкелерунде, анын ичинде Кыргызстанда жаны экономикалык мамилелердин тузулуу процессинде менчиктин бардык турлорунун, анын катарында интеллектуалдык менчиктин дагы есуп жаткан ролу мыйзамдык женге салуу принциптерине тиешелуу. Белгилуу болгондой, бул менчик ар бир елкенун эн башкы ресурстарына кирет, бирок биздин елкеде ага артыкчылыктуу маани берилет, анткени дал ушул илимий-техникалык потенциал жана акыр аягында интеллектуалдык менчик турундегу ушул потенциалды ишке ашыруу республикадагы ишке ашырылып жаткан социалдык-экономикалык кайра жаратуулардын тагдыры менен жыйынтыктарын аныктайт.

Эзуне енер жай менчиктеринин объектилерин (ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер, енор жай улгулору, товардык белгилер жана тейлее белгилери), автордук укуктун объектилерин (илим, адабият жана искусство чыгармаларын, ЭЭМ учун профаммаларды, интефалдык схемалардын топологиясын укуктук коргоо) жана чектеш укуктарды (аткарууларды, фонофаммаларды, эфирдик жана кабелдик беруулорду уюштурууну укуктук коргоо) камтыган интеллектуалдык менчик учун ушул мамилелерге тиешелуу укуктук режим мыйзам аркылуу белгиленет. Башка коптогон олколордогудой эле биздин республикада да селекциялык жетишкендиктер мыйзам аркылуу интеллектуалдык менчиктин объектилерине киргизилген (селекционерлер тузген (чыгарган, аныктаган) есумдуктердун жацы сортторун жана малдын тукумдарын укуктук коргоо).

Белгилуу болгондой, селекция есумдуктердун жана жаныбарлардын адамдын эркине ылайык багытталган эволюциясын керсетот. Тируу материянын мыйзамдарын таанып билгендигине жараша адам жаныбарлардын жана есумдуктердун анын езуне керектуу багытга онугуусуно максатгуу багытта таасир этууге чон мумкунчулук алат. Ушул мааниде селекционердин чыгармачылык ишмердуулугу ойлоп табуучунун чыгармачылык ишмердуулугуне окшоп кетет. Ойлоп табуучу сыяктуу эле селекционер объектанин езгеруу процессине активдуу кийлигишип, жаны сорт, тукум турунде пландаштырылган жыйынтыкты алуу максатында аны керектуу тарапка багыттайт. Бирок, негизинен жансыз жаратылыштын объектилери менен иш жургузген ойлоп табуучулардан айырмаланып, селекционерлер жаратылыш системалары менен иштешет. Объектинин езгечелуктеру есумдуктердун жацы сортторун жана жаныбарлар тукумдарын тузуу боюнча ишти жузеге ашыруу жолдоруна гана эмес алардын жыйынтыктарын коомчулуктун таанууусунун формасына да таасир берет.

Селекциялык жетишкендиктер кептеген елкелердегудей эле укуктук режимдеринин белгиленген окшоштуктарына карабастан, ойлоп табуу режимдеринин укуктары менен дал келбесе да интеллектуалдык менчиктин озгочо объектиси катары караштырылат.

Селекционердин ишмердуулугунун жыйынтыгы баарынан мурда адам учун зарыл сапаттагы есумдуктердун же малдын тукумдарынын жаны сортторун чыгаруудан турган конкреттуу практикалык женекой маселени чечкендиги болуп эсептелет. Эгерде анда чыгармачылыктын элементтери болсо дагы, маселенин жонекой коюлушу мыйзам менен корголбойт. Кандай сорт же тукум алуу керектиги эле керсетулуп койбостон реалдуу жацы сорт чыгаруу учун жалпы селекциялык процесс аягына чейин жургузулушу жана мыйзамда каралган талаптарга ылайык текшерилиши зарыл. Ошентип, селекциялык жетишкендиктер башка бардык жалпыга белгилуу селекциялык жегишкендиктерден ачык айырмаланган жацы, бир турдуу, ендуруу процессинде туруктуу болуусу керек.

Осумдуктердун жацы сортторун жана айыл чарба жаныбарларынын жаны тукумдарын (селекциялык жетишкендиктерди) тарыхый планда укуктук коргоо дуйнелук юридикалык практикада XX кылымдын башында Францияда жана Канадада урен жонунде мыйзам кабыл алуудан башталган (1905).

Чет елквлерде есумдуктердун сортторун укуктук коргоону киргизуу адегенде селекциялык жетишкендиктер менен ойлоп табууларды коргоонун ченеми женунде адекваттуу эмес элестетишкен анын жактоочулары менен каршылаштарынын кеп жылдык укуктук издеелерунун жана курч талаштарынын жыйынтыгы болуп эсептелет. Азык-тулук селекциянын акыркы продуктусу жана биринчи зарыл заты (тамак) катары кимдир биреенун монополиясы болушу мумкун эмес деген пикирлер болгон. Селекционерлер жана алардын жактоочулары ез кезегинде селекция процессине салынган каражаттарды коргоо зарыл экендигин корсотушуп, ошого жараша селекционерлердин экономикалык кызыкчылыктарын коргоону талап кылышкан.

©сумдуктордун селекционерлери учун озгочо укуктун зарылчылыгы АКШда 1930-жылы вегатативдик жол менен кебейтулуучу сортторго есумдуктердун патенти сыяктуу езгече укук беруунун ушундай формасы киргизилгенде гана таанылган.

XX кылымдын ортосунда биология илиминде олуттуу жылыштар болуп отту. ДНКнын молекулярдык тузулушу 1953-жылы биринчи ирет сыпаттап жазылган. Бул окуя болуп откенден торт жылдан кийин 1957-жылы селекционерлер жана фермерлердин кызыкчылыктарынын тен салмактуу эмес абалын езгортуу женунде кызыкдар мамлекеттердин Эл аралык суйлешуулеру башталган. Бул окуя болгондон кеп етпей 1961-жылы Европалык елкелердун тобу тарабынан есумдуктердун жаны сортторун коргоо боюнча Эл аралык конвенцияга (УПОВ) кол коюлган. 1961-жылдан тартып бугунку кунге чейин есумдуктердун клеткаларын жана башка ыкмаларды пайдалануу менен гендик инженерия жана бугунку биотехнология онуге башгаган.

Бул буткул дуйнеде есумдуктердун селекциясы менен урон ендуруу жана кечет отургузуу боюнча айыл чарба енер жайына, ошондой эле есумдуктердун сортторун УПОВдун чегинде коргоо боюнча системалардын иш жургузуусуне олуттуу таасир берген жана таасир берип келууде.

1961-жылдын декабрь айынан баштап Эл аралык конвенциянын мамлекет-мучелеру менен башка европалык елкелердун кызыкдар уюмдары тарабынан селекционер жана фермерлердин кызыкчылыктарын эске алуу аракеттери болгон. Андан кийин бул конвенциянын кээ бир статьялары 1972-жылы ноябрда, андан кийин 1978-жылы октябрь айында Женевада кайрадан каралган.

1991-жылы март айында УПОВдун Эл аралык конвенциясы биротоло кабыл алынган. Кунумдук жашоо жагдайларынан улам, есумдуктердун жаны сортторун коргоо учун эл аралык укуктук нормалар иштелип чыккан. Бугунку кундо 4бдан ашык олкелер, анын ичинде Россия Федерациясы, Украина, Молдова ушул конвенциянын мучолеру болуп эсептелет.

Кыргыз Республикасы 2000-жылы июнь айында УПОВдун Эл аралык Кошунунун мучесу болуп калды. Ушул мезгилде Грузия, Озбекстан, Казакстан, Тажикстан Кошунга мучо болуп кирууге даярданууда.

Илимий-техникалык жана биологиялык прогресстин енугушу жана ошондой эле Кыргыз Республикасынын агрардык елке экендиги рынок мамилелеринин шартында, дуйнонун кептоген елкелерунде кабыл алынгандай, есумдуктердун жаны сортторун жана жаныбарлардын (малдардын)

тукумдарын укуктук коргоо менен байланыштуу маселелерди мыйзамдуу турде женге салуу зарылчылыгы пайда болду.

Ушуга байланыштуу Кыргыз Республикасынын Окметунун алдындагы интеллектуалдык менчик боюнча мамлекеттик агентствосунда (Кыргызпатент) 1995-жылы "Селекциялык жетишкендиктерди укуктук коргоо женунде" (мындан ары - Мыйзам) Кыргыз Республикасынын мыйзамынын негизинде селекциялык жетишкендиктерди укуктук коргоону жузеге ашыруучу селекциялык болум (бугунку кунде селекциялык жетишкендиктердин экспертиза белуму) тузулген. Мыйзам Кыргыз Республикасынын Жогорку Кецешинин мыйзам чыгаруу жыйыны тарабынан 1998-жылы 26-майда кабыл алынып, 1998-жылы 26-июнда колдонууга киргизилген. Бул мыйзам 1991-жылдагы Эл аралык конвенциянын талаптарына жооп бериши боюнча УПОВдун 23-сессиясында он баасын алды.

Мыйзамдын долбоору Граждандык кодексте камтылган селекциялык жетишкендиктерге болгон укуктарды укуктук женге салуунун негизги принциптерин андан ары енуктурет.

Кыргыз Республикасынын патентгери берилген селекциялык жетишкендиктерди тузууге (аныктоого, чыгарууга), пайдаланууга жана укуктук коргоого байланыштуу келип чыгуучу мулктук жана жекече мулктук эмес мамилелер мыйзам менен женге салынат.

Кыргыз Республикасынын Окмету бекиткен тизмеге ылайык бул мыйзам бардык ботаникалык жана зоологиялык турлер менен тукумдарга карата колдонулат. Азыркы кунде Окметтун 28. 08. 98-жылдагы № 572 жана 24. 04. 1999-жылдагы № 170-токтомдору менен жаныбарлардын тукумдары менен есумдуктердун турлеру бекитилген. Булар негизги айыл чарба жаныбарлары, ошондой эле республикада естурулуучу турмуштук эн маанилуу есумдуктер болуп саналат.

Мыйзамга ошондой эле "Селекциялык жетишкендикке патент алууга етунме тузуунун, беруунун жана карап чыгуунун эрежелери" (мындан ары - Эрежелер) тиркелген, анда ушул Мыйзамга ылайык етунмену тузуунун, анда эмнелер болушу керектигинин эрежелери, Кыргызпатенттин етунмену карап чыгуусунун шарттары белгиленет, Мыйзамды учунчу тараптардын колдонушу боюнча тушундуруулер камтылат. Бул эрежелер, Мыйзамдын езу сыяктуу эле, УПОВ Эл аралык кошундун талаптарына ыцгайлаштырылган.

Ошондой эле Мыйзамдын курамдык белугу болуп Селекциялык жетишкендиктерди патенттегендиги учун алымдар женунде жобо эсептелет, ал ушул Мыйзамга ылайык иштелип чыккан жана анда ушул Мыйзамда караштырылган юридикалык орчундуу иш-аракеттерди жасагандыгы учун алым телеенун тартиби, алардын елчемдеру жана телеенун меенеттеру аныкталган.

Бул Мыйзамды аткаруу боюнча жарандар, фермердик чарбалардын жетекчилери, селекционерлер эмнелерди билиши керек?

Биринчиден, селекциялык жетишкендиктерге берилген етунменун ээси етунмену атайын бланкада Эрежеге ылайык толтуруп, Кыргызпатентке берген селекционер, иш беруучу же алардын укук мураскери болушу мумкун. Арыз менен бирге алым женунде Жобого ылайык алым теленет. Андан кий-

ин селекциялык жетишкендиктердин экспертиза болуму етунмо документтерин толтуруунун тууралыгына эки айлык алдын ала экспертиза жургузет. Эгерде ©тунменун материалдары Эреженин талабына жооп берсе, анын етунмесу карап чыгууга кабыл алынгандыгы женунде етунме ээсине билдируу жиберилет. втунменун материалдары менен коомчулукту тааныштыруу учун алар Кыргызпатенттин официалдуу бюллетенинде жарыяланат. Ал эми айрым учурларда втунменун документтерин жарыялоодо селекциялык жетишкендиктер башка селекционер тарабынан тузулгендугу ачыкка чыккан учурлар кездешет. Мындай селекциялык жетишкендиктин автору апелляция берет жана иш кээде сотко чейин жетет.

Андан ары етунменун материалы жарыялангандан алты ай еткенден кийин, эгерде бул етунмеге башка адам тарабынан доо коюлбаса, етунме ээсине селекциялык материалды коргоого жарамдуулугуна экспертизага женетулгендугу женунде билдируу жиберилет.

всумдуктердун сорту боюнча - айыл чарба есумдуктерунун сортторун сыноо боюнча Мамлекеттик: комиссиясы, ал эми жаныбарлардын (малдардын) тукумдары боюнча - Айыл чарба жана кайра иштетуучу енер жай министрлигине караштуу Мамлекеттик асыл тукум малдын инспекциясы жургузет.

Селекциялык жетишкендиктер жаны экендиктин шарттарына жооп бериши, башкалардан айырмалуу, бир турдуу жана калыптанган болушу керек. Селекциялык жетишкендик ушул шарттарга шайкеш келгенде, Мамкомиссиянын же Мамлекеттик асыл тукум малдын инспекциясынын чечиминин негизинде Кыргызпатент билдирилген селекциялык жетишкендикке патент берет, ал эми патент женунде маалыматтар корголуучу селекциялык жетишкендиктердин Мамлекеттик реестрине киргизилет.

Селекциялык жетишкендикти укуктук коргоо дал ушул учурдан башталат, ошондой эле патент ээсинин укугун бузгандыгы учун Мыйзамдын 27-статьясына ылайык граждандык, административдик жана кылмыш жоопкерчилиги дал ушул учурдан тартып колдонула баштайт.

Патент ээсинин езгече укуктарына карата ушул Мыйзамдын талаптарын аткарбаган, анын устуне патент ээсинин уруксатысыз Кыргыз Республикасына урон, асыл тукум материалын же башка бир селекциялык жетишкендикти ташып келген адам же юридикалык тарап патентти бузуучу болуп, ал эми селекциялык жетишкендик - контрафакт болуп эсептелет.

Мыйзам менен эч качан корголбогон же корголуусу токтотулган, Кыргыз Республикасына башка мамлекеттерден алынып келген селекциялык жетишкендиктер контрафакт деп табылат, бирок алар биздин республикада ушул Мыйзам менен корголот.

Алсак, КРдин Административдик Кодексинин 339-статьясына ылайык патент ээсинин езгече укуктарын бузуу фаждандарга - бештен онго чейинки, кызмат адамдарына - жыйырмадан отузга чейинки минималдык эмгек акынын олчомунде административдик айып салынуу менен бирге патенттелген ойлоп табууну, пайдалуу моделди же енер жай улгусун камтыган продукт, корголуучу ыкма менен даярдалган продуктулар, тузулуштерду иштеткенде же пайдаланганда корголуучу ыкма автоматгуу турде аткарыла

турган болсо, ушул тузулуштер, ошондой эле контрафактылык селекциялык жетишкендиктер конфискацияланат. Мындан сырткары Мыйзамдын 28-статьясына (Патент ээсинин укуктарын коргоо) ылайык патент ээси укук бузуучудан темендегулерду талап кылууга акылуу:

а) патент ээсинин укугун таанууну (ендурууге жана кайтадан ендурууге укук);

- кийинки кебойтуу учун себуу конденсациясына чейин жеткирууну;
- сатууга чыгарууну;
- сатуунун башка турлерун;
- Кыргыз Республикасынын аймагынан ташып чыгууну;
- Кыргыз Республикасынын аймагына ташып келууну;
- жогоруда саналгандардын максатында сактоону;

б) укугу бузулганга чейинки болгон абалды калыбына келтирууну жана укугун бузуп жаткан же укугун бузууга алып келуучу аракеттерди токтотууну;

в) тарткан зыяндарынын, анын ичинде кербей калган пайдасынын ордун толтурууну;

г) тарткан зыяндарын кайтарып алуунун ордуна патент ээсинин укуктарын бузуу жолу менен укук бузуучу алган кирешени анын кайтарып беруусун;

д) алардын укуктарын коргоо менен байланышкан башка нормативдик-укуктук актыларда каралган чараларды керууну.

Ушул статьянын "в" жана "г" пунктчаларында аталган чаралар патент ээсинин тандаганы боюнча колдонулат.

Патент ээси озунун укугун коргоо учун сотко, ошондой эле алардын комнетенциясына ылайык тергее органдарына кайрылууга акылуу.

Патент ээсинин укугун бузуу жонунде маалыматтардын болушунун негизинде тергоо органы же сот контрафакт деп болжолдонгон селекциялык жетишкендикти издее жана барымтага алуу учун чара коруугe милдеттуу.

Ырас, Мыйзамда "селекционердин укугундагы эрежеден четтевлер" деп аталган жобо бар, алсак 25-статьяда (Патент ээсинин укугун бузуу болуп табылбаган аракеттер) томендегулвр патент ээсинин укуктарын бузуу деп таанылбайт:

- жеке жана коммерциялык эмес максатта жасалса;
- эксперименталдык максатта жасалса;
- жаны селекциялык жетишкендикти чыгаруу учун баштапкы материал катарында корголгон сортту, малдын тукумун колдонуу боюнча аракеттер жана, Мыйзамдын 24-статьясынын 4-белугунде караштырылган учурдан белок учурда, ушул Мыйзамдын 24-статьясынын 1-белугунде аталган

темендегу ушундай башка селекциялык жетишкендиктерге карата жасалган аракеттер;

• корголгон сорттордон, тукумдардан анчалык айырмаланбаса;

• урен ендуруу учун корголгон сортгорду бир нече ирет пайдалануу талап кылынса;

• ишканада эки жылдын ичинде алынган осумдук материалын ошол ишкананын аймагында сортту остуруу учун урен катары пайдалануу. Мындай есумдуктердун турлерунун тизмесин Кыргыз Республикасынын Окмету аныктайт;

• ушул ишканада пайдалануу учун товардык малды кайталап естуруу.

Чет елкелук практикада "фермердин привилегиясы" деп аталган ушул статьянын акыркысынын алдындагы пункт есумдуктердун 14 туруне карата колдонулат, алардын урендерун ишкананын аймагында айдоо аянты 20 гектардан ашпаган дыйкан (фермердик) чарбаларга гана эки жыл естурууге уруксат берилет. Калган айыл чарба ендуруучулеру менчиктин формаларына жана айдоо аянтынын елчемдеруне карабастан патент ээсинин укуктарын сактоосу зарыл (КРдин вкметунун 1998-жылдын 28-августундагы № 572 жана 1999-жылдын 24-мартындагы № 170-токтомдору).

Патенттелген селекциялык жетишкендик ишке ашырылган учурда патент ээси "акыйкат сый акы" алышы учун сатып алуучу менен лицензиялык келишим тузушу зарыл, ал Кыргызпатентте каттоого алынат, ал эми каттоого алынбаган мындай келишим жараксыз болуп эсептелет (сатып алуучу Кыргызстанда демейде урен естуруучу компаниялар болуп саналат, алар селекционер берген сортгорду естуруп, кебейтушет).

Лицензиялык келишим каттоого алынбаган учурда патенттелген селекциялык жетишкендикти ташып чыгууга, ошондой эле мындай селекциялык жетишкендикти ташып келууге аракет жасалганда Мыйзамдын 39-статьясына ылайык (Ташып келууну жана ташып чыгууну кеземелдее) Кыргыз Республикасынын бажы пунктунда ал контрафакт болуп саналат жана ал бардык себептер аныкталганга чейин барымтага алынат.

Кыргыз Республикасында жаны нормативдик актылардын жана административдик структуралардын болбогондугунун себептери боюнча 1992-жылдан 1995-жылга чейин селекциялык жетишкендиктерге етунмелер берилген эмес.

Кыргызпатентгин структурасына 1995-жылы селекциялык жетишкендиктерди коргоо белуму киргизилип, Селекциялык жетишкендиктер женунде убактылуу жобо кабыл алынгандан кийин жана Мыйзам колдонууга киргизилгенден кийин Кырызпатентке 2001-жылдын 1-январына карата есумдуктердун сортторуна жана жаныбарлардын (малдын) тукумдарына 34 етунме тушкен. Алардын ичинен алдын ала экспертиза еткеруу баскычында 16 етунмеге он чечим, 3 етунмеге терс чечим чыгарылган. Бул мезгилдин ичинде 15 патент берилген, алардын ичинен малдын тукумдарына 11 (Мал чарбачылык институгу) жана есумдуктерге 4 патент берилген.

Патенттер "Кыргызская односемянная 70" кант кызылча сортуна (кант кызылчасы боюнча Кыргыз тажрыйба - селекциялык станциясы),

"Эритроспермум 13" буудай сортуна (Кыргыз дыйканчылык ИИИси), "Чельпек" картошка сортуна (Кыргыз дыйканчылык ИИИсинин Ысык-Кел тажрыйба селекциялык станциясы) жана "Кыргызская 3" пахта сортуна (Пахтачылык боюнча Кыргыз тажрыйба станциясы) берилген.

Кыргыз агрардык академиясы тиешелуу алым телегон сон, Кыргыз дыйканчылык илимий-изилдее институтунун селекциясындагы "Лютесценс 42", "Эритроспермум 760", "Кызыл дан", "Бермет", "Мелянопус 223" буудай сортторуна жакында патентгер берилет.

Кыргыз дыйканчылык илимий-изилдее институтунун селекциясындагы "Кыял", "Тилек", "Достук", "Адыр" сортгорунун коргоого жарамдуулугуна Мамкомиссия тарабынан сынак жургузулууде.

Машина сыноочу станциянын (МСС) айыл чарба кооперативинин селекционерлери буудайдын 2 соргуна, арпанын 2 сортуна 4 етунме берип, ошону менен Кыргыз агрардык академиясынын атаандашы болуп калды.

Кыргыз агрардык академиясынын каражатгын жоктугуна шылтоо кылып, жаны сортторго етунмелерду ете жай берген фактылары тынчсыздандырбай койбойт.

Жайыт жана тоют боюнча Кыргыз ИИИсинин селекциясындагы "Манас" бедесине, "Жылдыз" жээк топчу баш (кострец береговой) тоюгтук сортторуна патент берилгендиги жана Мамлекеттик реестрде катталгандыгы учун ушул убакка чейин алым телене элек. Кыргыз дыйканчылык ИИИсинин селекциясындагы арпанын сортторун коргоого етунме бериле элек.

Отунменун, аны менен кошо селекциялык жетишкендик женунде суреттоменун жоктугунан селекциялык жетишкендиктин ошол сортуна башка адам етунме берген учурда анын чыныгы автору ким экендигин айырмалап билуу мумкун болбой калат. Ошондуктан патент башка ысымга берилип калышы мумкун. Мындай учурлар эл аралык практикада да кездешет.

Мындан тышкары, Мыйзамда "ойлоп табуунун жацылыгы" деген тушунук бар. Эгерде, селекционер езунун жацы сортун республиканын аймагында жыл бою, анын чегинен сырткары жакта 4 жыл сатып, анан Кыргызпатентке етунме берген учурда, ал меенетунун етуп кеткендиги боюнча кабыл алынбайт, анткени ал сорт жаны деп эсептелбейт. Ошондой эле ал андан ары коргоо укугун жоготот.

Учурдан пайдаланып, ышкыбоз селекционерлерге, фермерлерге, эгерде алардын коргоого жарамдуу селекциялык жетишкендиктери болсо, укуктук коргоого етунме берууну сунуш кылар элек. Селекциялык жетишкендиктерге патент алуу боюнча етунме толтуруу жана анын башка жол-жоболору женунде Кыргызпатентте таанышсацыздар болот.

7

ЭЛ АРАЛЫК КЫЗМАТТАШТЫК

БЕЛГИЛЕРДИ ЭЛ АРАЛЫК КАТТОО ЖвНУНДО МАДРИД МАКУЛДАШУУСУ

К.А. Касыбекова - *Кыргызпатенттин товардык белгилерди, географиялык керсвткучтврду жана эл аралык белгилерди эксперттвв болум башчысынын орун басары*

Товардык белгилерди эл аралык каттоо тармагында белгилерди эл аралык каттоо женунде Мадрид макулдашуусу (1891-ж.) жана Мадрид макулдашуусуна Протокол (1989-ж.) колдонулат.

Кыргыз Республикасы 1994-жылдын 14-февралынан тартып Товардык белгилерди эл аралык каттоо женунде Мадрид макулдашуусунун катышуучусу болуп саналат. 2001-жылдын январына карата 52 мамлекет Мадрид макулдашуусунун катышуучусу болуп саналат.

Белгилерди эл аралык каттоо алардын ээлерине бир катар артыкчылыктарды берет: белги жаралган елкесунде катталгандан кийин анын ээси езунун товардык белгисине кайсы елкелерде укуктук коргоо алууну кааласа ошол елкелерду керсетуп бир гана етунме бериши керек, жана да етунмену бир гана тилде (француз тилинде) бериши зарыл, ошондой эле ал ар кандай макулдашуучу мамлекеттердин улуттук ведомстволоруна ар кандай тилде езунче етунме беруунун ордуна жана ар бир ведомствого, езунун кызыкчылыктарын билдирген патенттик ишенимдуу екулдорге ар кандай алымдарды телеенун ордуна Эл аралык бюрого бир эле алым телейт.

Белгилерди эл аралык каттоо улуттук ведомстволорго да пайдалуу болуп саналат, анткени ал иштин келемун азайтат жана Эл аралык бюро телетуп алган алымдардын улушу коргоо суралган макулдашуучу мамлекеттерге берилет.

Белгилерди эл аралык каттоо женунде Мадрид макулдашуусу ачык макулдашуу болуп саналат, б.а. Париж конвенциясынын ар бир мамлекет-катышуучусу ага кошула алат.

Эл аралык каттоо макулдашуучу мамлекеттердин биринин жараны тарабынан, же болбосо макулдашуучу мамлекеттердин биринин аймагында туруктуу жашаган жери (же журген жери) бар же чыныгы иштеген жана фиктивдуу эмес енер жай же соода ишканасы бар жеке адам же юридикалык жак тарабынан суралышы мумкун.

Мадрид макулдашуусунун чегинде эл аралык каттоого етунме бергенге чейин белги ал жаралган елкенун Патенттик ведомствосунда алдын ала каттоодон еткерулген болушу керек. Эл аратык каттоого етунме белги жаралган елкенун Патенттик ведомствосуна берилет, андан кийин ушул ведомство аны ИМДУнун Эл аралык бюросуна женетет.

Белгини Эл аралык реестрде каттоо жол-жоболору аяктагандан кийин Эл аралык бюро белгинин эл аралык каттоого алынгандыгы тууралуу маалыматгарды жарыялайт жана етунме ээси белгиге кайсы макулдашуучу

елкелерден коргоо сураган болсо, ошол елкелердун ведомстволоруна бул женунде билдируу жиберет.

Ар бир макулдашуучу елкенун ведомствосу бир жылдын ичинде Мадрид макулдашуусунун чегинде (5-ст.) белгини ез аймагынды каттоодон толук же жарым-жартылай баш тарта тургандыгы женунде мындай баш тартуунун бардык себептерин милдеттуу турде корсетуY менен билдирууге укуктуу. Андан ары етунме ээсинин мындай баш тартууга каршы датгануу жол-жобосу каттоодон баш тартуу женунде чечим чыгарган ведомство караган елкенун улуттук мыйзамдарынын талаптарына ылайык жургузулет. Эгерде кызыкдар елкенун ведомствосу жогоруда корсетулген меенеттун ичинде белгини каттоодон баш тарткандыгы женунде билдирбесе, анын каттоосу улуттук каттоого алынгандагыдай эле кучке ээ болот.

Мадрид макулдашуусунун расмий тили француз тили болуп саналат.

ИМДУнун Эл аралык бюросу белгинин экспертизасын етунменун туура тузулгендугун текшеруу кез карашынан гана жургузет: етунмену тузууге карата бардык талаптар сакталгандыгын, тиешелуу алымдар менен жыйымдар теленгендугун текшерет. Ал белгини каттоодон баш тартуунун акыйкаттуулугуна карата ез пикирин айта албайт жана бул баш тартууга байланыштуу келип чыгуучу маселелерди женге салуу ишине эч канчалык кирише да атбайт.

Эл аратык каттоо елкенун базалык улуттук каттоосуна киргизилген, ошол елкеде чыгарылган товарлар же корсетуучу кызматтар учун, же ушул товарлар менен кызмат керсетуулордун белугу учун гана суралышы мумкун. Белги ал жаралган елкенун ведомствосунун улуттук реестрине бир эле анын ээсинин (эгерде алгылыктуу болсо, етунме ээсинин) атына киргизилген жана эл аралык каттоонун етунмесуне киргизилген товарлар же кызмат керсетуулер ар кандай улуттук базалык каттоолор менен толук камтылган шартта эл аралык каттоого етунме бир эле белгинин ал жаралган елкеде эки же бир нече улуттук базалык каттоолоруна негиздениши мумкун.

Белги жаралган елке болуп:

• Мадрид макулдашуусунун ар бир елкесу эсептелет, эгерде етунме ээсинин анда чыныгы иштеген жана фиктивдуу эмес ишканасы болсо;

• эгерде анын Мадрид макулдашуусунун елкосунде мындай ишканасы болбосо, бирок етунме ээсинин жашаган жери (же журген жери) Макулдашуунун елкесунде болсо ал елке белги жаратган елке болуп эсептелет;

• эгерде анын чыныгы иштеген да, фиктивдуу эмес да соода ишканасы болбогон, Мадрид макулдашуусунун елкосунде жашаган жери (же журген жери) болбогон учурда, жана белги жаралган елке Мадрид макулдашуусунун катышуучусу болгон шартта етунме ээсинин жарандыгынын елкесу белги жаратган елке болуп эсептелет.

Белгини коргоо улуттук каттоонун негизинде жургузулген учурда эл япатык каттоо белги жаралган елкеде кучсуз болуп саналат. Эл аралык катаоалык етунмесунде керсетулген макулда-

Эл аралык реестрдё катталып, алар женунде кызыкдар елкелердун ведомстволоруна билдирилген жана алар женунде маалыматтар Эл аралык бюро тарабынан жарыялануучу белгилер аталган елкелерде улуттук каТтоого берилген белгилер сыяктуу эле ушул елкелердун ар биринде алар пайдалангандай режимден пайдаланышат (Мадрид макулдашуусунун 4(1)-статьясы). Улуттук компетенттуу органдар белгиге коргоо берууден баш тарткан же анын каттоосун жараксыз деп тапкан учурдан белек учурда бул белгилерге ар бир кызыкдар елкеде ал эл аралык каттоого алынган кунден тартып коргоо берилет, эгерде белги эл аралык каттоого алынгандан кийин аны олке учун коргоону аймактык жактан кен,ейтуу суралган елке женунде сез журуп жатса - коргоо Эл аралык реестрге аймактык жактан кенейтуу женунде жазуу киргизилген кунден тартып берилет (Мадрид макулдашуусунун 3(2)-статьясы). Белгиге коргоо берууден баш тартуу женунде чечим чакыртылып алынган учурда же кийин улуттук компетенттуу орган кызыкдар елкенун аймагында белгиге толук же жарым-жартылай коргоо беруу женунде чечим чыгарган учурда мындай белгиге коргоо ал эл аралык каттоого алынган кунден тартып берилет.

Белгилердин эл аралык каттоосун ИМДУнун Эл аралык бюросу жургузет.

Мадрид макулдашуусунун чегинде улуттук ведомство уч ролго ээ: ал белги жаралган елкенун ведомствосунун, аталган макулдашуучу елкенун ведомствосунун жана кызыкдар ведомствонун ролун аткарат.

втунме ээси же белгинин ээси Эл аралык бюродо анын атынан иш жургузуучу окул дайындай алат. Бул екул втунме ээсинин же белгинин ээсинин кызыкчылыгын белги жаралган елкенун ведомствосунун же башка ар бир кызыкдар ведомствосунун алдында билдирген адамдан белек адам болушу мумкун.

Этунме ээси эл аралык етунме берген кезде телей турган алымдар:

• негизги алымдан;

• белги колдонулган товарлар же кызмат керсетуулер кирген Товарлардын жана кызмат керсетуулердун эл аралык классификациясынын ар бир классы учун учеенен тышкары теленуучу кошумча алымдан;

• етунмеде керсегулген ар бир елке учун теленуучу кошумча алымдан турат.

Алымдар менен жыйымдар швейцариялык франк менен кун мурдатан Эл аралык бюрого туздон-туз етунме ээси, же эл аралык каттоонун ээси, же алардын екулу тарабынан теленет, же белги жаралган елкенун улуттук ведомствосу тарабынан теленет (эгерде улуттук эрежелер мындай телеоге жол берсе).

Алымдар Эл аралык бюрого:

• Эл аралык бюродо ачылган утурумдук эсептен белгиленген сумманы алып чегеруу жолу менен;

• Эл аралык бюронун Женевадагы Credit Suisse банкындагы № 487080-81 банктык эсебине которуу жолу менен;

• банктык чекти тапшыруу жолу менен;

• Эл аралык бюронун Женевадагы почталык женетуулорунун № 12-5000-8 эсебине сумманы чегеруу же которуу жолу менен;

• Эл аралык бюронун озуне накталай акча тегуу жолу менен толонот.

Алымды же жыйымды толегенде ар бир жолу алардын эмнеге арналгандыгы, ошондой эле тиешелуу белги (белгилее), етунме ээсинин аты керсетулушу керек, же эгерде толем Эл аралык реестрге киргизилген белгиге тийиштуу болсо эл аралык каттоонун номери жана анын ээсинин аты керсетулушу керек.

Алымдар менен жыйымдар Эл аралык бюро талап кылынган сумманы алган кунден тартып теленду деп эсептелет, же эгерде талап кылынган сумма эл аралык етунмену, кийинки керсотмолерду, езгертуулерду киргизууге же эл аралык каттоону узартууга етунмелерду Эл аралык бюро алган кунге карата Эл аралык бюронун ачык эсебинде толук болсо (ушул эсептен аталган сумма алынгандыгы женунде телео барагы болгон шартта) теленду деп эсептелет.

Эл аралык каттоого етунме Эл аралык бюрого белги жаралган елкенун ведомствосу аркылуу бир нускада, ага Эл аралык бюро акысыз берген, ушул ведомство кунун коюп жана кол койгон тиешелуу бланкада жиберилет.

Эл аралык каттоого отунмедо теменкулер болушу же керсетулушу керек:

• ведомствосу белги жаралган ведомство болуп саналган мамлекеттин аты;

• етунме ээсинин аты, эгерде ал жеке адам болсо анын фамилиясы жана аты керсетулет; эгерде етунме ээси юридикалык тарап болсо анын аталышы толук керсетулет; эгерде етунме ээсинин аты-жону латын тамгасынан белек тамга менен жазылса, ал транслитерациялоо жолу менен колдонулуучу тилдин фонетикалык эрежелерине ылайык латын тамгалары менен жазылып керсетулет, етунме ээси юридикалык тарап болгон учурда транслитерация колдонулуучу тилдеги котормосу менен алмаштырылышы мумкун;

• административдик бирдиктер женунде керектуу маалыматтардын бардыгын толук керсетуу менен бирге етунме ээсинин дареги, телефон жана/же факсынын номери; эгерде етунменун бир нече ээси болсо дарек катары кат алышуу учун берилген дарек керсетулет;

• екулунун аты жана дареги, эгерде болсо анын телефон жана/же факсынын номери; эгерде екулунун аты-жену латын тамгасынан белек тамга менен жазылса ал транслитерациялоо жолу менен колдонулуучу тилдин фонетикалык эрежелерине ылайык латын тамгалары менен жазылып керсетулет; ишенимдуу екул юридикалык тарап болгон учурда транслитерация колдонулуучу тилдеги котормосу менен алмаштырылышы мумкун;

• эгерде кажети болсо, белги жаралган елкеде берилген втунме же Папмж Конвенциясынын башка ар бир катышуучу - елкосунде берилген ар кан-

дай втунме аталган Конвенциянын 4-статьясынын мааниси боюнча, втунме ээсинин пикиринде, берилген втунме биринчи етунме деп саналса ошел женунде кврсвтуу, ошондой эле втунме биринчи берилген елкенун ведомст-восун керсетуу; эгерде конвенциялык артыкчылык товарлардын же кызмат керсетуулердун бардыгына суралбаса, ал кайсы товарлар менен кызмат керсетуулерге таандык болсо ошолор гана керсетулушу керек;

• белгинин эл аралык етунмеде карашгырылган квадратка бата турган сурету; ал даана, базалык улуттук каттоодо кандай сурет болсо ошого жараша ак-кара же тустуу сурет болушу керек;

• эгерде кажети болсо, белгинин колго тартылган сурету стандарттуу сурет экендиги женунде билдируу;

• эгерде белгини айырмалоочу элемент катары керсетулген анын тусуне коргоо суралып жатса, - ушул факгыны керсетуу, ошондой эле ага коргео суралып жаткан тусту же тустердун аталышын сез менен сурвттеп керсетуу;

• эгерде белги уч елчемдуу фермада болсо, - аны "келемдуу белги" деп керсетуу;

• эгерде белги ун белгиси турунде болсо, -аны "ун белгиси" деп кврсвтуу (эгерде мыйзамда караштырылса);

• эгерде белги "жамааттык белги", "сертификациялык белги" же "гарантиялык белги" бвлсо, аны ошондой деп керсетуу (эгерде мыйзамда караштырылса);

• эгерде улуттук базалык каттоодо белгинин евз менен баяндалган сuреттвмесу болсо белгинин ушундай формадагы суреттвмвсу;

• эгерде белги же белгинин айрым белугу латын тамгасынан белек тамгалар менен, же цифралар араб же рим цифраларынан белек цифралар менен жазылса, - белгинин же белгинин белуктерунун латын тамгалары жана араб цифралары менен транслитерацияланышы;

• твварлар менен кызмат керсетуулерду Эл аралык классификациялоонун класстары боюнча топтоштурулган жана терминдер менен так белгиленген, алар учун коргоо суралып жаткан товарлар же кызмат керсетуулер; эл аралык етунмеде бир же бир канча макулдашуучу елкелерге карата товарлардын же кызмат керсетуулердун тизмесине чек коюу белушу мумкун, муну менен бирге аталган чектее ар бир макулдашуучу елкеге карата ар кандай болушу мумкун;

• теленген алымдар менен жыйымдардын елчемун, телеонун ыкмасын жана телеген адамды керсетуу;

• втунме ээсинин макулдашуучу мамлекетте чыныгы иштеген жана фиктивдуу эмес ишканасы бар болсо, ошол мамлекетгин аты; андай ишканасы болбогон учурда анын анда жашаган жери бар макулдашуучу мамлекеттин аты; андай мамлекег болбогон учурда ал жараны болуп саналган макулдашуучу мамлекеттин аты;

- аларда коргоо суралып жаткан олколор;
- базалык улуттук каттонун куну жана номери;
- Эл аралык етунмеде камтылган, белги жаралган елкенун ведомство-су кубелендурген маалыматтар.

Кийинки керсетмо Мадрид макулдашуусунун 3 ter (2)-статьясына ылайык ишке ашыралуучу эл аралык каттоонун аракетин "аймактык жактан кенейтуу" болуп саналат. Эгерде эл аралык каттоонун кучу адегенде кайсы бир макулдашуучу тарап учун жок болсо (б.а. ал елке эл аралык каттоого етунмеде керсетулбесе) же мындай каттоонун аракети кандайдыр бир себептер менен токтотулса белгинин ээси тарабынан Эл аралык реестрге киргизилген бардык товарлар жана/же кызмат корсетуулер учун, же болбосо ушул товарлардын же кызмат керсетуулердун бир белугу учун эл аралык каттоонун аракетин кенейтуу суралышы мумкун. Кийинки керсетмеге етунме ИМДУнун Эл аралык бюросунун расмий бланкасына жазылып берилет. Кийинки керсетменун берилген куну болуп аны Эл аралык бюро алган кун же болбосо белги жаралган елкенун ведомствосу кийинки керсетмеге туура тузулген етунмену алган кун эсептелет. Кийинки етунменун аракет моенету тиешелуу эл аралык каттоонун аракет моенету менен бир убакытта бутет.

Эгерде эл аралык каттоого етунме бардык талаптарга жооп бере турган болсо Эл аралык бюро белгини Эл аралык реестрде каттайт, втунме ээсине сертификат женетвт, кызыкдар елквлергв анын каттоого алынгандыгы тууралуу билдирет жана бул женунде белги жаралган елкенун ведомствосуна маалымдайт.

Эл аралык каттоонун куну болуп, белги жаралган елкенун ведомствосуна етунме тушкен кунунун жана анын Эл аралык бюрого тушквн кунунун вртосундагы меенвт эки айдан ашпаган учурда, аталган ведомствонун эл аралык етунмену алган куну эсептелет; эгерде бул меенвт эки айдан ашык болсо каттоонун куну белуп етунмену Эл аралык бюронун алган куну эсептелет.

Мадрид макулдашуусунда белгини каттоо жана аны узартуу жыйырма жылдык меенвттврге ишке ашырыла тургандыгы каралган, бирвк Мадрид макулдашуусуна Жалпы нускаманын 10-жана 30.4-Эрежелерине жана анын Протоколуна ылайык алымдар менен жыйымдар эки мевнеттв твлвнвт, б.а. ар бир он жыл учун озунчв телвнуп турат.

Эл аралык каттоонун етунмвсунде аталган елкенун ведвмствосу (же "кийинки керсетмеде" аталган елкенун ведомствосу) эл аралык етунменун негизги экспертизасын улуттук етунменун экспертизасындай эле еткерет. Эгерде ведомство эл аралык каттоонун улуттук мыйзамдардын жобелоруна дал келбестигин аныктаса, ведомстве белгиге коргео беруужден толугу менен же жарым-жартылай баш тарта алат.

Эл аралык бюро ИМДУнун товардык белгилер боюнча Бюллетенин жарыкка чыгарат, анда жаны эл аралык каттоолорго, аракет меенеттерун узартууга, кийинки керсетмелерге жана алардагы ар кандай езгертуулерге тиешелуу бардык негизги маалыматтар камтылат.

Кыргыз Республикасы 1994-жылдын 14-февралынан бери Мадрид Макулдашуусунун мучесу болуп саналат. Ушул мезгилдин ичинде Кыргызпатентке 20161 етунме берилген (СД - 01.01.2001-ж.), алардын ичинен 2000-жылы - 1976 етунме берилген, товардык белгилер боюнча 347 етунменун аракет меенеттеру узартылды, товардык белгилерди эксперттее белуму 2000-жыльт 396 алдын ала баш тартуу жана дискламациялоо (белгинин айрым элементтерин коргоодон алып таштоо) женунде чечим чыгарган, компетентгуу органдар тарабынан 4 етунме кучун жоготту деп табылды. Кыргызпатент иштей баштаган кунден тартып товардык белгини эл аралык каттоого бир гана етунме берилген.

АВТОРДУК УКУК

КЫРГЫЗСТАНДА АВТОРДУК УКУК МЕНЕН ЧЕКТЕШ УКУКТАРДЫН АКТУАЛДУУ МАСЕЛЕЛЕРИ жөнүндө

Ж. Абдылдабек кызы - *Кыргызпатенттин авторлордун жана у/сук ээлеринин мулктук укуктарын жамааттык башкаруу Борборунун директору*

Нажимудинов А. - *Кыргызпатенттин авторлордун жана укук ээлеринин мулктук укуктарын жамааттык башкаруу Борборунун инспектордук бвлумунун башкы адиси*

Адам генийи - бардык искусство чыгармаларынын жана ойлоп табуулардын булагы. Бул чыгармалар - адамга -ᴳа-тыктуу жашоонун кепили. Мамлекеттин милдети болуп чыгармалардын бардык турлерун жана ойлоп табууларды коргоону камсыз кылуу саналат.

(Женевадагы БДИМУнун имаратындагы жазуу)

Адамдын ой жугуртуп, интеллектуалдык иш-аракетинин натыйжасында ар турлуу чыгармалар пайда болот. Ошол илимий, адабий, искусство жана башка чыгармалар авторго таандык болот да, *автордук укуктун* объектилери деп эсептелинет. Ал эми чыгармалар болсо жалпы коомго белгилуу болуш учун, мисалы айтканда драмалык жана музыкалык чыгармалар, эл алдында аткарылышы керек. Ошентип *автордук укук* менен узенгулош болуп *чектеш укугу* пайда болот. Чектеш укуктун объектиси деп аткаруулар, фонограммалар жана эфирдик жана кабельдик беруулер эсептелет. Илим жана техниканын онугуусунун натыйжасында чыгармалардын туру кебойот, б.а. фотография, (же ошого окшош метод менен жаралган чыгармалар), аудиовизуалдык чыгармалар(кино-, теле-, видеофильмдер ж.б.), ЭЭМ учун профаммалар, маалымат базапары ж.б.у.с. Бул объектилер интеллектуалдык менчиктин бирден бир маанилуу *болгон автордук жана чектеш укуктардын* тармагын тузот.

Жалпысынан алганда интеллектуалдык менчик эки чон болуктон турат: *внвр - жай менчиги* жана *автордук жана чектеш укуктары.* Булардан тышкары интеллектуалдык менчикке *салттуу эмес объектилер селекциялык жетишкендиктер* жана *интегралдык микросхемалардын топологиялары* кирет.

Ал эми *онвр-жай менчиги* женунде учкай сез кылсак, ага ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер, енер-жай улгулеру, жабык маалыматтар, анын ичинде ендуруш сырлары (ноу-хау) кирет. Мындан тышкары енер-жай менчиктин объекгилерине граждандык карым - катнашка катышуучулардын товарлары.

жумуштары жана кызмат керсетуулеру жекече турде еткеруу каражатгары же башкача айтканда, фирмалык аталыштар, товардык белгилер, кызмат корсетуу белгилери жана товарлардын жасалып чыккан жеринин аталышы кирет.

Бул макалада интеллектуалдык менчиктин баардык объектилери жонунде эмес *автордук жана нектеш укуктары* женунде гана сез кылмакчыбыз.

Буткул Дуйнелук Улуттар Уюмунун Генералдык Асссамблеясы 1948-жылы кабыл алган адам укуктарынын жалпы деклараииясында автордук укуктар адам укуктарынын негизгилерине киргизилген. Декларациянын 27-статьясында мындай деп айтылат: *"ар бир адам коомдун маданий турмушуна эркин катышууга, искусство менен кумарланууга, илимий прогресске катышууга жана анын жыргалчылыктарын колдонууга укуктуу"* ошону менен бирге *"ар бир адам взу автор болгон илимий, адабий же кврком эмгектердин натыйжасында пайда болгон моралдык жана материалдык кызыкчылыктарын коргоого укуктуу".* Ошентип, автордук жана чектеш укуктар объективдик маанисинде - бул илимий, адабий, искусство чыгармаларына жана ошондой эле аткаруулар, фонограммалар жана башкаларды жаратуу жана колдонууга байланыштуу карым-катнаштарды женге салуучу граждандык укуктун нормаларынын биримдиги жана автордук укук - адам укугунун бир тармагы.

Декларациянын бул жоболору менен Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана башка нормативдик-укуктук актылары да теп келишет. Автордук укук теориялык жактан интеллектуалдык жетишкендиктерге кенири жол ачуу, бирок жетишкендиктерди жараткандардын укугун бузбай пайдалануу жана аларга акы телее зарылчылыгына таянат. Автордук жана чектеш укугунун объектилери коомдун енугушуне барган сайын кеп таасир тийгизуудо. Мунун натыйжасында кебунесе елкелердун экономикасында жацы тармагы - автордук жана чектеш укугунун индустриясы негизделип калды. Ал бугунку кунде дуйнедегу енуккен мамлекеттердин Ички Дун Продукциясынын структурасында алдьщкы орунда турат. Мисалы, АКШда Hollywood, Microsoft ж.б. компаниялардын чыгарган аудиовизуалдык жана ЭЭМди камсыздоочу программалык продукциялардын эсебинен автордук жана чектеш укуктар индустриясы коомдук ендуруште эн чон гармактардын катарына киргени белгилуу.

Жаралган адабий, керкем жана музыкалык чыгармалардын жалпы санын жана алардын канчасы пайдаланганы жонунде так маалымат алуу ето кыйын. Бирок бугунку кунде жыл сайын 5 мин кинотасма чыгарылып, ал эми сатылган фонофаммалардын кечурмелердун саны 3 миллиарддан ашары белгилуу. Бул объекттердин баары жана башка илимдин, искусствонун, адабияттын чыгармалары, аткаруулар, оюн коюулар, эфирдик жана кабелдик уктуруу уюмдарынын беруулеру автордук жана чектеш укуктардын объекттерине кирет жана аларды колдонуу маалымат технологиясынын енугушу менен чукул есуудо. Маалыматтарды, чыгармаларды, суреттерду жана ундерду кебейтуп жаздыруу дуйне жузунде тез аранын ичинде эле жургузулгенуне байланыштуу, аларды колдонуучулардын саны да кебейууде. Албетте, бул ав-

тордук укукка таасирин тийгизип, "интеллектуалдык каракчылыкка" кенири жол ачылууда.

Субъективдуу маанисинде, автордук укук - бул авторлордун езуне жана анын чыгармаларына тийиштуу мулктук эмес укуктарынын (*авторлумса укук, ысымга укугу, биринчи жолу жарыялоого укугу жана кол тийбестик укугу)* жана мулктук укуктарынын *(чыгарманы ар турлуу жолдор менен колдонууга уруксат беруугв же тыюу салууга укугу)* топтому. Чыгарманы колдонуунун турлеруне аны кайра чыгаруу (нускаларын кобойтуп чыгаруу), таркатуу жана импортто, эл алдында керсетуу же аткаруу, жана ошондой эле которуу, кайра иштеп чыгуу ж.б.у.с. кирет.

Азыркы учурда интеллектуалдык ишкердуулуктун натыйжалары езгече товарлар катары колдонулууда жана алардын баасы да ото жогору. Мындай "товарлардын" езгочелугу болуп, аларды автордун макулдугусуз эле саны чектелбеген адамдар колдонушу мумкун, ошондуктан бул тармакта мыйзам бузуулук да коп. Компьютердик жана телекоммуникациялык технологиялардын мумкунчулукторунун онугуусу оскон сайын, маалыматтарды таркатуу жана нускаларды кобойтуу маселеси женилдегендин негизинде бул сферадагы укук бузуу проблемалары куч алды. Ал эми INTERNETтин мумкунчулуктвру, компьютердик байланыш тармагындагы маалымат таркатуу боюнча мыйзамдардын жана башка укук нормаларынын жетиштуу денгээлде болбогондугу, бул маселелерди курчутууда. Дуйнеде автордук жана чектеш укуктун объектилеринин рыногу мурда эле калыптанып калса, Кыргызстанда бул рынок жаныдан оркундееде. Бул сферадагы укук коргоо маселесин женекей адамдарды коюунуз, жогорку денгээлдеги жетекчилер да бугунку кунде жетишээрлик тушуне билишпейт.

Автордук жана чектеш укуктардын коргоосун жеткиликтуу альт журуш учун бул маселени мамлекеттик децгээлде тейлвв механизминин, улуттук мыйзамдар базасынын болушу жана эл аралык укуктук чвйрвго кируусу зарыл.

Биринчиси, б.а. бул маселени мамлекеттик денгээлде тейлее механизми женунде сез кылсак, Кыргыз Республикасынын Окметунун алдындагы илим жана интеллектуалдык менчик боюнча мамлекеттик агентство (Кыргызпатент) деп аталуучу аткаруучу бийликтин структурасында авторлордун жана башка автордук жана чектеш укуктардын ээлеринин укугун коргоо учун тузулген атайын Борбор бар. Бул Кыргызпатенттин автордук жана чектеш укук ээлеринин мулктук укуктарын жааматтык башкаруу Борбору. Аны 1973-жылы тузулген СССРдин автордук укук боюнча буткул союздук агенствосунун (ВААПтын) Кыргызстандагы белумунун мураскери десек да болот.

Экинчиси - улуггук мыйзамдардын абалы. Бугунку кунде Граждандык, Административдик жана Кылмыш-жаза кодекстеринде интеллектуалдык менчик чейресундегу карым-катнаштарды женге сала турган статьялар бар. Ошондой эле атайын мыйзамдар, бир катар жоболор, инструкциялар кабыл алынган. Башкача айтканда бул чейреде улутгук мыйзамдык базасы дээрлик тузулуп буткен.

Учунчусу - азыркы учурда Кыргыз Республикасы тарабынан интеллектуалдык менчик чейресундегу эл аралык келишимдер жана конвенцияларга,

бир нече екмет аралык, мекемелер аралык, эки тараптуу келишимдерге кол коюлуп, ратификацияланган.

Ал эми Кыргызпатенттин автордук жана чектеш укук ээлеринин мулктук укуктарын жамаатгык башкаруу Борбору женунде кенири сез кылсак анын негизги милдети аталышынан эле билинип турат. Алдын ала авторлордун укугун *жамааттык* турде башкаруунун зарылчылыгын тактап алсак.

Кандай гана чыгарма болбосун ал автордун интеллектуалдык менчиги, ошондуктан аны автордун же башка укук ээсинин (мисалы, мураскеринин) уруксагысыз колдонуу мыйзам бузууга жатат. Бирок, чыгармаларды, же башкача айтканда, автордук укуктун объектилерин колдонуу аябагандай чон масштабда болгондуктан, авторлор озулору жалгыздап укуктарын коргоосу ете кыйын. Мисалы, элге жаккан бир ыр жер-жердеги коюлган концерттерде, теле-радио беруулерде, жада калса ресторандарда, дискотекаларда ырдалып аткарылат. Анан ал ыр автор жашаган шаарда эле эмес, бут елкенун булунбурчтарында, кээ учурда чет елкелердо да аткарылат. Мына ушундай жагдайда ал автор езунун ырын колдонуусун жана колдонгону учун калем акысын (гонорарын) езу жалгыз кантип тейлеп, кантип чогултмакчы? Ошондуктан, алардын мулктук укуктарын жамааттык негизде башкарууч уюмдар тузулет. Авторлор ошол уюмга езунун автордук укуктарын башкаруу жана тейлее укуктарын ыйгарат. Алардын негизги функцияларына колдонуучулар менен колдонуу укугуна лицензиялык келишим тузуу, алар менен калем акынын елчемун макулдашуу, калем акыны чогултуу, авторлорго белуштуруу жана ошондой эле укуктарды коргоого зарыл болгон бардык юридикалык иш-аракеттерди жургузуу кирет. Укуктарды жамаатгык башкаруу уюмдары антимонополиялык мыйзамга кирбейт жана адатта бир мамлекетте мындай уюм бирее эле болушу мумкун. Жогоруда айткандай Кыргызстанда мындай уюм болуп Кыргызпатенттин ичиндеги авторлордун жана укук ээлеринин мулктук укуктарын жамааттык башкаруу Борбору эсептелет.

Бул Борбор авторлор менен колдонуучулардын ортосундагы жаны укуктук мамилелелерди женге салууну камсыздандырат. Анын ичиндеги эн бир татаал иштердин бири болуп, бул чейредегу мурдагы совет доорунда калыптанып калган авторлор менен пайдалануучулардын ортосундагы мамилени жанылатуу. Союз убагында "шоу бизнес" тушунугунун мааниси бугунку кундегуден абдан айырмаланат. Мунун себеби, мындай бизнести мамлекет езу жургузген. Концерт уюштурууну Госконцерт, музыкапык чыгармаларды грампластинкаларга жана аудиокассетага кебейтуп чыгарууну "Мелодия" жаздыруу фирмасы ж.б.у.с. мамлекеттик уюмдар жургузушкен. Телекерсетуу, радио, концерт аянтчалары сыяктуу автордук жана чектеш укук объектилерин колдонуучулар да мамлекеттин алдында болушкан. Автордук калем акынын елчему екмет койгон чектен ашкан эмес, аткаруучулардын жана фонограмма чыгаруучулардын укуктары да азыркыдан айырмаланып турган. Автордук укуктун кебунче компоненттери такыр корголгон эмес. Мисалы, аудио кассеталарда чыгармаларды автордун макулдугусуз, ал эми радио-телекерсетууде болсо калем акы да теленбей эле колдонулган. Мамлекеттик монополия чексиз болуп, конкуренция деген тушунук да болгон эмес.

Акыркы жылдарда биздин коомдогу социалдык экономикалык жанылануулар жана мыйзамдардын езгерушу бул жагдайды туп - тамырынан бери езгертту. Бугунку кунде оюн - зоок иштерин каалаган адам уюшгура алат жана бул иш-чаралар Кыргыз Республикасынын "Лицензиялоо" тууралуу мыйзамына кирбегенине байлашыштуу, "Автордук укук жана чектеш укуктар тууралуу" Кыргыз Республикасынын Мыйзамын сактоо ете кыйын.

Демейде колдонуучулар аталыштары окшошуп кетсе эле, бир - бирине тиешеси жок лицензиялоо деген тушунукту айырмалай алышиайт. Биринчиси - лицензиялоо тууралуу мыйзам. Ал иш-аракеттин турлерун женге салат, б.а. бул мыйзамга ылайык, мисалы, концерттик иш - аракетти жургузуу учун лицензиянын кереги жок. Экинчиси - автордук укук тууралуу мыйзам талап кылгандай, концерттик программага кирген чыгармаларды колдонууга милдеттуу турде лицензиялык келишим аркылуу уруксат алуу керек. Бул уруксат Кыргызстанда Кыргызпатенттин Авторлордун жана укук ээлеринин мулктук укуктарын жамааттык башкаруу Борбору берет. Бул уруксат "автордук укук жана чектеш укуктардын объектилерин колдонуу укугун алгандыгы тууралуу лицензиялык келишим" деп аталат. Келишимде башка юридикалык маселелер менен катар автордук калем акынын елчему жана телев меенетун керсеткен белуктеру бар. Колдонуучу ошондой эле колдонгон чыгармалары женунде маалымат берип туруута милдеттуу. Бул маалыматка жараша калем акылар кийин белуштурулуп, авторлорго теленет. *Ошентип "Лицензия" мыйзамы кээ бир иш-аракеттердин жургузуусун тейлесе, автордук укук жонундвгу мыйзам талап кылган лицензиялык келишим, авторлордун интеллектуалдык менчиги болгон чыгармаларды колдонууну тейлейт.*

Кебунче колдонуучулар телеп жаткан акча каражаттары авторлорго арналарын, ал эми Кыргызпатент жен гана аларды чогултуп, белуштуруп, авторлорго же башка укук ээлерине телеп берерин тушунушпейт.

Бул чейредегу укук бузуулардын кепчулугу болуп, чыгармаларды уруксатсыз колдонуп, калем акы телееден баш тартуу эсептелет. Чыгармаларды, б.а. автордук жана чектеш укуктардын объектилерин колдонгондорду бир нече категорияларга белуп, ар бир категорияга мунездуу укук бузуулардын турлерун карап чыксак болот.

Колдонуучулардын биринчи категориясы- бул эл алдында концерт уюштуруучулар жана концерт, оюн- зоок еткеруу аянтчаларынын ээлери. Аларды авторлордун аткаруу укугун колдонгондор дейт. Бугунку кунде концерт еткеруу ишинде мамлекеттик монополия жок болуп, импресарио (концерт уюштуруучу) катары каалаган адам болгонуна байланыштуу, эн кеп болгон мыйзам бузуу болуп калем акы телееден баш тартуу болуп келет. Эгер башка биреенун эмгегин же менчигин колдонгуцуз келсе, аны акы телеп са~тып алышыныз керек, же аны сизге ээси белек кылып бериши керек экенин баардыгыбыз (уурулардан башка) так билебиз. Электр энергиясын колдонуу учун коммуналдык кызматтардын акысын телеену милдеттуу турде кабыл алып, ал эми чыгармаларын колдонуп жаткан авторлорго калем акысын телееден баш тарткан учурлар акылга сыйбаган керунуш.

Концерт уюштуруучулар пайда тушпесе аны уюуштурмак беле. Концерттен тушкен акчага баланча квартира сатып алыптыр, деген сыяктуу

сездерду кеп эле угуп журбейбузбу. Ал эми ошол тушкон каражаттын кичинекей белугун алар ырдап чыккан ырлардын авторлоруна ыйгаруудан баш тартып, бербестин аракетин жасагандары ото тацгалычтуу жана кейиштуу го. Буга окшогон укук бузуулар кобунч© бул маселени тушунгон, ал гана эмес езулеру да автордук калем акы телеп журушкен концерттик жана театралдык аянтчалардын ээлеринин кемегу менен болот. Алар имараттарын концерг уюштуруучуларга ижарага берип жатып, алардан керектуу документгерди талап кылышпайт. Мунусу менен алар автордук калем акынын чогултулушун кыйындатып, укук бузууга тузден- туз кемектешет. Бул учун административдик кодекстин "Автордун автордук калем акы алууга болгон укугун бузуу" деп аталган 345-статьясында жазалар каралган.

Буга окшогон укук бузууларды токтотуу салыштырмалуу анча деле кеп кыйынчылык келтирбейт б.а. сот ишин козгоп жана соттун чечимин аткарууга убакыт талап кылынат. Ал эми тексттерди мыйзамсыз езгертуу жана аранжировкалоО сыяктуу укук бузуулардын башын ачуу кобуреек кыйынчылыкты тузет.

Жогоруда белгилеп кеткендей, мурда автордук калем акыларды телее анча- мынча тартипке салынып, ишке ашып турган. Теле- радио мекемелер атайын даярдалган беруулердун авторлоруна, кээ бир ресторандарда ойногон ансамблдерден эле автордук гонорар алынбаса, копчулук учурда музыкалык чыгармаларды колдонуу учурунда автордук сый акы теленбей, укуктар сакталган эмес.

Бугунку кунде кебунче фонограммаларды пайдаланган мекемелерге автордук сый акы телешунер керек дегенибизге тушунбестук аз эмес. Эн маанилуусу бул *материалдык менчик* менен *интеллектуалдык менчиктин* айырмасын билбегендик. Мисалы, материалдык менчигиниз болгон уйунузду сатып жиберсениз, анда кийинки ээси ал уйду каалаганындай пайдаланат. Ошондой эле сиз аудио-видео кассета же компакт-диск сатып алсацыз, алар сиздин *материалдык менчигициз* болот, б.а. кааласацыз аны кайра сатасызбы, бирооге белек кылып бересизби, талкалап саласызбы, ез эркиниз. Бирок ал кассетага жазылган чыгарманы меники деп айта албайсыз да аны каалагандай колдоно албайсыз. Мыйзамдын негизинде кассета сиздин менчигиниз болгондон кийин, андагы жазылган чыгармаларды каалашынызча уга берсециз болот, бирок жекече, б.а. уй-булеенуз менен гана. Ал эми сиз кассетанызды езунуздун кафе же ресторанысызда коюп, ал жердеги кызматкерлерге жана клиенттериниздерге угузулган сон, ал кассетадагы чыгармаларды *жалпыга кврсетуу, жалпы эл алдында аткаруу же жалпы маалымат учун кабарлоо* деген автордун мулктук укуктарына кирет. Мындай учурда сезсуз турде автордон, же анын чыгармасынын укук ээсинен, же болбосо авторлордун укугун тейлеген атайын мекемеден пайдаланууга уруксат алып жана калем акысын телеп беруу зарыл.

Кебунче кафе, бар, ресторандарда тамактанганыныз учун телеерде, эсептин ичинде музыка учун телешунуз керек деп тан калтырат. Ал эми бул музыка ошол ресторандын ээси тарабынан же анын заказы менен жаралган эмес да. Бул жен гана башка популярдуу авторлордун чыгармалары эмеспи? Демек, бул авторлорго чыгармаларын колдонгону учун акы теленушу керек.

2000- жылдын ичинде коомдук тамактануу уюмдарынан тушкен калем акылардын ©лчемунун анализи бул чейредегу абалды ачык керсетуп турат.

Борбор шаарыбыздагы эн бир кымбат деп эсептелген ресторанында сизге 632 сомдук фирмалык тамагын жана 2000 сом турган "Сэн Жозэф" Кызыл шарабын сунуш кылышат. Ал эми экинчисинде 1200 сомдук шарапта демделген койдун санын же 1500 сомдук ичинде фаршы бар индюк эти менен тамактана аласыз. Албетте, ар бир кечте ал жерде музыка жанырып турат. Эми ошол биринчи ресторанды 2000-жылы бир жыл бою колдонгон чыгармалары учун 115 сом 50 тыйын, ал эми экинчиси 116 сом 30 тыйын калем акы телошкен. Албетте, бул чейреде авторлор менен колдонуучулардын ортосундагы иш- аракеттерди женге салуу жаныдан гана башталып жатат, бирок бул жерде бир тартип болуш учун коп убакыт талап кылынат деген ой келет.

Пайдалануучулардын дагы бир орчундуу категориясын теле-радиокомпаниялар тузот. Башынан эч кимден уруксат албай, каалаган чыгармаларды колдоно бергендерди жаны мыйзамдар талап кылган нукка келтириш абдан оор болду. 1998-жылы башталган талкуулар, тушунбостуктор, татаал жол менен жеткен макулдашуулардын негизинде, 2000-жылдан баштап алар менен келишим тузулуп, пайдаланган чыгармалар женунде отчетун алып, автордук калем акыларды чогултуу башталды. Бирок отчеттордун тактыгы, чогулган гонорарлардын суммасы канаатандырарлык болбой жатат. Мисалы, Кыргызстандагы эн ири теле-радиокомпаниясы 2000-жылдын натыйжасында болгону 25 мин сомго жетпеген акча каражатын которду. Салыштырмалуу, эгерде ыр десте арнагьщыз келсе бир ыр берип коюу учун аларга 1000 сом телеш керек, б.а. бул бир жылдык гонорар бир эле кундун арноо концертинен тушкен каражатка барабар. Ал эми пайдаланган чыгармалар женунде берилген отчеттордун тактыгы аман эле болсун. Мисалы, анализдин тыянагынан мындай керунуш чыкты - биреенуку бир жылдын ичинде радиосунда кунуге болгону 52 минут музыка берсе, телевидениесинде 7 минут, экинчисинин радиосунда кунде кыргыз авторлордун музыкасы болгону 3 минут берилип, ал эми кунде бир сааттай арноо концертин берсе да кыргыздын музыкасы такыр аткарылбайт экен. Мына ушуга окшогон башаламандыкты бир нукка келтириш, алибетге татаал иш. Азырынча, пайдалануучулардын атын атабай, тергеп жатабыз, себеби биринчи кадамдар деп. Бирок 2001 - жылдын натыйжасында мыйзам бузуучуларды эл элегине салабыз, алар женунде коомдук пикирди тузебуз деген ой бар.

Мындан бир топ кыйыныраак маселелер- аудиовидео жана китеп чыгаруудагы укук бузуулар. Интеллектуалдык менчик чейресундегу мыйзамдар жана укуктук нормативдик база иштелип буткен болсо да, бул мыйзамдарды ишке ашыруу механизмин жургузуу бир топ иш- аракеттерди талап кылат. Мындай керунуш мыйзам тарабынан жуктелген милдеттердин тийиштуу мекемелер тарабынан жетиштуу кенул бурулбагандыгынан келип чыгып отурат. Мисалы, коп жана масштабдуу укук бузууларга автордук укук чейресундегу аудиовидео "каракчылыгы" кирет. Ушул жерден авторлордун жана укук ээлеринин укуктарын ким коргош керек деген суроо пайда болгондо, кебунесе Кыргызпатент деген жооп берилет. Бирок интеллектуалдык менчик

чейресундегу кылмышкерликти (башка кылмышкерликтей эле) далилдее, б.а. тергее жургузуу, кылмыш жасалганын тактоо милдети турат.

Бул маселени теренирек карап керелучу. Алалы, аудиовидео бизнес чейресунде далилденген укук бузуу бар дейли. Бул учурда Кыргызстандагы мыйзамдарга ылайык, жазаны сот чечет. Сот тарабынан кунеелуу деп табылган тарапка андан ары кандайдыр белгилуу иш - аракеттерди жасоого гыюу салынышы мумкун. Мындай иш - аракеттерге контрафакттык деп саналган чыгармалардын жана фонограммалардын нускаларын даярдоо, кайра чыгаруу, сатуу, прокатка беруу, импорттоо ж.б. кирет. Аудиовидео продукциялардын *контрафакттык же лицензияланбаган нускалары дегенибиз - бул автордук жана чектеш укуктарды бузуу менен даярдалган нускалар.* Мындай нускалар соттун чечими менен конфискацияланышы керек. Конфискацияланган контрафакттык нускалар эгерде автордук жана чектеш укук ээси сурабаса, жоготулушу керек. Ал эле эмес сот контрафакттык нускаларды даярдоодо колдонулган аппаратураны да конфискациялап коюшу мумкун.

Баарыбызга белгилуу, бугунку кунде кээ бир кылмыштарды жоюш учун атайын мыйзамдар жок болгонуна байланыштуу укук бузууларга бегет коюу мумкунчулугу татаалдашууда, б.а. укук коргоо укук бузуулардын жокгугун эмес, бул бузууга бегет коюучу эффективдуу мыйзамдык базанын болушун билдирет. Ошентип, Кыргызстандагы автордук жана чектеш укуктардын корголушунун негизги шарттарынын бири болуп, укук бузууларды жоопкерчиликке тартуучу мыйзамдык база эсептелет. Бирок бул маселедеги кыйынчылык - бул иштерди сот аркылуу фаждандык, арбитраждык же кылмыш - жаза тартибинде кароодон мурун аны алдын - ала тергее органдары карап чыгышы керек. Сотко етушу боюнча автордук жана чектеш укуктарды бузуу адамдын конституциялык укуктарына жана эркиндигине кирет. Бул категориядагы иштерди тергее прокуратура органдарынын компетенциясында. Ошондуктан, автордук жана чектеш укуктар чейресундегу укук бузуулар керсетулген органдар тарабынан тергелет. Кыргызпатент тергее жургузуп, далил чогулгууга укугу жок. Граждандык, административдик кодекстердин процессуалдык белугунде Кыргызпатент тергее жургузууге укуктуу болгон иштер жок. Кыргызпатент ал эмес женекей айып да сала албайт. Ал эми аудиовидео "каракчылык" экономикалык кылмыш категориясына кирет. Бул иштер ички иштер органдарына тийешелуу. Ошентип, аудиовидео бизнестеги укук бузууларга бегет коюу ички иштер, прокуратура оргаандарынын жана соттун компетенциясында.

Анда, бул жерде Кыргызпатенттин ролу кандай деген суроо пайда болушу мумкун. Биринчиден, укук коргоо органдары контрафакттык деп шектенген аудиовидео продукцияны конфискациялагандан кийин, далилдер болуш учун адистердин тастыктамасы зарыл. Экспертиза жургузууде бул продукция ким тарабынан, кайда чыгарылганы, каталогдогу номери туура келеби, автордук жана чектеш укуктар сакталганы аныкталат.

Биздин соодада журген контрафакттык продукцияларды шарттуу турде уч турго белее болот.

1. Бул негизинен чет мамлекеттерде мыйзамсыз чон партиялар менен даярдалган продукциялар. Кыргызстандагы аудиовидеопродукциялардын 80-90 %ин ушул продукциялар тузот.

2. Бул майда тиражда жасалган продукциялар. Булар адатта уйдегу аппаратурада же кичи студияларда даярдалган. Булар жон гана лицензиялык кассеталардан кочурулуп алынган же женокой компиляция болуп эсептелет.

3. Бул турго биздин улуттук авторлордун жана аткаруучулардын чыгармалары жазылган аудиовидео кассеталар. Булардын кебунчосу жен гана уруксатсыз эле концерртерден, телеберуулерден жазылып алынган.

Бугунку кунде кыргыз авторлорунун укугун сактаган лицензиялык продукциялар саналуу гана. Алсак, бул Светлана Назаренконун жана "Ордо сахна" фольклордук жыйнагы. Ошондой эле Бишкектеги жеке ишкер Шмальц Э.А. бугунку кунде бардык уруксат документтерин алып, калем акысын телеп, "Обон 2001" жана "Тандалмалар" аттуу жыйнагын чыгарууга киришти. Негизи, бул чейреде иштеген ишкерлерге айтып кетчу нерсе, качан келип бардык продукцияны конфискациялап кетет деп коркуп отурганча, ишин ачыкка чыгарып алганы оц.

Кыргызпатенттин негизги функцияларынын бири болуп, интеллектуалдык менчик чейресундегу бирдиктуу мамлекеттик саясатты ишке ашыруу болуп эсептелет. Бул саясаттын манызы болуп, интеллектуалдык менчик чейресундегу мыйзамдарды енуктуруу, биздин жана чет элдик етунмелерду мамлекеттик экспертизадан еткеруу, коргоо документтерин каттоо жана беруу, ошондой эле алардын кучунде болушуна кемектешуу эсептелет. Андан башка дагы бир ошондой эле маанилуу функциясы - бул авторлордун жана укук ээлеринин мулктук укуктарын жамааттык негизде башкаруу.

Интеллектуалдык менчик чейресундегу бирдиктуу саясатты ишке ашыруу женунде сез болгондо, кебунче бул жен эле куру - бекер, жалпы сездер катары кабыл алышат. Анын мацызын тушунуу учун теменку мисалдарды карап керелу:

1999-жылдын 27-ноябрында Бишкек шаарынын мэриясы тарабынан 717 номерлуу "Бишкек шаарындагы аудиовидео продукцияларды таркатууну тартипке салуу боюнча чаралар" женунде деп аталган Токтому кабыл алынган. Бул токтомдун негизги максаты туура эле болгон. Анткени аудиовидео бизнестеги "каракчылыктын" денгээли чечкиндуу чараларды талап кылып жатат. Бирок бул токтомдо каралган чаралардын ичинде аудиовидео продукцияларда голографиялык этикеткаларды колдонуу **каралган.** Бир **Караганда,** бул чара абдан эффективдуу керунет. Биринчиден, сатылып жаткан продукциянын санын эсепке алганга болот, а бул салыктардын тушушун кебейтет. Экинчиден, бул голографиялык этикеткалар сатылышы керек болчу (баасы 2 сомго жакын). Ошентип, шаардык бюджетке миллиондон ашык сом акча каражаты тушмек. Бирок бул чаралар ишке ашса, голографиялык этикеткалар бардык продукцияга колдонула бермек. Мэриянын бул токтому толук кучуне кире электе эле, голографиялык белгилер аудиовидео продукция сатуучуларда пайда болуп, аны метрлеп сатып алып, продукцияларга чаптай башташкан. Мындай жол менен буткул пираттык продукцияларды мамлекеттик денгээлде лицензиялоо журуп кетмек. Бул себептерди айтып, юстиция **органдары** жана

прокуратуранын колдоосу менен Кыргызпатент бул токтомдун жоюлушуна жетишти. Бирок 1999 - жылы 12 - февралда 84 - номердеги дагы ушундай эле Бишкек шаарынын мэриясынын токтому, ал эми ал жоюлгандан кийин 1999 - жылдын 30 - апрелинде дагы ушундай Токтом чыккан. Булардын баары кийин жокко чыгарылган. Мынчалык ежерленуп голографиялык этикеткаларды киргизууге аракет кылууларды карап туруп, аудиовидео бизнестеги каракчылыкка каршы курош маселесиндеги кээ бир адамдардын кызыкчылыктарына залал тийип жатканын корсо болот.

Андан тышкары, 1996 - жылы 28 - октябрда Кыргыз Республикасынын вкмоту тарабынан 504 - номердеги "Кыргыз Республикасынын территориясында импорттолуучу, чыгарылуучу жана сатылуучу чайга бажы маркаларын киргизуу" тууралуу деп аталган Токтом кабыл алынган. Кийин Экмоттун 708 - номердеги "Кыргыз Республикасынын Окметунун чечимдерине кээ бир озгортуулерду жана толуктоолорду киргизуу тууралуу" Токтомунун негизинде 1996 - жылкы 504 - Токтом, эми "Чай, пиво, шире, видео - жана аудиокассеталарга бажы маркаларын киргизуу тууралуу" деп аталып калган.

Бул Токтомго ылайык, 2001 - жылдын 1-мартынан тартып, аудиокассеталарды бажы маркасыз киргизууге тыюу салынмак. Бул токтом ишке кирип калса, Кыргызстанга чет олкоден кирген бардык "каракчылык" продукциялар ачыкка чыгарылмак. Бул иштерди аткаруунун кыйынчылыгынын еебеби - бажы органдарында аудиовидео продукцияны экспертиза жургузо турган атайын эксперттер жок. Бажы маркалары аркылуу "каракчылык" аудиовидео продукцияларды ачыкка чыгарылуу, биздин мамлекетти Буткул дуйнолук Соода Уюму тарабынан чон айыпка жыгышына алып келиши мумкун болмок. Анткени бул учурда Кыргызстан интеллектуалдык менчик укуктарынын соода аспекттери боюнча Келишимдин (TRIPS) чегинде Буткул дуйнолук Соода уюмуна кирип жатканда езуно алган милдеттер бузулмак.

Ушул себептерди келтируу менен Кыргызпатент бул Токтомдун кесептерин айтып, Окметке кайрылган. Окмот ошол замат жооптуу чараларды коруп, 2001 - жылдын I- февралында езунун 31- Токтому менен мурда кабыл алынган кээ бир чечимдер кучун жоготту деп табылган. Ошентип, контрафакттык аудиовидео продукцияларды легализациялоо коркунучу жоюлуп отурат. Мына ушул иштер интеллектуалдык менчик чейресундегу бирдиктуу мамлекеттик саясатты ишке ашыруу деп аталат.

Аягында белгилеп кетчу нерсе, илимдин жана информациялык технологиялардын тез енугушу интеллектуалдык менчик индустриясынын маанисин жогорулатаарын эске алып, Буткул Дуйнолук Интеллектуалдык Менчик Уюму (БДИМУ) 2001 - жылдан баштап, 26 - апрель кунун - Интеллектуалдык менчик куну катары буткул дуйнеде белгиленээрин жарыялады.

"ТОТАЛИТАРДЫК МАДАНИЯТТЫН ВҮТҮНКҮ БИР ФИЛОСОФИЯСЫ

А. Ч. Чекиров - Кыргызпатенттин авторлордун жана укук ээлеринин мулктук укуктарын жамааттык башкаруу Борборунун директорунун орунбасары

Дуйне алкагындагы табият жана убакыт адам пенделери учун, алардын каалоолорун аткарган абалда болбогонун тек гана езунун жашыруун "милдеттуу" циклин аткарып келе берген жагдайы бар. Жер бетиндеги кургакчылык менен океандардын жаралышына шартталган тиричилик, аларга ац-сезимдуулугу менен бийикте турган адамдын екумдугу менен жанылануунү пайда кылуу же болбосо бар нерсени жок кылып жибереу кудуретине баш уруп келет. Тарыхый изилдее маалыматтарында ошол адам кандайдыр бир жашоо тиричилике ьщгайлаштырылган абалды жасоо камылгасын кеpуу менен ар кандай тоскоолдуктарды баштарынан еткерушуп, жада калса керт башын курмандыка чалуу учурларга кептелет. Бул диалектикалык есуп-енугуунун жолундагы качсан да кармап алып, ойлогон ой максаттардын иш жузуне ашырышына кедерги боло турган кандайдыр бир куч мыйзамынын екумдугу бар. Кылымдар бою адам баласы аалам алкагындагы сыйкырдуу кучтердун таасиринен болгон сыйкырдуу кубулуштарга тан берип, алардын чыккан тегин изилдее менен алектенип келет. Дегеле бир дагы тигил же бул илимдин толук изилденген жагдайларына ээ болуп толук баш ийдирип апган керунушту байкоо мумкун эмес. Улам жаны илимий концептуалдык ачылыштар менен катар акыл ой жугуртуулердун системасынан профессивдуу деп эсептелинген табылгалардын учугу чубалып чыга келет. Кол эмгегинин техникалык жетишкендиктерден табылган куралдар менен алмашылып, улам езунун кызмат кылуусу ендурумдуу боло баштаган сайын, ан сезимдуулуктун кучу да ошол прогрессивдуу деп табылган объектинин айланасында бир куралтан экинчи куракка жылдар менен анан калса кылымдардын сабына туруп езунун белгисин кергезет. Байыртадан эле бугунку кунде да атак дацкы, тарыхый жактан олуттуу эмгектери менен актуалдуу болуп эсептелинген бийик инсандардын жараткан эмгектеринин бугунку кундегу орду, илимий ачылыштарындагы теориялык концепциялар же болбосо кезу ачыктык менен айтып кеткен божомолдоолордун турмуш шартыбыздын торунен орун берилип жатышы мыйзамченемдуу да керунуш. Байыркы Греция цивилизациясынын улуу екулдеру Гомер, Плутарх, Аристотель сыяктуу инсандардын олуячылык кылып адам пенделери жашоолорунда колдоно турган адабият же искусство чыгармапарын улгу катары жазып да, анализ жасап да кеткендиги бугунку кундегу адабият же искусство изилдеечулерду ганталтырган жайы бар. Ал инсандарга падышачылыктан керкем чыгарма же философиялык концепция турмегун жаз деп буйрук болгон да эмес. Ар ким езунун философиясы, идео-

логиясы менен болгон. Же болбосо кийинки Бетховен, Моцарт, Чайковский, Шекспирлерге башкаруучулуктан керсетме болгон эмес. Болсо да айрым учурларда, майрам шаан- шекеттерду коштой турган же болбосо диний чиркеелордун заказы менен Месса чыгармалары жазылып берилген жайы бар.

©ткон кылымдагы кыргыздын улуу ойчул, жазмач, токмо акындары Калыгул, Арстанбек, Молдо Нияз, Молдо Кылыч сыяктуу инсандар социалдык жактан болгон укуксуздуктун тушунда оздору туура коргон соз эркиндигин туу кылып эл арасына чыгармаларын жайылтуу кучун ээ кылгандыгын билебиз. Демек адамдардын жалпы коомдогу бир калыпка салынып турган жол-жоболордун, жазылган укуктук ченемдерден сырткары керкем чыгарманы жаратуудагы эркиндиги, ошонун айдынында жаралган чыгарма жогорку бийликтердин "камчылоосунун" астында эмес, табият берген шык, таланттын ырда деп ырдаттырган, жаз деп жаздырган сыйкырдуу илеби менен болгондугунда. Мындай учурда акындын, композитор, суротчунун же корком проза чеберинин чыгармачылыктагы таянар тоосу жалпы элдин эстетикалык жактан болгон талабы жана мудоосу. Ал бир эле ченемдуу куරактын, жаштын руханий керектоолерун экинчи планга алып чыгып караган, озунче бир озгечоленген арноо турундегу чыгармасын тартуулашы мумкун. Чыгарманын ээси чыгармачылыктын эркин чабыттуу багытында жан дуйнесун дубурттоткон ой жугуртуулордун закымында керкем эстетикалык чыгармасын мурунку салттуу келген жагдай, нукка буруп келген милдетин аткарат. Жаны жаралган чыгармалар анын ээси учун кол жеткис бийиктикте, жан этинен жаралган наристесиндей. Мындай учурда тигил же бул автордун чыгармасына сын кез менен карап,"кол салуу" ишаратын жасай турган оюн болсо жалпы эл массасынын, коомдогу жалпы маданий курулуштун жоболоруна таянып "атка минишиц" керек болот. Мурунку советтик доордогу идеологиянын жоболорундагы соцреализмдин принциптери менен камчыланган, керкем чыгармаларга пикир, сын айтуучулар ез учурунда цензуранын мыкты жоокерлери катары эсептелип бул жаатында кептеген илимий эмгектер жазылып илимий даражаларга ээ болууга арзыгандыгы менен коомдук тузулуштегу алдынкы таза ой жугуртуучу интеллигенциянын сабында туруп келишпедиби. Бугунку жацыланган коомдогу соз эркиндиги, чыгарма жаратуунун эркиндиги кош тизгин болуп берилип турган учурда, жалпы эл массасынын психологиясына, кабыл алуусуна тигил же бул эстетикалык кубулуш катары эсептелинген, жаныланган турдегу чыгармалардын жаралуусу кепчулук учурда куч менен чейребузге киргизилип кеткен жагдайларды туура кабылдообуз керектей. Башкача айтканда руханий дуйнебузге, даярдыгыбызга, езубуздун жалпы керкем эстетикалык керунушту кабылдообузга сырт болуп турса езундун кез карашыца жараша чектее жаса. "Жакшы керунушту окуп, билип, кармап калууга уйрен. Жаман керунуш езунон- езу жоголот" деген накыл кеп бар. Дегеле маданий турмуш саясатында уч багыттагы иш алып баруу жагдайларына басым жасала турган учурга туш болобуз. <u>Биринчиден</u> керуучу же окурман учун багытталган иш. Ошол жалпы масса деп аталган категориянын эстетикалык, руханий маданиятына, есуп- енугуусуне, чыгарманын тарбия таалим беруусуне, анын негизинде мамлекеттин экономикалык, саясый- социалдык

багытгарынын кемок карсетууге арналган маданият саясаты. Аны жургузуучу; чыгармаларды жаратуучу жалпы авторлор. Экинчиси. керуучулерге жана окурмандарга багытталган маданият саясаты. Бул жерде эмне айтылат? Социалдык "заказ". Башкача айтканда жалпы керуучулердун, окурмандардын суроо, талабы. Элдин кабыл алуусундагы ©згеруулердун шарданында тигил же бул чыгарма жагабы же жакпайбы сыяктуу социологиялык илимий изилдееелерду талап кылынары айкын.

Учунчуден. жазылган даяр чыгармалардын элге жайылтылыш саясаты. Коомдук тузулуштун идеологиясында корком адабий же искусство чыгармалары ошол социалдык- экономикалык программалардын багыттары менен кош келип, ар кыл аудиториялардын же социалдык конкреттуу чойро, коруучу, угуучу же окурмандарга багытталгандыгы менен кеп кырдуу технологиялык жагдайлар аркылуу иш жузуне ашырылган максаттар бар. Ал эми социалдык чейредегу эркиндиктин айдынында езунун тектуу багытынан сыртка "серпилип" чыккан, адабият менен искусство чыгармаларын жаратууга багыт алган, али тээ атам замандан берки классикалык децгээлдеги чыгармалардын нугунан "жыт" ала элек айрым чыгармачыл инсандар улуу жолдогу топтун арасынан элирип чыккан азоодой абалды тузуп, кепчулук пааналаган уйурден чыгып кетип жаткан керунуш бар. Байыркы Гректердин дуйнесундогу философ- эстеттер Гомер, Софокл, Диоген, Гераклит сыяктуу алптар поэзия, проза, музыка же керкем сурет, скульптура жана архитектура енерчулугуне бет алган инсандарга ар бир жаратылуучу чыгарма белгиленген мыйзамдуу керунуштегу форманы, ыкты, методологиялык жагдайлардын сакталышын талап кылышкан. Мына ошол классицизм доорундагы улуу талаптар бугунку кунге чейин ар бир чыгармачылыктын эрежеси катары сакталып, ошол доор, мезгилдин классикалык турдегу елбес- ечпес керкем чыгармаларга айланып келатканына ынансак. Доордун езгеруп туруу мыйзамдыгына жараша, адамдардын акыл, ойлору да коомдук саясаттын, жашоо багыттардын куусу менен керкем чыгармаларга болгон мамилеси аларды жаратуучу инсандарга белгилуу талаптарды коюп келет. Совет доорундагы керкем чыгармалардын жаратылыш багыттары мазмуну боюнча социалисттик формасы боюнча улуттук чыгармаларды жаратуу ундеелору болгон менен нукура улуттук искусствонун, адабияттын тарыхый, калыптанган туру пайда болгонун четтен эле санап мисалга гаргсак болот. Ырас "тоталитардык идеология" "тоталитардык деп аталган маданияттын" улгулорун пайда кылганын, белгилуу бир цензуралык алкакта турганын, чыгармачыл инсандарга жалпы элдердин же бир елчемдуу курактагы адамдардын эстетикалык талабынын заказы эмес башкаруучу идеологиянын гана заказы устемдук кылып келгенин жокко чыгаруу мумкун эмес. Анткен менен классицизм доорундагы кол жеткис шедеврлерге суктануу менен карап, илхам оттугу жанып салттуу келаткан ыкты же форманы сактоо тарбиясы унутулган жок. Ар бир чыгармачыл инсан салттуулукту ыйык тутту. Байыркылардын мурастарын окуп, уйренууге аларды тузууде ез чыгармаларындагы керкем ой жугуртуунун формулаларын алып чыгууга далалаттанышканын билебиз. Мына ошонун негизинде еткен кылымдын орбитасына классикалык маанайдагы, дуйнелук сереге кетерулген эмне деген гана чыгармалар пайда болуп отурат. Анын баарын "тоталитардык

маданияттын" улгусу деп кытай "маданий тенкерушундегудвй" жокко чыгаруудан кудай сактасын. Эл массасынын эстетикалык тарбиясына шайкеш келгендикти танып кетуу мумкун да эмес. Ал эми салттуулуктагы кврквмдуктун, улуттук нарк-насил, каада-салтыбыздын тарыхый жагдайларын кврквм образдар менен чечмелеп берууде кандайдыр бир импрессионизмдин кепчулук али жетик тушунуп маани бере элек агымдары сыяктуу ан-сезимдерибизге жугуму кириштеле элек чыгармаларды бир эле керуп же окуганда баш тартуубуз бар. Себеби ар бир улуттун взуне тиешелуу колориттик каражаттарын, сапаттарын, маани- манызын туюндурган чыгармалар езгече ун салып турган касиеттерге ээ болуу менен копчулукту озунв буруп турат да. Бул чыгармачыл инсандардын коом жана жалпы элдин алдындагы жоопкерчилигине бекитилген, жобо катары тиркеле турган мыйзамдай. Эгерде мурунку "тоталитардык маданият" улгулерун жаратууда "тоедой идеологиянын" байлоосунда свзсуз турде коммунистик партия, Ленин жонундегу образдуулукту тузуп чыгуу, коомдук башкаруучулуктун органы кол баштоочу, жол баштоочу, доордун акылы, ар- намысы экендигин ар бир жан дуйнесун "Эркин туткан" чыгармачыл инсан турундо кврул, езундв аткарып туруу милдеттери тагылган. Ошол тамырланган "так аткаруучулук", психологиянын чейресундо жацыланып жаткан окуя, кубулушту же жацыланган Европалык стилдеги чыгармалардын пайда болуп жатышы мыйзамченемдуу керунуш экендиги аларды окурман, коруучу езунун эстетикалык кабыл алуучулук даярдыгы менен эсептен откоруп аларлыгын билсек. Мурун он беш союздук курамга киришкен ар улуттун енорчулугун окуп уронуу милдеттерине кам корсок азыр башкача планда, арымы кенейтилген, мурунку "душман" деп аталган елкелердун прогрессивдуу авторлорунун да ар кыл маанайдагы чыгармаларынын уйубузге чейин кирип келишкенинен кабардарбыз. Кучтуу массалык маданият каражаттарынын мумкунчулугу менен мурунку колдонууга тыйуу салынган маалымат продукциялары жалпы улуттук маданиятыбыздын дарегине шек келтируучу жагдайды тузе албашы да айкын керунуш. Муну тирикарак атуулдук сезимибиз менен жан дуйнебузден туура кабыл алышыбыз керек. Аны терен акыл, ой калчап анализдее жолу менен улуттук идеологиябыздын жоболоруна, тарбия-таалим беруучу методикасына таянып пайда алуучу жакгарына багытталышыбыз керек болчудай. Он беш жылдай илгери ичимдик ичпеенун канчалык тыйуу салууларына болбой эле кенумуш адаттардын басандабай ого бетер куч алганын элестетип керелучу. Демек "адепсиздик менен байланышкан китепти окуба, кинону кербе" деген кунде да ага болгон ынтызарлык байланыш боло берет. Анан езу эле токтойт. Актуалдуулугун жоготот. Керуучунун кенулун кайт кылат. "Тоталитардык маданияттын" учурунда жаралган мыкты делген чыгармаларга кайра кайрылып келуучу жол керунет. Башкача айтканда мурунку улгу катары дээрибизди коюп окуп, керкем чыгармаларды жаратуу процесстерине кенул бурганыбыз туурасына чыгат. Цензура койуу саясатынын алынышы менен ар бир инсан оюн тайманбастан айтып чыгуу мумкунчулугуне ээ болуу, чектелген идеологиянын учурунан алые, керкем ой жугуртуу же саясий пикир алышуулардын шаанисине тоскоолдуктардын болбой тургандыгы бугун кенен тушунукту берип калды.

Дуйнелук алкакта адамдардын укуктарынын толук кандуу ар тараптан корголуш процесстеринде орчундуу талаптардын биринен болуп инсандардын чыгармачылыгына шарттарды тузуу, жаратылган керкем рухий деелеттерду сактоонуу мыйзамдаштыруу жолу менен алып чыгуу керунушу бар. Эгемендуу мамлекетибиздин жаны коомдук жашоо турмушуна биринчи документтерден болуп кирген "Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16- беренесинде ар бир адам"... оюн, идеясын, пикирлерин, эркин билдирууго жана таркатууга, адабий, керкем онор, илимий- техникалык чыгармачылык эркиндикке" ээ болууга укуктуу деп керсетулген. Демек керком рухий деелеттердун ээси болгондордун укуктары Конституциянын ыйык делген жоболору менен бекемделип турат. Тоталитардык коомдук тузулуштун шарттарында жалпы адам укуктары жазылмаларда гана саясий ундое, практикалык чоо жайы иш жузуне кириштелбеген, чыгармачылык жендем эркиндигинен четтеп, идеологиялык тезистердин ичинде кошегеленуп кала бергендиги бугунку демократиялык айдьщга багыт алган кунубузден ачык керунуп тургандыгы бар. Материалдык жана рухий маданиятгы жаратуучулар коомдук тузулуштун ар кыл процесстерине ездерунун ойлоп тапкан эмгектери аркылуу ез улуштерун киргизип жатканы менен башкаруучулуктагы бир жактуу каралган идеологиялык принциптердин ичинен чыга алышкан эмес. Кез карандылыктан пайда болгон чыгармалар, ар кандай табылгалар "электен еткерулуп", жалпыга "ун салып" турган саясатка шайкеш келип туруусу милдеттендирилип турган. Кептеген элдик мурастын ээлеринин даректерине шек келтирилген. .Жазылган чыгармалар бир дагы мыйзам менен толук кандуу абалда жашоосун уланта албай калган. Мына ушул "тоталдык маданиятгын" устемдук кылып турган мезгили бугунку кунде артта калды. Жаны коомдук тузулуштун туп тамырынан бери езгерулген системасы менен адам укугунун толук корголушундагы багыттарга жол алуу шарттары келип чыкты.

Бугунку кунде жалпы интеллектуалдык менчикти коргоо процесстеринде адам баласынын акыл кучу менен ойлоп табылган, чыгармачылык жендем, талант шыгы аркылуу жаратылган адабият жана искусство чыгармаларынын укуктук жактан корголушу женунде сезубузду улантсак эп болчудай. Себеби "Адабий жана керком чыгармаларды коргоо женунде" Берн Конвенциясына республикабыздын кошулганы кептеген суроолорду жана талаптарды пайда кылып отурат. Бул Конвенциянын 3-статьясын эле карап керелу. "Автордук укуктун корголушунда чыгарманы жараткан инсан кайсы гана мамлекеттин чегинде жашап турбасын ошол учурда жарыка чыккан же жарыка чыга элек чыгармалары да толугу менен корголот", деп айтылат. Демек биздин авторлорубуз чет мамлекеттерде биздин автордук укуктарыбыз корголо баштаган экен деген ойдо болушу керек.

Ырас, мындай критерий Берн Конвенциясынын союзуна кирген жана кирбеген елкелерге тузден-туз таандык болуп тургандан кийин, биз, Кыргыз Республикасынын аймагында чет элдик авторлорду езубуз менен бирдей баалап, алардын авторлорунун мулктук укуктарын коргоого алуу менен барабар. Эгерде мурунку союздун учурунда бул процесс анча енуге албай, чет элдик автор же езубуздун авторлордун мыйзамдаштырылган укуктары жокко эсе болсо, бугунку учурда эл аралык денгээлдеги жолу ачылып отурат.

Адамзат пендечилигинин керкем ой жугуртуусунде акыл эмгегинин кучу менен пайда болгон илимий же керкем эстетикалык чыгармаларды коомдук тузулуштун ар кандай жактарына карабай укук коргоого алыныш зарылчылыгы бар. Буга бир мисал катары болгон бир окуяны айткыбыз келет. XVIII-кылымдын орто ченинде Франция мамлекетинин таанымал инсандары композиторлор Поль Энрион, Виктор Паризо жана акын Эрнест Бурже Париждин ичинде жайгашкан "Амбассодор" аттуу кафенин ээсин сотко беришет. Себеби кафенин ээси кирген чыккан кишилерден орундука отурганы учун, музыка уккандыгы учун деп атайын акы алып турчу экен. Кундердун биринде учее кафеге келишип, тамагын ичип бутушуп акысын телебей коюшат. Кафенин ээсине: "Сен биздин музыканы, ырды колдонуп элден акы алып жатасын, сен да биздин чыгарманы колдонгонун учун акы тело анан биз тамакгын акысын телейбуз!" деп ультиматум коюшат. Кийин сотто авторлор женишке ээ болуп кафенин ээсин руксатсыз, акысыз чыгармаларды пайдаланып жаткандыгы учун кеп суммадагы айыпка жыгышаг. Мына ошол кунден баштап Францияда чыгармаларды жараткан авторлорду укуктук жактан коргоо системасы башталган экен.

Чыгарманы автор- инсан жаратат. Керкем чыгармалар аркылуу коомдук тузулуштегу экономикалык, саясий- социалдык енугуу калыптанат. Бул мыйзам ченемдуу керунуш. Муну танып кетуу мумкун эмес. Автордун жан дуйнесундегу керкем ой жугуртуусунен толгонуп чыккан, коомдук тузулуштун бугункусуне жана эртенине ар бир инсандарды багыттаган чыгармаларды мамлекеттик денгээлде коргоого алуу иштери кеп жылдардан бери ез нугунда кеземелге алынган эмес. Бул чындык. Эгер мындан бир топ жылдар илгери автордук чыгармалардын "элдин байлыгы" деген ат менен ар ким ез каалагандай пайдаланып оригиналдуу сеелетуне шек келтирген учурлар кеп болгон. Бугунку кунде езгечеленген коомдук тузулуштун шарданында болуп жаткан товардык ендурушке берип турган идеологияга тектеш иш- чараларын кабыл алуунун бир тарабы болуп авторлордун жараткан "товарларын" сактап, коргоп калуу учур талабына шайкеш келди. Чыгарылган товар ез баасында сатылгандай авторлорубуз жараткан "товар"- чыгармаларды рыноктук шартта колдонуучулар бул жагынан жеке ез пайдасына ыйгарылган гана маанайда материалдык жактан болгон керектеелерун бутеп жатат. Ал эми чыгарманы- "товарды" жараткан ээси ез улушуне тиешелуу чегериле турган калем акысын алуу мумкунчулугуне кепчулук учурларда ээ болбой келет. 1998- жылдын 14- январында кабыл алынган Кыргыз Республикасынын "Автордук укук жана чектеш укуктар женунде" мыйзамынын 5-беренесине ылайык "... авторлордун жана алардын укук мураскерлеринин граждандуулугуна карабастан, жарыяланган же жарыяланбаган чыгармаларга" укука ээ боло алат деп жазылган. Демек мыйзамда каралгандай автор жараткан чыгармага болгон автордук мулктук укугу чыгарма жаратылды деп эсептелген кунден баштап ез кучуне кирет. Ушул эле мыйзамдын 6- беренесинде жаратылган чыгарма билдируу ыкмаларына карабастан чыгармачыл иштин натыйжасы болуп эсептелген бардык автордук чыгармаларга жайылтылат. Бул авторлордун чыгармаларына болгон укуктарын толук бекемдеп турат.

Коке Тенир, Жер жана Адам. Мына ушул уч чон куч бири- бирине байланышкан алкакта туруп келишет. Булардын ичинен адам баласы аалам мейкиндигине учкул ой чабыты менен сабалап чыгып адамзат тирлигине керектуу, коомдук есуп-енугуу жагдайларына ыктала турган илимий негиздерди иштеп, техникалык кучтор менен изилдее шартын камтыйт. Мындай миссия, акыл, ой жугуртуу процесси бар бир гана адам баласына жуктолгену анык. Канча кылымдар бою ошол адам баласы оз турмуш жашоо шарттарын жакшы багыттарга бурууга башын сайып келет. Коомдук онугуу бир жолдон экинчи жогорулаштагы тутумдаш жолго чыгуу учуруна туш болбосун ой жугуртуу оту улам тутанып, акыл екчолуп, улуу максаттардын орусуно бет алганы, бет алган. Турмуш, жашоо эроолуно чыгат. Бирде женип бирдс женилет. Ак менен караны, адалдык менен арамдыктын айырмасын талдоого конугот. Чабуулга чыккан карама- каршылыка тешун тосуп, чындык учун жан дуйносун кукумдеп таруудай чачылып кетет. Мына ошол кучтуу касиет бир гана адам баласында бар. Адам баласы коомдук тузулуштун мейкиндигин озу чектеп тузуп алат. Аны кандайдыр бир сыйкырдуу кубулуштун аты менен байланыштыруу мумкун эмес. Байыркы Сен-Симон, Фурье ойчулдар сыяктуу Жер Эненин боюндагы адамзат пенделери табият тартуулаган, акыл азыгын зарп кылып жалпы элдин мудоосуно шайкеш келе турган максаттарга, жашап турган коомдук тузулуштун талаптарына ылайык езунун куч, дарамет, талант шыгына жараша мурунку калыптанган керунушту жанылатып езгертууге далалат кылуу парзы бар. Социалдык, экономикалык программалардын чегинде мейли кичине болобу, кеп болобу езунун салымын кепчулук умут кылган процесстерди ачуу менен инсандык аброюн, атуулдук милдетин бийиктете алары шексиз. Бул учун езубузге уч талап коюбуз керек болуп тургандай. <u>Биринчиден</u>, жалан эле озубуздун Ата-Журтубуздагы илим, билимдеги жетишкендиктерди окуп, билип уйронууге гана далалаттанбастан дуйнелук масштабдагы туу болуп турган керунуштун диалектикалык есуп- енугуу жактарын биздин элге ыктуу, пайдалуулугун кабыл алууга багытталганыбыз керек. Болгондо да ыкшоолукту таштап чагылгандай тездик журуш менен уланганыбызды суреп чыгышыбыз парз. Мунун езу илим, билим процесстерин коомдук тузулуштун кайсы гана оорчулугунда туш болуп турбайлы кунделук иш кунубуздун бир белугуне коюлушу талаптуу болуп турганы. Бугунку кунде адамдын акыл ойлору менен жашоо, тиричилигибизге кирип келген электрондук байланыштар аркылуу маалыматтарды тездик менен кабыл алуубуздун учуру эле канчалык кыска моенетте жетишкенибизди далилдеп турбайбы. "Интернет" профаммаларынан бир орунда отуруп илим менен техниканын, адабият менен искусствонун ири жетишкен турлеру менен тааныша да аласьщ, керек болсо кат жазышып кат алышып турасын. <u>Экинчиден</u>. дуйнелук айдындагы илимий-техникалык жетишкендиктерди езубуздун ондурушгун, айыл чарба тармагына чейин, жашоо, тирлигибиздин теруне чейин алып келуу максаты бар. Кеп аларды сатып алуу жолу менен гана эмес ошол олкедегу акыл эмгегинин коомдогу пайдаланышын мындан дагы кургуштете суреп уйренуубуз жакшы натыйжасын берет. Мунсуз профессия жок. <u>Учунчудон</u>, байыртадан ата- бабаларыбыздын улуттук таза, нарк- насилине тиешелуу, чыдамдуулука, кужурмендуулуке, тайманбастыка, кызматым, эмгегим эл, жер учун деген ча-

кырык улуттук идеологиянын бир принциптери экендигин, муну кичуубуздвн улуубузга чейин жан дуйнебузден орун берип, алоологон от кылып ечурбей алып журуу милдетин алуубуз абзел. Демек биз данктуу, салттуу ата-бабаларыбыздын мураскору болуп келе жатканыбызды туура тушуне билсек, ар бирибиздин тагдырларыбызды буроолор келип чечмелеп бербейт. Ал эми коомдук есуп- енугуунун процесси адамдын бутундой езуне жана айлана чойрого болгон таза дилдеги мамилесинен келип чыга турган абалы бар. взун сыйлай турган инсан жалпы элди да сыйлап багыт алган коомдун тузулушуно тик сайылып берилиши менен бийик. Коомдук тузулуштун журушундогу бутундой процесстерге багыт беруучу жетишкендиктин мойнуна алган жугу бар. Ошол оор туйшукту башынан откоруп елкодегу абалды тен салмактуулука салып, болочокту бугун коре билбесен да жан дуйнен менен сезе билуунду ырааттаган ишмер, биздин биринчи президентибиз Аскар Акаевич Акаевдин тарыхыбызда кала турган ишмердуулугун баса белгилеону атуулдук милдетим деп эсептейм. Жаны идеялык негиздеги акыркы жылдардагы программалардын практика жузундо аткарылып жатышы коомдук тузулуштун калыптанышына алып келип отурат. Эсуп- онугуу диапектикасында турмуштагы он, сол карама- каршылыктын ортолорунда дайыма кагылышуу майданы болору мыйзам ченемдуу. Биз жалгыз керт башыбыздын жумшак жаздыка коюлар жагына алектенип жандалбастап, эгоизмдин сазына батып, "Плюшкиндин кейпин кийип" ач кездуктон арамдык иштерди тартынбастан жасай баштап турганыбызда президентибиз ишенич таккан жардамчылары менен элдин камылгасын ойлоп элим, жерим кор болбосо деп езунун кадыр, баркы менен чечилбей турган курч меселелерге шымалана кирип барып жаткан дуйнелук масштабдагы окумуштуунун ишмердуулугунун портретин, аброюнун бийиктигин тузду. Адам ез гагдырына езу ээ. Жетекчилик ар бир инсандын езгечеленген суроо- талаптарын канааттандырууга милдеттуу эмес. Президент жалгыз езу жооп берууге да акысы жок. Демек адам пендечилигине кылымдар бою накыл сез катары айтылган "адамды эмгек кегертет" деген кептин керенгесу бугунку учурдун кун тартибинде турганын туя билели.

Мурунку тоталитаризмдеги демократия, гуманизм, улуттун укугу жана инсандын жекече укугу сыяктуу категориялар коомдук жаны тузулуште туп орду менен езгеруулерге туш болуп идеологиялык жактан болгон тануулоонун мааниси эмес, бутундей адамзат жашоо тиричилике керектелуучу маанайда орун ала баштады. Бул коомдун адеп-аклактык, рухий атмосферасына керектелуучу жалпы идеологиясынын тазаланышына туртку болуп отурат. Бугунку кез карашыбызда еткен мезгилдеги улуу чакырыктардын жыйындысы догма катары, метафизикалык абстрактуу ойлордогу кур кыялкечтик канондор экендиги туюлат. Ырас рухий жана материалдык маданиятыбызда кептеген улуттук нарк-насилибизге байланышкан керкем асыл деелеттерубуз жаралып, бугунку кунде да классикалык ченемдеги орунду ээлеп турат. Ыйманыбызга камчы чаппай, баардык чар тарапка мурунку "эскиликти толугу менен энсеп" турган кез караштагы адам катарында болуп керунбейлу, бирок маданиятыбыздын казынасында турган рухий керкем деелотторубузду бугун сыртка серпип сала берген бейбаштыктан алыспыз. Себеби керкем рухий дуйнебузду ошол ата-бабаларыбыздын бизге калтырган

мурастарынын алкагында есуп- ендук, тарбияландык, аны карандай танып баса беруу чекилик иш. Ырас тоталитардык идеологиянын керком маданияттын жандануусундагы чек койуулар, жалпы коомдук тузулуштун саясатына каршы бир соз жазбоого же болбосо жазылган чыгармалар башкаруучу чойрону, коммунистик партияны даназалоо, анын ишмердигин керком образдар менен чечмелеп беруу милдеттери ар бир чыгармачыл инсандардын баш сезунун биринс айланып, аны массага алып чыгууларда цензуранын "майда элегинен" еткеруу процесстери устемдук кылган жайы айкын болгондугу бар. Бугунку акырындап, аскар тоодой муздун жылжып эриген шыбышындай болгон контрмаданияттын продукцияларын конформистик эмес башкача сын кез караштагы маанай менен талдоого алуубузду учур талап кылып тургандай абал тузулду. Чет элдик массалык маданият улуттук маданиятыбыздын табиятына шек келтирип койбойбу деген ойдон да алые болушубуз керек. Басып еткен тарыхый жолубузда езгечеленуп енугуп-есуп кеткен бул же тигил улуттун жеке езуне гана тиешелуу маданияты кеп улуттуу аймактын устундо "массалык маданияттын" продукциясы болуп устемдук кыла да алган жок. Себеби устуртеден, "кум шыбакталган дубалдай" интерналиеттик маданият деген гана улуу чакырык, ундеелер басым жасап турду десек болот. Ошого карабастан "тоталитардык маданияттын" журушунде этностук маданияттын есуп-енугуу жолу бийик айдынга чыга албаса да интернационалистик маданияттын бир белугун, улуттун езуне гана улгулуу боло турган жагдайын тузген. Тарыхый контекстен алып Караганда жалпылаштырылган идеологияда улуттук маданиятгы енуктуруу саясаттары кандайдыр бир социалдык тенденция катары кеторуло алган эмес. Улуттук рухий, керкем маданият жалпы элдин ичинен талант шыгы менен диалектикалык есуп-енугуудегу эволюциялык жолдогу таалайыбызга келген улуу инсандарыбыз аркылуу сымаптай суурулуп чыгып келгендей. "Тоталитардык маданияттагы" ошол ээ жаа бербей езунун табыгый есуп-енугуусунен пайда болгон керкем чыгармаларга "контрмаданияттын кылычы" менен кол салуу, башкача айтканда кайрадан иштеп, жасалгалап, андан калса Кадык менен Осмонкулдун сталинизмди мактаган деп туруп ырынын "пырын" чыгарып жазылган ун тасмаларын erттеп жоготкондой абалды эцеегенибиз боло койбос. Деген менен керкем чыгармаларды жаратууда батыш рыногуна байланыштырылымыш этип, женил-желпи, керкем касиеттери тексиз, куну жок, чыгарма имишти угуучуга же керуучулерге сунуштай беруу адети жалпы керкем эстетикалык маданиятыбызга жаны ачылышты алып келбейт.

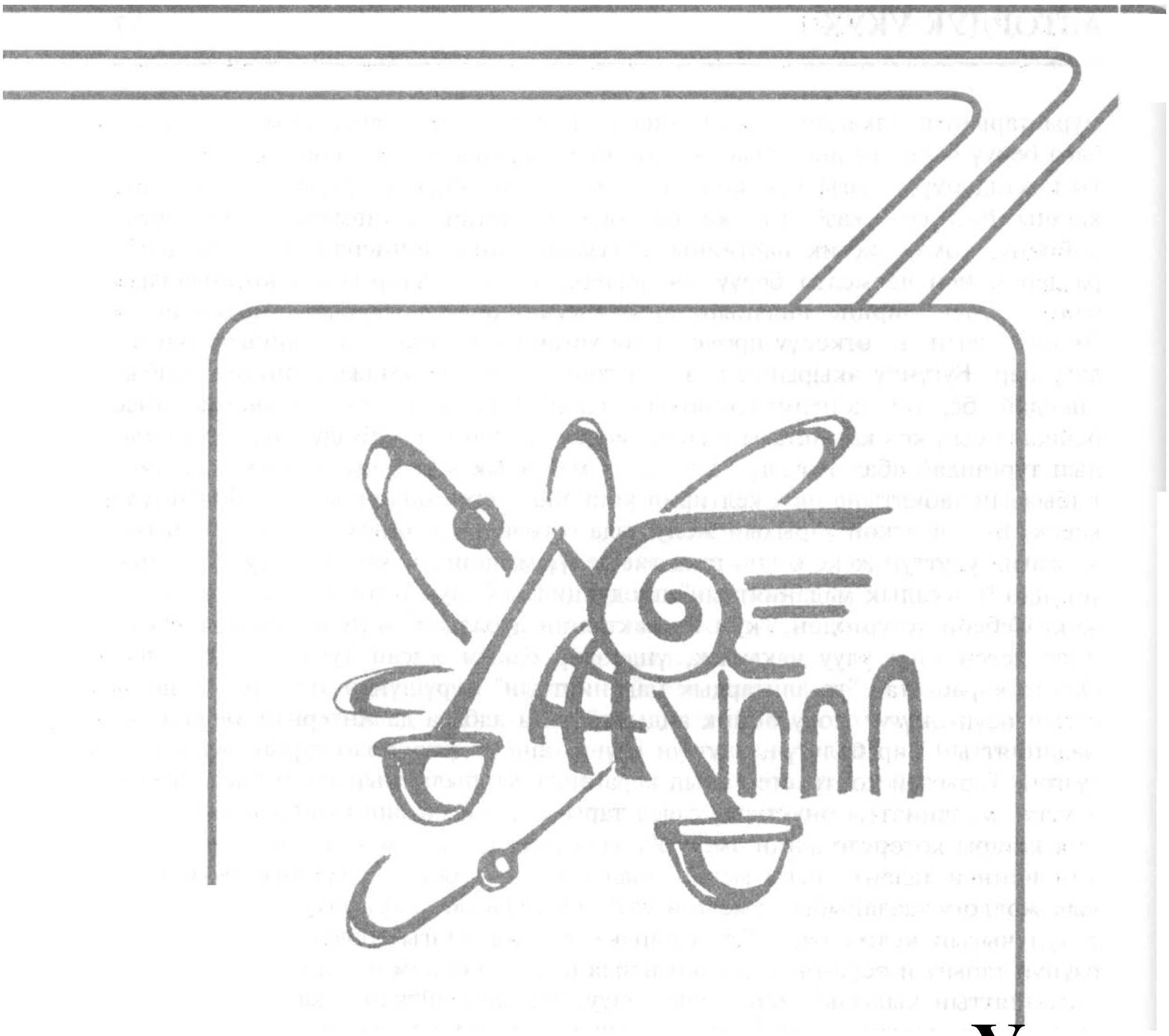

У

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК УКУКТАРЫН ИШКЕ АШЫРУУ ЖАНА КОРГОО

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК ТАРМАГЫНДАГЫ ИШТЕР БОЮНЧА СОТ ПРАКТИКАСЫ

О. С. Балпанова - Кыргызпатенттин ИМ укуктарын ишке ашыруу боюнча бвлум башчысы

Кириш свз

Республиканын мыйзамдарында интеллектуалдык менчик укуктары бузулганда же ага ээ болуу учун талашта укуктарды калыбына келтирууго же таанууга багытталган чаралардын жыйындысы, ошондой эле укук ээлеринин кызыкчылыктарын коргоо караштырылган. Коргоонун эки объектиси - субъективдуу укуктар жана мыйзам тарабынан корголуучу кызыкчылыктар белунуп керсегулген.

Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексинин 10-статьясына ылайык бузулган же талашып жаткан фаждандык укуктарды коргоо иштин ведомстволук таандыктыгына ылайык сот тарабынан ишке ашырылат.

Бул эмгекте интеллектуалдык менчик тармагында иш жузундо чыгуучу, атап айтсак, автордук укук жана онер жай менчик чейросундо чыгуучу, кыйла коп кездешуучу талаш-тартыштар женунде сез болот.

Муну менен бирге интеллектуалдык менчик тармагындагы учурдагы сот практикасы анча чон эмес, анткени ал белгилуу убакыт менен жана Кыргызпатенттин екулдеру катышкан иштер менен гана чектелген.

Автордук укук тармагындагы талаш-тартыштар

Ушул чейредегу укуктук база болуп Кыргыз Республикасынын Граждандык кодекси менен "Автордук укук жана чектеш укуктар женунде" мыйзамы (мындан ары - Автордук укук женунде мыйзам) эсептелет.

Автордук укук тармагында Кыргызпатент аталган мыйзамдарды, Кыргыз Республикасынын Экметунун 2001-жылдын 15-мартындагы "Кыргыз Республикасынын вкметуне караштуу илим жана интеллектуалдык менчик боюнча мамлекеттик агентствосу женунде" № 100-токтомун, 1998-жылдын 17-декабрындагы "Автордук укук жана чектеш укуктардын объектилерин пайдалангандыгы учун автордук сый акынын минималдык елчемдору женунде" № 832-токтомун, ошондой эле башка нормативдик укуктук актыларды жетекчиликке алат.

Автордук укук женунде мыйзамдын 16-статьясына ылайык чыгарманын авторлору оздерунун чыгармаларын пайдаланууга уруксат беруу же тыюу салуу боюнча езгече укуктарга, ошондой эле автордук сый акы алуу укугуна ээ

болуп саналышат. Бул деген чыгарманы пайдаланууга автор менен же башка укук ээлери менен тузулген келишимдин негизинде гана жол берилет дегендикти билдирет. Чыгарманы мындай келишимсиз пайдалануу автордук укукту бузгандык болуп эсептелет.

Эгерде чыгарманы пайдалануучу автордук укук менен корголгон кайсы бир чыгарманы пайдалангысы келсе, келишим тузуу демилгеси ошол пайдалануучуга тиешелуу болуп саналат.

Чыгарманы келишимсиз пайдалануу укугу кимге таандык экендиги жонундо маалыматтын жоктугунан же укук ээсин тактоого мумкун эместигинен же аны менен байланышууга мумкунчулуктун жоктугунан келишимге кол койбой тургандыгы жонундогу билдируу жоопкерчиликтен кутулуу учун негиз боло албайт.

Кыргыз Республикасынын аймагында Автордук укук жонундо мыйзамдын 3-жана 47-статьяларына ылайык Кыргызпатент авторлордун мулктук укуктарын башкаруу боюнча уюмдун иш милдеттерин аткаруучу орган болуп саналып, анын милдеттерине чыгарма пайдаланылгандыгы учун сый акыны жыйноо жана толоп беруу кирет.

Мындай уюм кандай учурларда тузулот? Ал автордук жана чектеш укуктарды жекече ишке ашыруу кыйын болгон учурларда тузулот. Анын устуно мындай уюм езунун ишмердигинде чыгарманы пайдалангысы келген чыгарма пайдалануучулардын абалын женилдетет.

Мындай уюм мулктук укуктарды башкаруу укугун еткеруп беруу женунде укук ээлери менен тузулген келишимдин негизинде, же болбосо укук ээсинин арызынын негизинде ушул уюмга кошулууну караштырган ушул уюмдун уставынын негизинде мулктук укуктарды башкарат.

Чет елкелук авторлордун укугу авторлордун мулктук укуктарын жамааттык негизде башкаруучу чет елкелук уюмдар менен тузулген макулдашууларга ылайык башкарылат. Мындай макулдашууларды Кыргызпатент Россиянын жана Казакстандын, жана башкалардын автордук коомдору менен тузген.

Кыргызпатент пайдалануучулар менен езу башкарган укуктарды пайдаланууга лицензиялык келишимдерди тузет. Бул макулдашуулар анда керсетулген жолдор менен бардык чыгармаларды жана/же чектеш укуктардын объектилерин пайдаланууга мумкундук берет жана пайдалануу укугу бардык автордук жана чектеш укуктардын ээлеринин атынан, анын ичинде ездерунун мулктук укуктарын мындай уюмдарга бербегендердин атынан да берилет.

Автордук жана чектеш укуктардын объектилери коммерциялык максатта тузден-туз акы учун пайдаланылышы мумкун (сатуу, жалдоо, концерттерде, спектаклдерде, оюн керсетуулерде эл алдында пайдалануу, заказ боюнча кечурмелерун даярдоо, ж.б.), ошондой эле фонограммаларды пайдаланып, радио жана телеберуулерду кабыл алып, эл алдында тузден-туз аткаруу жана жалпыга маалымдоо жолу менен негизги коммерциялык ишмердикке (коммерциялык жайларда жагымдуу чейрену тузуу, кафе, бар, ресторандарда оюн-зооктор учун) кемек керсетуучу, ебелге болуучу, кардарларды тартуунун маанилуу фактору болуп саналган кошумча иш-чара катары кыйыр турде

пайдаланылышы мумкун. Автордук сый акыны корголгон чыгарманы узбей пайдаланган пайдалануучулар, ошондой эле бир жолку иш-чараларды уюштуруучулар телеп бериши керек.

Ошентип мурда корсотулгондой, Кыргызпатент пайдалануучулар менен езу башкаруучу укуктарды пайдаланууга лицензиялык келишимдерди тузот. Бирок мыйзамдын бул талаптарына карабастан иш жузунде чыгарманы лицензиялык келишим тузбестен пайдаланган учурлар болуп жатат, бул болсо автордук укукту бузуу болуп саналат.

Мындан тышкары, Автордук укук жонундо мыйзамда Граждандык кодекстин 406-статьясына ылайык лицензиялык келишим тузуунун тартиби белгиленген. Бул нормада милдеттуу тартипте келишим тузуу караштырылган.

Пайдалануучу лицензиялык келишим тузуудон баш тарткан учурларда Кыргызпатент мажбурлоо тартибинде ушундай макулдашууну тузуу жонундо талап коюп, сотко кайрылууга акылуу.

Кыргызпатент тарабынан ушундай эки доо арызы берилип, эки доо тен канааттандырылды.

Аталган доо арыздарынан тышкары, Кыргызпатент авторлордун кызыкчылыгында автордук сый акы толетуп алуу жонундо 9 доо арызын берген. Алардын ичинен 4 иш иштин манызы боюнча сотгук териштирууго чейин автордук сый акы ыктыярдуу теленуп берилгендигине байланыштуу кыскартылган, 3 доо - толугу менен канааттандырылган, ал эми калгандары жарашуу макулдашуусун тузуу жолу менен аяктаган.

Ошентип, соттордун укук колдонуу практикасы келишим тузуу милдеттуу экендигин ырастады. Келишимдин жоктугу же келишимдин жазуу жузундогу формасынын сактапбагандыгы автордук сый акы телоеден баш тартуу учун, ошондой эле автордук укуктан келип чыгуучу башка талаптарды канааттандырбоо учун негиз боло албайт.

Онер жай менчик тармагындагы талаштар

Онер жай менчик чейресундегу талаштын турлеру жана алардын келип чыгышынын себептери Кыргыз Республикасынын Граждандык кодекси менен Патент мыйзамында, ошондой эле Кыргыз Республикасынын "Товардык белгилер, тейлее белгилери жана товарлар чыгарылган жерлердин аталыштары женундо" жана "Фирмалык аталыштар женунде" мыйзамдарында чагылдырылган. Аталган нормативдик укуктук актылар ойлоп табуучулар менен укук ээлеринин, ошондой эле алар менен тиешелуу мамиле тузгендердун укуктарын коргоону тартиптештирет.

Бирок бул жерде жалпы эрежеден четтее катары, граждандык укуктарды соттук коргоо женунде эстен чыгарбоо керек. Алсак, КРдин Граждандык кодексинин 10-статьясынын 3-пунктунда укуктарды административдик тартипте коргоо караштырылган. Мындай четтее мыйзам тарабынан белгилениши керек.

Онер жай менчигин коргоо женунде мыйзамдарга ылайык енор жай менчик объектилерин каттоого, коргоо документтерин алууга жана алардын жарактуулугуна байланышкан талаштарды сотко чейинки карал чыгуулар караштырылган. Мындай учурларда, мисалы, коргоо документин (алдын ала патент, патент, кубелук) берууден баш тартуу женунде экспертизанын чечимине макул болбогон етунме ээси сотко доо менен кайрылуудан мурда Кыргызпатенттин Апелляциялык кенешине (мындан ары - Апелляциялык кенеш) каршылык арызы менен кайрылышы зарыл. Товардык белгилердин, тейлое белгилеринин жана товар чыгарылган жерлердин аталыштарынын, фирмалык аталыштардын коргоого жарамдуулуктун, каттоонун шарттарына дал келбестигинен улам алдын ала патент, патент жана кубелук берууге каршы калган тапаштар ушундай эле тартипте чечилет.

Апелляциялык кецеш Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында караштырылган, енор жай менчик объектилери боюнча келип чыгуучу талаштарды карап чыгуучу баштапкы административдик орган болуп саналат.

Ишке мындай мамиле кыйла натыйжалуу болуп саналат, анткени келип чыккан талаштарды кызыкдар тараптардын катышуусунда ар тараптан карап чыгуу экспертиза етунмену Караганда кетирип коюшу ыктымал болгон каталарды ведомствонун езу тез ондоп чыгышына, ошондой эЛе талаштар менен чатакташуулардын негизги массасынын Кыргызпатентке караштуу белугун административдик тартипте женге салууга кемек берет.

Апелляциялык кецештин чечимине талашуучу тараптардын кимиси болбосун макул болбосо енер жай менчик тармагындагы мыйзамдарда белгиленген меенеттун ичинде ал сотко даттануу менен буздурулушу мумкун. Мындай учурда сот Апелляциялык кенеш кабыл алган чечимдердин мыйзамдуулугун кеземелге алат.

Ошентип, енер жай менчигин коргоо жонундо мыйзамдарга ылайык енер жай менчик объектилерин каттоого, коргоо документтерин алууга жана алардын жарактуулугуна байланышкан маселелерди карап чыгуунун аралаш тартиби, б.а. административдик-соттук тартип караштырылган. Талашты сотко чейин административдик тартипте карап чыгуунун милдеттуулугу женунде жоболор соттук чечимдерде эске алынган. Алсак, комбинацияланган "Smirnoff' товардык белгиси боюнча аталган тартиптин сакталбагандыгына байланыштуу Кыргызпатенттин бул белгини каттоодон баш тартуу женунде чечимин жокко чыгаруу женунде доогердин доосу канааттандырылган эмес.

1996-жылдан азыркы мезгилге чейин Апелляциялык кенешке 51 каршылык арыз берилген, анын ичинен:

- товардык белгилерди каттоого алуу женунде чечимге каршы - 33;
- товардык белгилерди каттоодон баш тартуу женунде чечимге каршы - 13;
- пайдалуу моделге кубелук берууден баш тартуу женунде чечимге каршы - 1;
- ойлоп табууга алдын ала патент беруугo каршы - 2;
- фирмалык аталышты катгоодон баш тартуу женунде чечимге каршы - 2 каршылык арыз берилген.

Мындан тышкары, Апелляциялык кецешке Кыргыз Республикасынын аймагында товардык белгилерди жалпыга белгилуу деп таануу жонундо 4 арыз тушкон жана аларды карап чыгуу да ушул административдик органдын милдетине киргизилген.

Аталган мезгилдин ичинде Апелляциялык кецеш 53 каршылык арызын карап чыкты, анын ичинен "Полет", "Arda", "Plaierz Clipper", "Havana Club", "Smirnoff', "Прима" сыяктуу товардык белгилер боюнча анын 6 чечимине каршы даттануу соттук тартипте каралып чыккан.

Бардык аталган бул чечимдер кучундо калтырылды. Ошентип, Апелляциялык кецештин чечимдеринин тууралыгы соттук актылар аркылуу далилденди.

Корутунду

Интеллектуалдык менчикке карата укуктар боюнча принципиалдуу корсотмолорду ишке ашырууда озгочо роль сотторго таандык. Интеллектуалдык менчик тармагындагы талаштар боюнча акыркы чечимди чыгарууну мыйзам соттордун милдетине таандык кылат. Соттор чечим кабыл алууда мыйзамды чечмелоону ишке ашырышат, анткени соттук чечимден мыйзамды конкреттуу ишке карата кандайча тушунуу керек экендиги айкын болот. Бирок айрым иштер боюнча соттук чечимдер укуктардын булагы болуп саналбаса да сот бийлигинин жогорку органдарынын сот практикасынын жалпылоолорунда судьялар учун тушундуруулер камтылат жана алар окшош талаштарды карап чыгууда колдонулат.

Ошондуктан ушул объектилер боюнча сот практикасынын кецейишине жана талаштардын санынын кобойушуно жараша интеллектуалдык менчик тармагындагы сот прктикасын жалпылоо боюнча иш жургузулушу мумкун, анткени ал интеллектуалдык менчик жонундо мыйзамдарды тушунуунун жана аларды колдонуунун туруктуу практикасын калыптандырат.

Ушуга байланыштуу интеллектуалдык менчик тармагындагы сот практикасынын маанисин баалабай коюуга мумкун эмес.

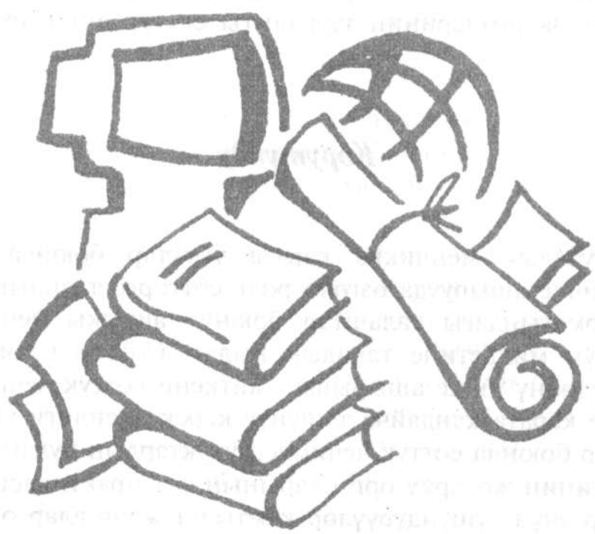

КЫРГЫЗПАТЕНТТИН КЕЦЕШИ

ОКУРМАНДАРГА ЖООП БЕРЕБИЗ

"Ойлоп табууларды патенттоо жонундо " окурмандардын суроолоруна Экспертиза борборунун директорунун орунбасары, химия илимдеринин кандидаты Т. Ш. Шатманов жана методика болумунун башчысы Л.Г.Хмилевская жоол беришет

? ***Ойлоп табууга укуктук коргоо кандай шартта берилет ?***

Эгерде ойлоп табуу катары сунуш кылынган объект жаны, ойлоп табуучулук денгээлде болсо жана енор жайында колдонууга жараса, ал укуктук жактан коргоого алынат.

Жацылык ойлоп табуунун патент жарамдуулугунун критерийи катары

Эгерде ойлоп табуу техниканын денгээлинде белгисиз болсо, ал жаны деп эсептелет.

Техниканын денгээли ойлоп табууга артыкчылык алган кунуне чейинки дуйнеде жалпыга белгилуу баардык маалыматтарды киргизет. Эгерде аларды камтыган булактан кайсыл гана адам болбосун таанышууга мумкунчулук алса же ага мазмуну женунде мыйзам жолу менен кабарландырылса, жалпыга белгилуу маалымат болуп эсептелет.

Билдирилген ойлоп табуунун жанылыгын аныктоодо мурда берилген, чакырылып алынбаган отунмелер (ошол эле авторлорлордун етунмелерунен тышкары) жана Кыргыз Республикасында патент жарамдуу деп таанылган ойлоп табуулар алар жонундо маалыматтар жарыяланган кунден эмес, артыкчылык алган кунден тартып эсептелет.

Ойлоп табуу децгээли ойлоп табуунун патент жарамдуулугунун критерийи катары

Эгерде ойлоп табуунун техниканын денгээлинен келип чыкканы адис учун ачык керунбесе, ал ойлоп табуучулук денгээлге ээ болот.

Ойлоп табуу денгээлин тушунуунун манызы - техникалык чечим чыгармачылыктын продуктусу болуш керек жана "ушул тармактагы адистер" учун белгисиз болуш керек.

Эгерде болгон белгилер, анын айрым белгилери менен дал келген чечим ачыкка чыгарылбаса, же мындай чечим ачыкка чыгарылса, бирок ойлоп табуу менен техникалык эффектиге жетишкен айырмаланган белгилердин таасиринин белгилуулугу женунде маалыматтар жок болсо, ойлоп табуу ойлоп табуунун денгээлине ылайык деп таанылат.

Ойлоп табуунун чыгармачылык мунездемесун аныктоодо, анын ойлоп табуу денгээлине ылайык салыштырылган объектилердин саны ар кандай болушу мумкун, ал эми оздору илим жана техниканынын кайсыл тармактарына болбосун тиешелуу болушу мумкун.

9нер жайында колдонуу ойлоп табуунун патент жарамдуулугунун критерийи катары

Эгерде ойлоп табуу онор жайында, айыл чарбасында, саламаттыкты сактоодо жана эл чарбасынын башка тармактарында пайдаланылышы мумкун болсо, анда ал онер жайында колдонууга жарамдуу деп эсептелет.

бнер жайында колдонуу чыныгы ондуруу мумкунчулугун жана ойлоп табууну адамзат ишмердигинин бардык чейрелерунун турмушунда пайдалануу мумкунчулугун, ошондой эле етунме ээсинин декларацияланган жыйынтыгына жетуу мумкунчулугун билдирет. Онер жайында колдонуу рынок коньюнктураларынын шарттарында ойлоп табуунун пайдалуулук жана керектуулук абалы менен бааланышы керек.

? ***Кыргызпатент ойлоп табууга отунмв берген кунго чейин ойлоп табууга тиешелуу маалыматтар жалпыга маалымдалса, ойлоп табуунун патент жарамдуулугуна кандайча таасир этет?***

Ойлоп табууга тиешелуу маалыматтык етунме беруучу автор, же бул маалыматты автордон тузден-туз же кыйыр турде алган ар кандай адам тарабынан ачык жарыяланышы, мында ойлоп табуунун маани-манызы тууралуу кабарлар етунме берилген же эгерде ал суралып алынса, артыкЧылык кунуне чейин он эки айдан кечикпей жалпыга белгилуу болуп калса, ойлоп табуунун патентке жарамдуугуна таасир беруучу жагдай катары таанылбайт. Мында бул фактыны далилдое милдеги етунме беруучуге жуктолет.

? ***'Ойлоп табуу бирдиктуулугунун " талабы эмнеде ?***

втунмеге талаптардын бири, Патент Мыйзамы тарабынан езгече белунген ойлоп табуу бирдиктуулугунун талабы болуп эсептелет, етунмо талапка ылайык ез ара ото тыгыз байланышкан, ойлоп табуунун бирдиктуу пикирин пайда кылган бир ойлоп табууга же ойлоп табуу тобуна тиешелуу болушу мумкун.

Ойлоп табуу бирдиктуулугу сакталат деп таанылат, эгерде:

• ойлоп табуу формуласында бир кез карандысыз пунктта бир ойлоп табуу мунезделсе;

• ойлоп табуу формуласында бир нече кез карандысыз пункттарда, ойлоп табуулардын тобу мунезделсе;

• бири башкасын алууга (ондурууге) арналган (мисалы, тузулуш же зат жана алуу ыкмасы (ендуруу) толук тузулуштер же заттар же алардын белуктеру);

• бири башкасын иш жузуно ашырууга арналган (мисалы, ыкманы толук бойдон же анын бир аракетин иш жузуне ашыруу учун ыкма жана тузулуш);

• бири башкасын пайдалануу учун арналган (башкасында) (маселен, ыкмада пайдалануу учун белгиленген ыкма жана зат; ыкма же тузулуш жана анын белугу; тузулуш же затты жадыча белгилее боюнча колдонуу жана курамдын белугу деп эсептелген тузулуш же композиция);

• бир жана ошондой эле техникалык жыйынтык алууну камсыздандырууну бирдей белгилеген объектилердин бир туруне тиешелуу (варианттар).

?

Ойлоп табуу приоритеты кандай мааниге ээ жана кандайча аныкталат?

Жеке адамдын жана юридикалык жактын ойлоп табуу менен байланышкан укугу жана милдеттери приоритет алган кунден тартып пайда болот, ошондой эле коргоо документинин аракет меенотунун чеги аныкталат.

Жанылыгын баалоодо жана ойлоп табуунун денгээли учун приоритет куну маанилуу, анткени дал ушул кунден тартып Кыргыз Республикасында жана чет елколердогу жалпыга белгилуу маалыматтар булактары билдирилген ойлоп табуунун техникалык децгээли катары коюлат.

Ойлоп табуунун приоритета алдын ала патент, патент беруу женундегу арызды, эгерде суреттемеде аларга шилтеме бар болсо, суреттеменун формуласын жана ага чиймелерди камтыган отунме Кыргызпатенке келип тушкен кун боюнча белгиленет.

Приоритет енер жай менчигин коргоо боюнча Париждик конвенциянын катышуучусу болгон мамлекетке биринчи етунме берилген кун (конвенциялык приоритет) боюнча белгилениши мумкун.

Приоритет мурда берилген етунмего кошумча материалдар тушкен кунден тартып аныкталышы мумкун, бул ойлоп табууну ачуу боюнча ошол эле етунме ээсинин Кыргызпатентке бир кыйла мурда етунме берилген куну боюнча приоритет™ аныктоо мумкун болуп эсептелет.

?

Кандай объектилер ойлоп табуулар болуп саналышы мумкун?

Тузулуш, ыкма, зат, микроорганизмдердин штаммдары есумдуктордун жана жаныбарлардын жаны клеткалары, ошондой эле мурда белгилуу болгон тузулуштор, ыкманы, затты, штаммдарды жаныча турде колдонуу же техника менен технологиянын бардык тармактарындагы жаны жетишкендиктердин кайсынысы болбосун ойлоп табуунун объекттери боло алышат.

Тузулуш ойлоп табуунун объектиси катары

Тузулуш ойлоп табуунун объектиси катары-бул функционалдык-конструктивдик бирдиктуулукте турган конструктивдик элемент же конструкгивдик элементтердин жыйындысы жана эреже катары коомчулуктун белгиленген талаптарын канааттандырган куруу, ендуруу болуп саналат. Машиналар, приборлор, аппараттар, жабдуулар, аспаптар, идиштер, транспорттук ка-

ражаттар, жыгачтан жасалган иштеп чыгуулар, машиналардын тетиктери, эмеректер, идиш-аяк, бут кийим, байланыш каражаттары, курулуш конструкциялары, имараттар, курулуштар, имараттын белуктеру ж.б. у.с. ойлоп табуунун Эл аралык патенттик классификациясынын рубрикасына ылайык классификацияланган тузулуштерге тиешелуу (ЭПК).

Тузулушту мунездое учун томендегу белгилер:

- конструктивдуу (конструктивдик) элементтин (элементтердин) болушу;
- элементтердин ортосунда байланыштардын болушу;
- элементтердин оз ара жайгашышы;
- элемент же тузулушту (элементтердин) толук бойдон аткаруу формасы, ошону менен катар геометриялык формасы;
- элементгер ортосундагы байланыштарды аткаруу формасы
- элементтин (элементтердин) параметрлери жана башка муноздомосу жана алардын ез ара байланыштары;
- элемент же тузулуш толук бойдон аткарылган материал;
- элементтин милдеттерин аткаруучу чейро толук пайдаланылат.

Ыкма ойлоп табуунун объектиси катары

Ыкма ойлоп табуунун объектиси катары-бул процесс материалдык объектилердин устунен ез ара байланышкан аракеттерди аткаруу. Ыкманы мунездее учун темондегудей белгилер пайдаланылат:

• аракетгин же аракеттердин жыйындысынын болушу;

• мындай аракетти убакыт боюнча аткаруу тартиби (ырааттуу турде бир учурда, ар турдуу айкалышууларда ж.б. у. с.)

• заттарды (баштапкы сырье, реагенттер, катализаторлор ж.б.у.с), тузулуштерду (аспаптарды, жабдууларды ьщгайлаштыруу ж.б.у.с), микроорганизмдердин штаммдарын, есумдуктордун жана жаныбарлардын жаны клеткаларын пайдалануу, режими, аракеттерди иш жузуне ашыруунун шарты.

Зат ойлоп табуунун объектиси катары

Зат бул жасалма тузулген материалдык жаралуу. Ойлоп табуунун объектиси катары заттарга темендогулер:

• жогорку молекулярдуу кошунду жана генндик инженериянын (векторлор, нуклеиндик кислоталардын фрагменттери); композицияларына (курамдар, аралашмалар); шарттуу турде киргизилген индивидуалдык химиялык кошунду;

• ядерге айлануунун продуктулары кирет.

Штамм ойлоп табуунун объектиси катары

Микроорганизмдин штаммдары-бул спецификалык тукум куучулук белгилери боюнча тандалып сакталган, бир тектеш бактериялар, вирустар, грибдер ж. б. колдонууда пайдалуу продукция беруучу же башка езунчелукке ээ пайдалуу заттар.

Микроорганизмдердин штаммдарына, есумдуктордун жана жаныбарлардын жаны клеткаларына ойлоп табуунун объектиси катары:

- микроорганизмдин индивидуалдык штаммдары, есумдуктордун жана жаныбарлардын жаны клеткалары;
- микроорганизмдин консорциуму, осумдуктердун жана жаныбарлардын жаны клеткалары кирет.

Мурда белгилуу болгон тузулушту, ыкманы, затты, штаммдарды ойлоп табуунун объектиси катары жацыча турдо колдонуу

Мурда белгилуу болгон тузулушту, ыкманы, затты, штамдарды ойлоп табуу объектиси катары колдонуу аны жаны багытта колдонуу болуп саналат.

Жады багыт боюнча колдонуу коомдун талаптарын канааттандыруу учун белгилуу заттарды биринчи колдонуу (табигый жана жасалма алынган) менен тенештирилет.

Мурда белгилуу болгон тузулушту, ыкманы, затты, штаммдарды жаны багытта колдонуу учун аны жетиштуу идентификациялоо жана бул жаны багытты керсетуу учун колдонулуучу объектинин кыскача мунездомесу пайдаланылат.

Кандай сунуштар ойлоп табуу деп таанылбайт?

Томондегулор:

- илимий теориялар жана математикалык методдор;
- чарбаны уюштуруунун жана башкаруунун методцору;
- шарттуу белгилер, жугуртмелор, эрежелер;
- акыл-иш аракеттердин аткаруунун методдору;
- эсептеечуу машиналар учун алгоритмдер жана программалар турган турпатында
- курулуштарды, имараттарды, аймактарды пландаштыруунун долбоорлору жана схемалары;
- эстетикалык таламдарды канааттандырууга багытталган буюмдардын тышкы туруне гана тиешелуу сунуштар;
- интегралдык микросхемалардын топологиялары;
- есумдуктердун сорттору жана жаныбарлардын тукуму
- коомдук таламдарга, гумандуулук моралдык принциптерге карама-каршы келуучу, айлана-чойрого зыян келтируучу сунуштар ойлоп табуу катары таанылбайт.

Ойлоп табууга етунменун курамына кандай документтер кирет?

Ойлоп табууга алдын ала патент, патент берууге етунме темендегулерду камтууга тийиш:

• алдын ала патент же патент сурап жаткан ойлоп табуунун авторун (авторлорун) жана жакты (жактарды) ошондой эле алардын жашаган жерин же турган жерин керсетуу менен алдын ала патент же патент беруу жонундо арызды;

• бул тармактагы адис тарабынан иш жузуне ашыруу учун ойлоп табууну жетиштуу турдо толук ачып керсетуучу анын суроттомесун;

• ойлоп табуунун манызын корсотуучу жана суроттомого толук негизделген анын формуласын;

• ойлоп табуунун манызын тушунуу учун зарыл болсо чиймелерди жана башка материалдарды;

• рефератты.

Отунмого томендогулор:

• белгиленген елчомдо алым толонгондугун же отунмо беруу учун алым толоодон бошотуу учун, ошондой эле анын олчомун азайтуу учун негизди ырастоочу документ;

• патенттик ишенимдуу окулго отунмо ээси тарабынан берилген ишеним кат (патенттик ишенимдуу окул аркылуу отунмо берген учурда);

• конвенциондук приоритет суралып жатканда биринчи отунмонун кочурмосу тиркелет.

? ***Ойлоп табууну суроттомо эмнеге арналган жана анын структурасы кандай?***

Ойлоп табуу формуласы жана графикалык материалдар менен бирдей суроттомо (эгерде алар зарыл болсо) ойлоп табууга алдын ала патент, патент берууго отунмолордун негизги документи болуп эсептелет.

Ойлоп табуунун суроттомосу аны иш жузуно ашыруу учун ойлоп табууну жетиштуу турдо толук ачыш керек.

Коргоо документин беруу учурундагы суроттомо берилген алдын ала патенттин укук ченемин аныктоодо ойлоп табуу формулаларын тушундуруу учун кызмат кылат.

Ойлоп табууну суроттоме билдирилген ойлоп табууга тиешелуу аракеттеги ЭПК редакциясынын рубрикаларындагы ойлоп табуунун аталышы жана анын индексин корсотуу менен башталат.

Ойлоп табууну суроттомо тексти томондогудой болуктордон тузулген:

• ойлоп табуу тиешелуу болгон техникалар тармагы;
• техниканын децгээли;
• ойлоп табуунун манызы;
• чийме фигураларынын жана башка материалдардын тизмеси (эгер алар тиркелсе);
• ойлоп табууну иш жузуно ашыруу мумкунчулугун бекемдеген маалымат.

? ***Ойлоп табуу формулалары эмнеге арналган?***

Ойлоп табуу формуласы ойлоп табуу муноздомосунун манызын сез менен берет жана берилген алдын ала патент, патенттин укуктук ченемдерин аныктоого арналган.

Коргоо документинин ээсинин уруксатысыз ендурулген, маселен, ага киргизилген белгилерди объектинин белгилери менен салыштырып, алдын ала патент, патенттик бузуулар женунде ойлоп табуу формулаларына баа беришет.

Формула ойлоп табуунун коргоо жарамдуулугун аныктоодо жана ойлоп табууну пайдалануу фактысын далилдееде пайдаланылат.

?

Ойлоп табуунун формулаларынын структурасы кандай?

Структура боюнча формула бир пункттан тузулген б.а. бир звенолуу, же . бири-бирине белгиленген кез карандылыкта турган бир нече пункттардан тузулген, б.а. кеп звенолуу болушу мумкун.

Бир ойлоп табуунун езгечелуу белгилеринин жыйындысын мунездее учун бир звенолуу формула колдонулат, ал аткаруу же пайдалануунун айрым учурларына карата енукпейт жана такталбайт.

Бир ойлоп табуунун енуккен жана/же такталган езгечелуу белгилерин мунездее учун же ойлоп табуу тобун мунездее учун ойлоп табууну аткаруу же пайдаланууда айрым учурларга карата кеп звенолуу формула колдонулат. Кеп звенолуу формула кез карандысыз жана аларга коз каранды темендегудей пункттардан тузулген.

Ойлоп табуунун бир звенолуу формуласы жана кеп звенолуу формулалардын кез карандысыз пункту бир суйлем турунде жана "мунусу менен айырмалануучу" деген белунген сез айкаштарынан, чектелген жана айырмаланган эки белуктен тузулет.

Ойлоп табуу формулаларынын чектелген белугу езунун турдешунун белгилерине дал келген белгилерден тузулген (прототиптер).

Ойлоп табуу формулаларынын айырмаланган белугу ойлоп табуу бир кыйла жакын прототибинен айырмаланып турган белгилерден тузулген б.а. формулалардын бул белугу ойлоп табуунун жанылыгын мунездейт.

Бул эрежеден тышкары томондегулорду муноздогон ойлоп табуунун формулалары:

- индивидуалдык химиялык кошунду;
- микроорганизмдин штаммдары, есумдуктердун жана жаныбарлардын жаны клеткалары;
- мурда белгилуу болгон тузулушту, ыкманы, затты, штаммдарды жаныча турде колдонуу;
- турдешу жок ойлоп табуу.

Ойлоп табуу тобун мунездеечу кеп звенолуу формула ар бир ойлоп табуу учун езунун кез карандысыз пунктунун тобуна ээ. Кез каранды пункттар алар езу баш ийген коз карандысыз пункттар менен бирге топтолушат.

Ш Ойлоп табууга отунмолордун документтерине кандай формалдуу талантар коюлат?

Ойлоп табууга етунмелердун документтери аларды узак убакыт бою сактоого болчудай жана кочурмесун чектелбеген санда тузден-туз репродукциялоо менен толтурулат.

Арыз

Арыз графага ылайык маалыматтар келтирилуу менен бекитилген форма боюнча толтурулат.

Арыз графасындагы кол коюулар кол койгон адамдын фамилиясы жана атын керсетуу менен чечмеленет. Отунме ээсинин колу, эгерде ал юридикалык жак болуп эсептелсе, меер менен кубелондурулет.

Отунмо кыргыз же орус тилинде берилет.

Ойлоп табууну суроттомо

2,1 мм ден кем эмес баш тамганын бийиктиги менен 2 интервал аркылуу даана кара шрифтуу жазгыч машинкада олчему 210x297 мм ак кагаздын барагында басылат.

Графикалык символдор, латын аталыштары, латын жана грек тамгалары, математикалык жана химиялык формулалар сыя, паста же кара тустегу тушь менен жазылышы мумкун. Формулаларды басылма жана кол жазма турунде аралаштырып жазууга жол берилбейт.

Ойлоп табуу формуласы

©зунче баракта басылат. Суреттомеге кандай болсо,ошондой эле талаптар коюлат.

Графикалык материалдар

Чиймелер жана башка тушундурууччу материалдар томондогудей гурде толтурулушу мумкун: графикалык материалдар (анығында чиймелер, схемалар, графиктер, эпюрлар, суроттер, осциллограммдар ж.б. у.с.), фотографиялар, таблицалар, диаграммалар.

Эгерде суреттемену чиймелер же схемалар менен иллюстрациялоого мумкун эмес болсо, анда бул учурда суроттер керсотулот. Суреттор графикалык магериалдардын башка турлеруне кошумча катары керсетулет.

Озгече учурларда, маселен, хирургиялык операцияларды аткаруу этаптарында иллюстрациялоо учун суроттер материалдарды тушундурууччу негизги тур катары керсетулушу мумкун.

Графикалык материалдардын ар бир барагынын он тарабынын устунку бурчунда ойлоп табуунун аталышы керсетулет.

Реферат

Реферат ойлоп табуу женунде маалыматтар максаты учун кызмат кылат жана ойлоп табууга тиешелуу техника тармактарынын муноздемесун жана/же колдонуу тармагынын аталышын кошуп, эгерде бул аталыштар тушунуксуз болсо, жетишкен техникалык жыйынтыкты керсетуу менен мунездоменун манызын,ойлоп табуу суреттомосунун маанисин кыскача баяндап берет.

Рефераттагы ойлоп табуунун мааниси формулаларды эркин баяндама жолу менен муноздойт, ошону менен катар ар бир коз карандысыз пункттагы бардык олуттуу белгилер сакталат.

Зарылчылыкта рефератка чиймелер, химиялык формулалар, математикалык туюнтмалар киргизилет.

Рефераттын текстинин орточо колому - 1000 басылма белгилерге чейин.

Ойлоп табууга отунмону экспертизалоо кандай тартипте жургузулот?

Ойлоп табууга отунмеге экспертиза формалдуу алдын ала жана манызы боюнча экспертизалоодон тузулот.

Формалдуу экспертиза етунме берилген кунден тартып эки ай еткенден кийин Кыргызпатент тарабынан жургузулот.

Формалдуу экспертиза етунме ээсинин отунучу боюнча керсетулген меенет еткенге чейин да башталышы мумкун. Мындай учурда отунме ээси етунучту берген учурдан тартып, алым телебей туруп етунменун материалдарына ондоо жана тактоо киргизуу укугунан ажыратылат.

©тунмону формалдуу экспертизадан еткеруунун журушунде зарыл документтердин курамы, аларды толтуруунун тууралыгы, патенттик ишенимдуу окул аркылуу етунмо берген учурдагы втунме беруунун эрежелеринин сакталгандыгы текшерилип, билдирилген чечимдин укуктук коргоо берилген енор жай менчигинин объектилерине шайкеш келиши каралып чыгат.

Эгерде етунме формалдуу экспертизанын талаптарын канааттандырса, етунменун карап чыгууга кабыл алууга болбой тургандыгы жонундо отунме ээсине маалымдама жиберилет.

Эгерде формалдуу экспертизанын натыйжасында етунменун укуктук коргоо берилген объектилерге тиешеси жок чечимге берилгендиги аныкталса, коргоо документин берууден баш тартуу женунде етунме ээсине чечим жиберилет.

Формалдуу экспертизанын этабы буткондон кийин ойлоп табууга етунмо боюнча он эки айдын ичинде алдын ала экспертиза откерулот.

Алдын ала экспертиза жургузуудо отунме берген етунменун материалдары боюнча патентке жарамдуулук критерийлерине, Кыргыз Республикасынын берилген алдын ала патент фондусуна, ошондой эле бир кыйла эртерээк приоритета бар кайра чакырылып алынбаган етунмелврге билдирилген ойлоп табуунун ылайыктуулугу текшерилет.

Алдын ала экспертизанын жыйынтыгы боюнча алдын ала патент беруу женунде чечим кабыл алынат. Алдын ала патент етунме ээсинин жоопкерчилиги алдында берилет.

Отунменун ээсинин же учунчу жактардын отунмо берилген кунден тартып беш жылдын ичинде берилууге мумкун болгон етунуч каты боюнча тиешелуу алым телее шартында Кыргызпатент жыйырма терт айдын ичинде он

натыйжа менен алдын ала экспертизадан еткен етунмелер боюнча негизги илимий-техникалык экспертизаны еткерет.

Учунчу жактардан тушкон отунуч каттар женунде етунме ээси кабарландырылат.

втунмену экспертизадан еткеруунун бардык этаптарында Кыргызпатент отунме ээсинен буларсыз экспертиза жургузууго мумкун эмес болгон кошумча материалдарды, анын ичинде ойлоп табуунун езгертулген формуласын да суроого акылуу.

Экспертизанын суроосу боюнча кошумча материалдар суроо-талап келип тушкен кундон тартып эки айлык меенетте жана ойлоп табуунун манызы езгертулбей берилууге тийиш.

втунме ээси керсотулген моенетто суралган материалдарды же берилген меенетту узартуу женунде етунуч бербеген учурда етунме кайра чакырылып алынды деп эсептелинет.

Эгерде етунмену негизги илимий-техникалык экспертизадан еткеруунун натыйжасында Кыргызпатент билдирилген сунуш етунме ээсинин сураган укуктук коргоо келемунде ойлоп табуунун патент алууга жарамдуулук шарттарына ылайык келе тургандыгы аныкталса, анда отунме ээси сунуш кылган ойлоп табуунун формуласы менен патент беруу женунде чечим чыгарылат.

?

Ойлоп табууга отунмену экспертизалоо процессинде отунме ээси кандай укукка ээ?

втунме ээси отунмену карап чыгууда катышуу укугуна ээ. ©тунмену экспертизалоонун журушунде аны карап чыгуу менен байланышкан маселелер туулганда, етунме ээсинин езунун катышуусу же анын екулу менен етунме ээсинин етунучу боюнча ошондой эле жана Кыргызпатенттин сунушу боюнча суйлешуулер жургузулушу мумкун.

Суйлешуулерду жургузуунун куну жана убактысы алдын ала макулдашылат.

втунме ээси алдын ала патент берууден баш тартуу женунде чечимди колуна алган кундон тартып эки айлык меенетте Аппеляциялык кенешке Кыргызпатентке болгон каршылыгын билдирип кайрыла алат.

Каршылык билдируу анын келип тушкен кунунен тартып эки меенетте Аппеляциялык кенеш тарабынан каралууга тийиш.

втунме ээси патент берууден баш тартуу женундегу чечимге, аны алган кунден тартып уч айлык меенетте каршылык билдирип Кыргызпатентти Аппеляциялык кенешке бере алат. Каршылык билдируу Аппеляциялык кенеш тарабынан ал келип тушкен кунден тартып терт айлык меенетте каралууга тийиш.

втунме ээси Аппеляциялык кецештин чечими менен макул болбогон кезде, аны алган кунден тартып алты айлык меенетте доо менен сотко кайрыла алат.

втунменун ээси экспертизанын чечиминде же изденуу женундегу отчетто керсетулген баардык материалдар менен таанышууга укуктуу. Кыргызпатент етунме ээси тарабынан суралган патенттик материалдардын

кечурмелерун суроо талап келип тушкен кунден тартып бир айлык меенетте жиберет.

1 ^ *Ойлоп табууга втунмону беруу жана аны карап чыгууда кандай алымдар твлонот?*

"Ойлоп табууну, пайдалуу моделди, енер жай улгусун патентов, товардык белгилерди, тейлее белгилерин, товарлардын чыккан жеринин аталышын каттоого, товарлардын чыккан жеринин аталышын пайдалануу укугун берууге алымдар женунде жободо" ойлоп табууга укуктук коргоо жана аны пайдаланууну тузуу менен байланышкан юридикалык маанилуу аракеттерди еркундетуу учун алымдарды телее тартиптери, елчемдеру жана моеноттору аныкталган (мындан ары - жобо).

Жободо алымдарды телее боюнча темендегудей жецилдиктер каралат:

- ойлоп табууга езунун атына коргоо документин сураган адамдар жана коммерциялык эмес уюмдар Жободо аныкталган алымдын елчемунун 25 % тузген елчемде алым телешет.
- ойлоп табууга езунун атына коргоо документин сураган чакан ишканалар (ишкана тибиндеги классификатордун негизги схемалары боюнча) Жободо аныкталган алымдын елчемунун 50 % тузген елчемде алым телешет.

Андан тышкары ойлоп табуунун жеке авторлору деп эсептелген жана езунун атына коргоо документин сураган же ойлоп табууга коргоо документинин жеке ээси деп саналган адамдарга алымдарды телео боюнча темендегудей жецилдиктер берилет:

- Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучулары же аларга тендеш адамдар, ошондой эле I-топтогу майыптар алым телееден толук бошотулат;
- Пенсионерлер, II жана III-топтогу майыптар, билим беруу мекемелеринин окуучулары жана студенттери, аспиранттар Жободо аныкталган алым жецилдигинин негизинде 50 % елчемундегу алым телешет.

Отунменун, коргоо документинин ээсине алдын ала экспертиза жана етунменун манызы боюнча экспертиза жургузгендугу учун, ошондой эле 3 жыл ичинде алымдын 25 % бир жолу телее менен жана алымдын 75 % сонку телео менен коргоо документин биринчи уч жылдыкта кучунде кармап тургандыгы учун алым телее уч жылдык меенетке узартып берилиши мумкун.

Ойлоп табууга коргоо документин суроо учурунда алымдын темендегудей негизги турлеру теленет:

- формалдуу экспертиза жургузуу менен, алдын ала патент, патент берууге етунме бергендиги учун;
- алдын ала экспертиза жургузгендугу учун;
- манызы боюнча экспертизаларды жургузгендугу учун;
- коргоо документин беруу жана аны жарыялоону каттагандыгы учун;
- патенттин аракет моенетунун жылына ылайык коргоо документин кучунде кармап туруу учун.

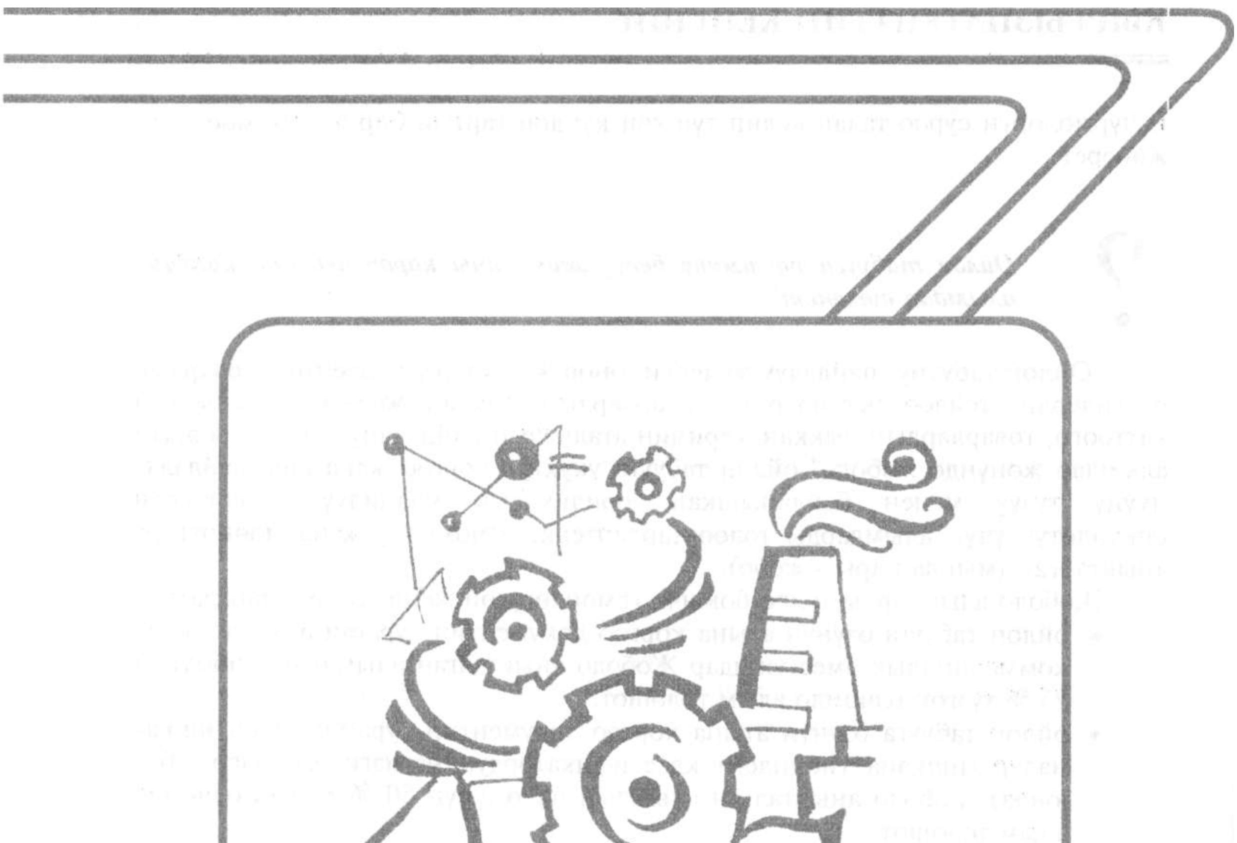

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН ТАРЫХЫ НАН

ОЙЛОП ТАБУУНУН ЖАНА ПАТЕНТ ИШИНИН ТАРЫХЫ

Ойлоп табуу тарыхындагы эц маанилуу окуялар жана фактылар

(Уландысы. Башы - №№ 2/1998-2/2000)

СССРДЕ 1931-1936-ЖЫЛДАРДАГЫ МАССАЛЫК ОЙЛОП ТАБУУЛАР МЕНЕН РАЦИОНАЛИЗАТОРДУКТУН 0HYTYUIY

20-жылдардын аягында СССРдин экономикалык турмушунда маанилуу езгеруулер болуп отту. Жаны экономикалык саясаттан кетуу онер жайында жеке сектордун келомунун азайышына алып келди, майда жана орто индустриялардын фабрика-заводдук ишканалары жана мамлекеттик концессиядагы чет олкелук капитал, арендатордук капиталдарды тартуу кыскарды.

Бул шарттарда ойлоп табууну коргоонун жаны формасы талап кылынды, СССРдин БАКы (Борбордук Аткаруу комитети) жана ЭККсы (Эл комиссарлар кенеши) тарабынан 1931-жылы 9-апрелде бекитилген "Ойлоп табуулар жана техникалык оркундотуулор женунде жободо белгиленгендей биринчиден, "Ойлоп табууну ез убагында жана толук пайдалануу гарантиясын" тузууге, экинчиден, жумушчу ойлоп табуучуну (нормадагы) сый акы менен камсыздандыруу жана ага бир катар женилдик жана артыкчылык беруу массалык ойлоп табууга дем-куч берууге жагдай шарт тузген. Жободо социалисттик мамлекет менен ойлоп табуучунун оз ара мамилелеринин жаны формасын тузуу зарылчылыгы баса белгиленген. Ойлоп табуучуларды коргоонун эки формасы киргизилген: автордук кубелук жана патент. Ойлоп табуучу качан автордук кубелукту тандаган учурларда баардык мамлекеттик, ошондой эле кооперативдик же коомдук уюмдарды тоскоолдуксуз бекер пайдаланууну чечип, мамлекет ойлоп табууну жайылтуу жонунде камылганы езуне алган. Мамлекет тарабынан алынган экономияга байланыштуу авторго сый акы телее гарантияланган.

Эмгек жана Коргонуу Кенешинин (ЭжКК) алдында анын аймактык органы - СНК (ЭжКК) союздук республикалардын алдында ойлоп табуу боюнча Комитети жана ойлоп табуу боюнча тармактык органдар (Эл комиссариаты башкы комитет жана тармактык бирикмелердин алдында) боюнча органдарды жалпы жетекчиликке алуу жана алардын ишмердигине коземел, ойлоп табууга кемек керсетуу катары" ойлоп табуу боюнча ЭККнин алдындагы Комитеттин милдеттери аныкталган. Бул жылдары Комитет тарабынан езгече маанилуу ойлоп табууларды тандоо жана жайылтуу, ойлоп табуу иштерин пландаштыруу, ойлоп табууну экспертизалоо, алдынкы тажрыйбаны таратууда уюштуруунун кызыктуу формалары табылган эле. Комитет тарабынан откерулген кептеген иш чаралар: "бир айлыктар", "слеттор",

"текшеруулер" ойлоп табууну жайылтуу жана рационализатордук сунуштарды стимулдаштыруу боюнча белгилуу олчомдо дем-куч берген.

1932-жылы тузулген Ойлоп табуучулардын буткул союздук коому (ОТБСК) массалык ойлоп табуу жана биздин елкеде рационализатордук енугууде маанилуу рол ойноду. Ал тарабынан эмгекчилердин кенири массасын, анын ичинде жаштарды илимий-техникалык чыгармачылыкка тартуу, аларга ойлоп табууну иштеп чыгуу жана иш жузуне ашырууда зарыл жардам беруу, ойлоп табуучуларга жана рационализаторлорго кемек керсотуу, бир катар эффективдуу методдордун жана техникалык чыгармачылыкты уюштуруу боюнча иштердин формаларынын тажрыйбаларында иштелип чыккан жана жузеге ашырылган.

Комитеттин жана ОТБСКнын ийгиликтуу ишмердиги ойлоп табуу активдуулугунде жагымдуу сездерге айланды. Бул жылдары берилген етунмелер 18.5-23.5 минди, ал эми берилген коргоо документгери бир жылга 4 минден 7 мицге чейинки санды тузет.

1931-жыл

Июнь

"Ойлоп табуу боюнча ЭККнын алдындагы Комитеттин кабарларына" ойлоп табуу боюнча жаны мыйзамдарды аракетке киргизуудон кийин тушкен отунмелердун биринчилиги тил тууралуу кат беруу женунде маалыматтарды жарыялоо башталды. "Зыгыр жасалма майын алуунун ыкмасына" ойлоп табууга №-65555 отунме боюнча биринчи жарыялоо жургузулген.

6-июль

СССРдин ЭККсынын токтому менен ойлоп табуу боюнча ЭжККнын алдындагы Комитеттин терагасы болуп Н.К. Антипов дайындалган.

31-июль

1931-жылы 9-апрелде кабыл алынган "Ойлоп табуулар жана техникалык еркундетуулер женунде жобого" ылайык ойлоп табууга автордук кубелуктерду беруу башталды. "Чили тегирменинин парасынын огун улоо учун вертикалдуу октолгоочтуу арабачасы бар тузулуш" ойлоп табуусуна А.П. Фоняковго № 21066 биринчи автордук кубелук берилген.

7-октябрь

Ойлоп табуу боюнча ЭжККнын алдындагы Комитеттин президиуму ойлоп табуу, техникалык жана уюштуруучулук еркундетуу учун сый акы женунде Инструкция бекитти.

1932-жыл

2-октябрь

Ойлоп табуу боюнча ЭжККанын алдындагы Комитет "Техникалык жана уюштуруучулук еркундетууну сунуш кылган адамдарга жецилдик женунде" токтомго кол койду.

1933-жыл

17-август

Москванын алдындагы Нахабино полигонунда М.К. Тихонравовдун конструкциясында кычкылдандыруучу суюктук жана килкилдек куйуучу кыймылдаткычы менен "ГИРД-09" ракетаеы кое берилип 400 метрге котерулгон.

30-сентябрь

Стратостат СССР-1 экипаждары Г.А. Прокофьев (командир), Э.К. Бирнбаум (изилдеочу-инженер), К.Д. Годунов (стратостаттын конструктору) менен 19 мин метр бийиктикке кеторулгон. Герметикалык гондола алюминий соотунан берктеп кадалган.

25-ноябрь

Суюк кислородцо жана спиртте иштоочу суюк реактивдуу кыймылдыткыч менен "ГИРД-Х" ракетасын кое беруу жузоге ашырылган. Баштапкы иштеп чыгуу Ф.А. Цандер тарабынан аткарылган.

1934-жыл

29-сентябрь

СССР ЭККсы "Товардык белгилерди каттоо ишин тартиптештируу женунде" № 2283-токтом кабыл алган.

П.Л. Капица гелийди куйгузуу учун тузулушту иштеп чыккан.

А.Н. Туполев жана А.А. Архангельский ылдамдыгын саатына 370 км-ден ашык енуктурген (ылдамдыктагы бомбалоочу) АНТ-40 учагын иштеп чыгышкан. Шасси чыгаруучу гидравликалык система авиацияда биринчи кол-калагын кайталап чыгара баштады.

1935-жыл

Декабрдын аягы

Советтик ойлоп табууну чет елкелерде жана чет елкелердукун СССРде патенттее Буткул союздук соода палатасынын Патенттик бюросу аркылуу жургузулчу болуп калды. Советтик ойлоп табууларды чет елкелерде жузеге ашыруу Буткул союздук "Технопромимпорт" бирикмесине берилген эле.

Ойлоп табуучу С.П. Иванов кез айнексиз стереоскопиялык проекциялоо учун аппаратураны сунуш кылды. Стереофильмди демонстрациялоо СССРде 1937-жылы биринчи жузеге ашырылган.

1936-1955-ЖЫЛДАРДАГЫ ОЙЛОП ТАБУУНУН ОНУГУШУН ЖЕТЕКТООНУН "БОРБОРЛОШТУРУУНУ ЖОЮУ МЕЗГИЛИ"

Ойлоп табуу жана СССРде рационализациятордук башкаруу ойлоп табууда борборлоштурулган тартипте бул учун атайын тузулген мамлекеттик оргaндардын: ойлоп табуу жана ачылыштар комитети" (1947-ж.) жана ал-

дынкы техниканы эл чарбасына жайылтуу боюнча комитети, терт жыл иштегенине карабастан (1947-1951 -ж.) ойлоп табуу тарыхында керсетулген 20 жылдык мезгилди негизинен "Борборлоштурууну жоюу мезгили" деп атоого болот. Бирок бул анча маанисиз алардын иштеп гурушунан жана тез-тез кайра уюштуруудан алар алдына коюлган тапшырмаларды натыйжалуу аткара алышкан жок.

1936жылы 22-июлда СССРдин БАКы жана ЭККсынын токтому менен ойлоп табуу жетекчилиги децентрализацияланды.

Ойлоп табуу боюнча ЭжККанын алдындагы Комитет жоюлду. 1938-жылы Ойлоп табуучулардын буткул союздук коому (ОТБСК) жоюлуп, "Ойлоп табуучу", "Жумушчу ойлоп табуучулук", "Ойлоп табуу жана техника жанылыктары" ойлоп табуу басылмалары жабылды. Ойлоп табуу боюнча коомдук жетекчиликтеги ОТБСКанын милдеттери профсоюздарга еткерулуп берилди.

Ойлоп табууну эсепке алуу, иштеп чыгуу, жана жайылтуу абалына жоопкерчилик жана эл чарбасынын ведомосттор алдындагы тармактарында техникалык еркундетуу эл комиссариатына жуктелген. Ошондой эле тушкен етунмелер жана аларга берилген автордук кубелуктер жана ойлоп табууга патенттер женунде, автордук куболукгерду жана ойлоп табууга патенттерди беруу дагы аларга жуктелген. Бул маселелерди чечуу учун Эл комитетинде Ойлоп табуу боюнча эксперттик бюро, андан кийин ойлоп табуу боюнча Бюро тузуло баштады.

Эл комитети тарабынан берилген автордук кубелуктер жана патенттерди акыркы катгоону СССР ЭККнын алдындагы мамлекеттик пландаштыруу комиссиясы иш жузуне ашырды. 1951-жылы (СССРдин Мамтехникасы жоголгондон кийин) ойлоп табуу жетекчилигин эл комиссариатынын мураскери - тармактар министрлиги иш жузуне ашыра баштады. Ушул убакыттан тартып контролдук экспертиза жана ойлоп табууну катгоо милдети СССРдин Министрлер советинин алдындагы стандартизациялаштыруу боюнча Башкармалыктын Патенттик белумуно жуктелду.

1954-жылы СССРдин Министрлер Советинин алдында стандартташтыруу елчем жана приборлорду ченеечу Комитетин тузууде Патенттик белум стандартизациялаштыруу боюнча Башкармалыктан анын карамагына откерулуп берилген.

Ойлоп табууга "децентрализацияланган жетекчилик, профессионал" ойлоп табуу коомдук уюму ОТБСКнын жоюлушу, ойлоп табууну башкаруу органдарын дайыма кайра уюштуруу елкедо ойлоп табуунун онугуусуне тескери таасир берген. Бул жылдары ойлоп табуу активдуулугу кескин темендеду, берилген етунмелер жана берилген автордук кубелуктер жана ойлоп табууга па тенттер статистикасы ал женунде ачык маалымат берет.

Ойлоп табууга берилген етунмонун жылдык саны 1940-жылы алты эсеге аз **берилген,** автордук **кубелуктер** жана патенттердин саны 1935-жылга салыштырганда уч эсеге темендеген. Ушул 20 жылдын ичинде 1949-1951 жылдагы айрым "жалт" эткен активдуулуктен сырткары **берилген** жылдык етунменун саны 1935-жылга **Караганда** аз **болгон, берилген** автордук кубелуктердун жана патенттердин жылдык саны 1935**-жылдагы**

керсеткучтердон 1949 жана 1950-жылдары гана эки жолу тушкен. Ага карабастан 1955-жылы СССРдин "жуз мицинчи" автордук кубелугу берилген.

1936-жыл

31-август

Ойлоп табуучу В.Т. Задиракеге "Тегулуучу материалдарды жана сууларды автоматикалык ченео учун аралашма аппаратка ылайыктоо" ойлоп табуусу учун № 50000 автордук кубелук берилген.

3-ноябрь

ЭжКК оор жана токой енер жайынын "тамга салуудан бошотулган, ендуруштук маркадагы продукцияларынын тизмелери женунде" токтом кабыл алган.

Москвалык студент Ф. Курочкин бурулуучу канаты менен тик учуучу жана конуучу "Сокол" учагынын дипломдук долбоорун иштеп чыккан.

1937-жыл

10-ноябрь

СССРдин ЭККсы тарабынан бекитилген "СССРдин оор онер жайынын Эксы женунде жобого ылайык Эл комиссариатынын курамында ойлоп табууну караштырган, аларды бекитууге оор онер жайынын Эл комиссариатына сунуш кылуучу, ойлоп табуунун эсебин алып жана аны жайылтуу менен техникалык еркундетууну кезомелге алган, ойлоп табууга автордук кубелуктерду жана патенттерди берген, ойлоп табуу боюнча Бюро пайда болгон.

Советтик химик К.А. Андрианов "полиоргансилоксандар" синтезин биринчи жузеге ашырган. Ал кремний органикалык полимерлерди алуу технологиялары тармагында ондогон бир катар ойлоп табуулардын автору болуп эсептелет.

В.П. Глушко С.П. Королевдун "318-1" ракетопланында пайдаланылган "ОРМ-65" кыймылдаткычын тузген.

Б.Г. Шпитальный суу астындагы канаттарды колдонуу менен кеме долбоорун тузген.

1938-жыл

27-декабрь

Советтик окумуштуу физик П.Л. Капица "Тез таркоочу" гелийди ачкан.

С.В. Ильюшиндин конструкциясында тез ылдамдыктагы ИЛ-2 штурмовик тузулгон.

1939-жыл

Январь

С.П. Королев тарабынан иштелип чыккан "жер-жер " классындагы 06/4 (212) башкарылуучу канаттуу ракетаны учуруу жузеге ашырылган.

Декабрь

Академик П.И. Лисицын - Шатилов мамлекеттик селекциялык станциясында ал тарабынан тузулген " Лисицындын куздук кара буудайы" жаны сортунун селекциялык жетишкендигине № 1 кубелук алган.

1940-жыл

30-апрель

Конструктор В.Г. Грабин 85 жана 107 мм тажрыйбалуу танкалык пушка, ошондой эле танкага карты 57 мм "ЗИС-2" пушкасын тузген.

1941-жыл

3-апрель

Ойлоп табуучу М.С. Козодон учакты жерге кулоо абалынан чыгаруу автоматына автордук кубелук алган.

15-август

Ойлоп табуучулар А.Т. Качугин, М.А. Щеглов жана П.С. Солодников жандыруучу ботелке тузген (бетелке бензин менен + ампула кукурт кислотасы менен).

Ноябрь

В.К. Грибовский Г-11 десанттык планерин конструкциялаган (11 орундуу Грибовский). Согуш учун алардын 300 даанасы катарга тизилген.

Д.Д. Максутов астрономиялык изилдеелердо эле эмес, бирок жана илим менен техниканын башка кептеген тармактарында колдонулуучу оптикалык приборлордун мениск системаларын ойлоп тапкан.

1943-жыл

3-апрель

Б.Р. Лазаренко жана Н.И. Лазаренко металл иштеп чыгуучу электр учкундуу методуна № 70010 автордук кубелук алган.

1946-жыл

6 февраль

Ойлоп табуучулар С.М. Андоньев жана Г.Е. Крушел тарабынан биринчи жолу суу менен муздатуучу зор курулуштардын ордуна бууландырып муздатуучу металлургиялык мештер сунуш кылынган. Авторлор "Металлургиялык мештерди муздатуунун ыкмасы" ойлоп табуусуна 1948-жылы № 70344 автордук кубелук алышкан.

1949-жыл

31-август

Н.Д. Зелинский жетектеген авторлор коллективи "Суюк кемур суутек алуунун ыкмасы" ойлоп табууларына № 75542 автордук кубелук алышкан.

30-ноябрь

С.С. Абрамов - жез эритуучу заводцор шаарлардын абасын булгап кунуне жуз тонналап атмосферага ыргыткан баалуу химиялык сырье - кукурттуу антигридди концентрациялоо жана кармоо учун ийгиликгуу пайдаланылган "газ аралашмасын болуу учун аппарат" ойлоп табуусуна № 76922 автордук куболук алган.

1950-жыл

30-апрель

Ойлоп табуучу А.И. Вейник ичи кондой буюмдарды даярдоо куюунун жаны ыкмасын андан ары иштеп чыгууга кызмат кылган "Металлдык формада тутук куюу учун тузулуш" жана "ичи кендей буюмдарды тондуруу методунда куюу учун машинасына" № 81552 жана № 84716 куболугуно ээ болгон.

31-июль

А.И. Целиковдун жетекчилигинде ойлоп табуучулар коллективи "тегерек профилдуу винт прокаткасы учун жана озгормолуу тутукторду узунунан кесуу боюнча гидравликалык башкаруу стан" ойлоп табуусуна № 84905 автордук куболук алган.

"Видикон" сурот каршылыгы менен теле беруучу тутукчо тузулген (ички фотоэффектти пайдалануу менен тутукчелер идеясы 1925-1926-жылдары А.А. Чернышев тарабынан сунуш кылынган).

1951-жыл

18-январь

Ойлоп табуучулар В.А. Фабрикант, М.М. Вудынский жана Ф.А. Бутаева тарабынан "Электромагниттик толкундарды кучетуунун кванттык ыкмасы" болжолдонгон ойлоп табуусуна етунме берилген. Бул ойлоп табуу "мазерлер", "лазерлер" деген аталыштар менен жайылтылып, кийинчерээк молекулярдык генераторлорду тузуунун негизин туптегон.

25-декабрь

Академик С.А. Лебедевдин жетекчилиги астында тузулген аз электрондуу эсептоечу машина (АЭЭМ) СССРде биринчи ЭВМ катарына кирди.

Ойлоп табуучулар Е.Г. Николенко жана А.В. Литовский тарабынан чоюн плиталарын куюуну ендуруунун жаны технологиялары сунуш кылынган.

Конструктор М.Л. Миль биринчи "Ми-Г сериялык вертолетун тузген.

11-декабрь

СССРде водороддук бомба тузулген жана аны сыноочу жардыруу жургузулген.

СССРде 1955-1991-ЖЫЛДАРДАГЫ ОЙЛОП ТАБУУЛАР ЖАНА РАЦИОНАЛИЗАЦИЯЛОО

Ойлоп табуу жана ачылыш иштери боюнча Комитетин 1955-жылы тузуудон башталган СССРдеги ойлоп табуу жана рационализациялоону онуктуруу моенету олкодо ойлоп табуу жана рационализациялоону уюштуруу жана жетектев ишинде Комитеттин ролун маанилуу жогорку денгээлге которгондугу менен муноздолот.

Ойлоп табуучулардын адистештирилген "СССРдеги ойлоп табуу" журналы 1956-жылдан тартып кайра чыга баштап, 1958-жылы ойлоп табуучу жана рационализаторлордун коому калыбына келтирилген.

1959-жылы 24-апрелде кабыл алынган "Ойлоп табуулар жана рационализатордук сунуштар, ачылыштар жонундо жободо" бул корголгон объектиге биринчи жолу ачык айкын аныктама берилген, СССРдеги ачылыштарга укуктук коргоо киргизилген, ишканалардын атайын фондцорунда сунуштарды иш жузуно ашырууга комок корсотуу, жумушчуларга сыйлык беруу, ойлоп табуу жана рационализатордук сунуштарды билим беруу жолу менен эл чарбасына жайылтуу учун экономикалык базалар тузулген.

Ойлоп табуу жана ачылыштар иши боюнча Комитета бул жылдары ЭЖК СЭВ (ЭМК) (экономикалык вз ара мамилелер кенеши) Экономикалык еэ ара жардам беруу кецешинин мучв- влквлврунун чегинде эл аралык кызматташууну уюштуруу жана онуктуруу боюнча, енор жай менчик объектилерин укуктук коргоону камсыздандыруу учун нормативдик базаларды даярдоо боюнча, олкодо патенттик маалыматтар системаларын тузуу боюнча, ойлоп табууну пайдалануу боюнча зор уюштуруу иш герин жургузду.

Аймактык, тармактык, патенттик фондцордун тузулгон тармактары ишканаларда патенттик жана ойлоп табуу кызматынын болушу, нормативдик жана методикалык материалдарды иштеп чыгуу, патенттик изилдеелорду сапаттуу жургузууго ынгай тузуу менен елкоде иштелип чыккан илимий-техникалык продукцияларды жана илимий изилдее иштерин жогорку денгээлде жургузууну камсыздандырды.

Ойлоп табуучулардын жана рационализаторлордун буткул союздук коому (ОТБСК) массалык ойлоп табуу жана рационализатордук енугууге зор жардам керсетуп, караштырылган меенетте мучолердун саны 10 миллион новаторлордон ашкан.

Бул меенетте ойлоп табуу активдуулугунун мааниси есту. Берилген етунмелердун саны 1955-жылга салыштырганда 10 эсе есуп жана 1987-жылы 180563 ко жетги. Коргоо документтерин беруу 30 эсеге кебойду жана (1980-1982) бул жылдарда ойлоп табууга автордук кубелук жана патент 90 минден ашып тушту.

Кайра куруу башталышы менен онер жай менчигин коргоо боюнча жаны мыйзамдар иштелип чыга баштады. "СССРдеги ойлоп табуулар женунде" 1991-жылдын 1-июлунда кучуне киргизилген СССРдин Мыйзамы ишканалардын жана мамлекеттин, ойлоп табуучулардын кызыкчылыгына туура келген, ьщгайлуу патент укугунун нормаларын кучетууге багытталган". Онер жай улгулеру женунде "жана" Товардык белгилер жана тейлее белгилери женунде"

СССРдин Мыйзамдары иштелип чыккан, бирок 1991-жылы 25-декабрда СССР жоюлуп кеткенине байланыштуу алар куч аракетке киргизилген жок.

1956

15-сентябрь

КПСС БК жана СССРдин Министрлер Советинин токтому менен бекитилген ойлоп табууну эл чарбасында жайылтуу учун сыйлык беруу, Лениндик сыйлык жонундо Жободо каралган.

А.Н. Туполев конструкциялаган Москвадан Иркутскиte каттоочу жургунчулорду ташуучу дуйнодогу биринчи реактивдуу "Ту-104" учагы граждандык авиациянын тарыхында жаны эраны ачты.

1957

25-март

Ойлоп табуучу П.Ф. Сапилевский "Жасалма корпо алуу ыкмасы жана аны алуу учун тузулушко" №105020 автордук кубелук алган.

1958

27-май

Ойлоп табуучу Я. Я. Гумянник " еткеол комбайнга" №111099 автордук кубелукке ээ болгон.

8-декабрь

Н. М. Амосовдун жетекчилиги астында жасалма кан айландыруу аппаратынын оригиналдуу модели тузулген(ЖКАА) (АИК)

1959

3-март

СССРдин Министрлер Советинин (СМ СССР) алдындагы ойлоп табуу жана ачылыштар иши боюнча Комитетке ойлоп табуу тармагында чет елкелерде мамлекеттин кызыкчылыгын коргоо боюнча иштерди жургузуу, экспортко еткерууде патенттин тазалыгын камсыздандыруу боюнча Советтик ишканалардын жана уюмдардын иштерин кеземолдее, чет елкелерде патенттее учун советтик ойлоп табууларды тандоо боюнча иштерге катышуу милдеттерин камтыган патенттее жана патенттик экспертизалоо Болуму уюштурулган.

9-март

СССРдин Министрлер Советинин (СМ СССР) алдындагы ойлоп табуу жана ачылыштар иши боюнча Комитети Эл чарабасынын кенеши (ЭЧК) (КНХ) жана Илимдер Академиясы министерстволор, ведомстволор тарабынан аяктаган илимий-изилдее, конструктордук-долборлоо жана тажрыйбалоо иштерин керсетуунун тартиби женунде Инструкция бекиткен.

А.П. Колесников
Москва, 1998-ж. 101-150 беттер.

МААЛЫМДОО

2001-жылдын 26-апрелинде интеллектуалдык менчиктин биринчи Эл аралык кунун вткврууго байланыштуу

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН ДУЙНОЛУК УЮМУНУН КАЙРЫЛУУСУ

КЕЛЕЧЕКТИ БУГУН КУРА БАШТАЙЛЫ

"Келечекти бугун кура баштайлы" - 2001-жылы 26-апрелде биринчи жолу белгиленуучу интеллектуалдык менчиктин Эл аралык кунунун девизи дал ушинтип аталат.

Буткул дуйнодогу олколордун онугуусундо, экономикалык жактан оеушундо новаторлор менен ойлоп табуучулардын, искусство чыгармаларынын авторлорунун маанилуу орду бар экендигин дал ушул создор так, баса керсотуп турат. Ойлоп табуулар, онер жай улгулору биздин эмгектенуубузду женилдетет, жашоо шартыбызды жакшыртат, керкем енер чыгармалары тиричилигибизди кооздоп, руханий дуйнебузду байытат. Ушулардын баары бизди алардын ойлоп табуучулук жендемдуулуктерунун жана чыгармачылыгынын аркасында сыя челектен Интернетке, паровоздон космостук кораблге чейинки жолду укмуштуудай ыкчам басып етууге алып келген адамдар тарабынан жасалат...

Эмесе интеллектуалдык менчиктин дал ушул биринчи Эл аралык кунунде бизди алдыга суреп, жашообузду кыйла жакшыртууга жардам беруучу езгече сапаттагы ушул адамдарга урмат-сый керсетелу. Алар баарыбыз учун улгу болуп саналат жана алар бизди — бут дуйнедегу елколордун адамдарын, жаштары менен карыларын чыгармачылыктын жалпы дуйнелук маданиятын КУРУУ учун биргелешип эмгектенууге шыктандырат.

Биз аларды куттуктайбыз жана алардын жараткандары буткул адамзаттын жалпы жыргалчылыгы учун пайдаланылат деп салтанаттуу убада беребиз.

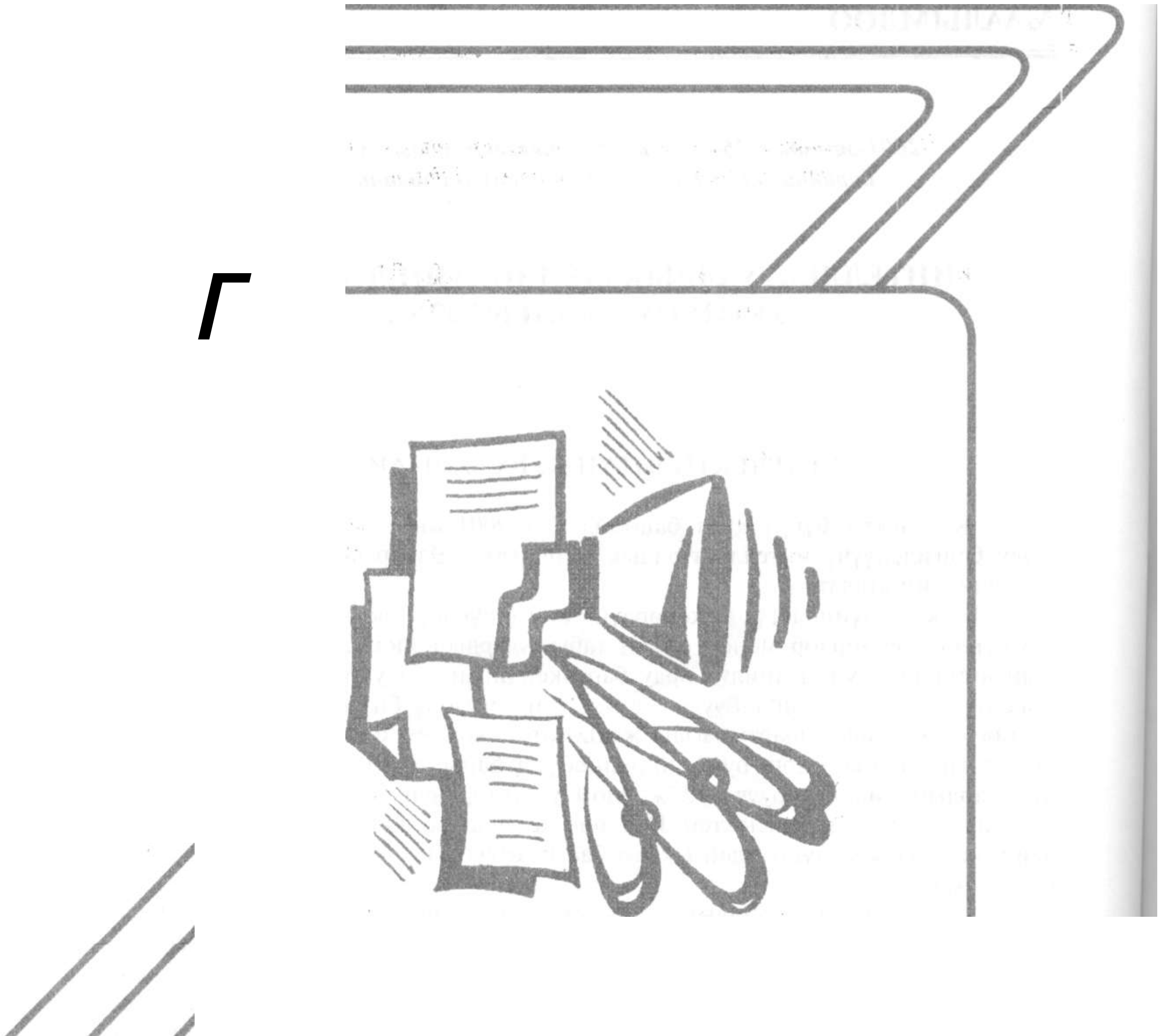

ЖАРЫЯЛАР

ЖАРЫЯЛАР

Кыргыз Республикасынын Окмотуне караштуу илим жана интеллектуалдык менчик боюнча мамлекеттик агентствосу (Кыргызпатент) Эл аралык тоо жылына арналган 2001-2002-жылдар учун "Ойлоп табуучулук ишмердик тармагындагы эн мыкты иштердин IV Республикалык сынагына" катышууга отунмолорду кабыл алууну жарыялайт.

Документтерди тапшыруу моенету - 2002-жылдын 1-сентябрына чейин. Отунмелер юридикалык тараптардан жана жеке адамдардан кабыл апынат.

Сынактын шарттары менен Кыргызпатетте теменку дарек боюнча таанышууга болот:

720049, Бишкек шаары, 11-кичи район, 10/1-уй,

тел. 51-08-15, 51-08-07.

Отунмолерду "Сынакка" деген белги коюп женетунуздер.

* * *

Кыргызпатент Кыргыз Республикасынын эгемендуулугунун 10 жылдыгына арналган жаш окумуштуулар менен студенттердин эн мыкты илимий иштерине сынак жарыялайт.

Сынакка 35 жашка чейинки жаш окумуштуулар, студенттер, жаштар менен студенттердин илимий жамааттары катыша алышат.

Сынакка катышуу учун Кыргызпатентке томендегу документтер берилиши зарыл:

1. Сынакка катышуу учун етунмо.
2. Илимий иштин аталышы.
3. Илимий иштин баяндамасы: анда илимий иштин негиздемеси жана аннотациясы, маселенин актуалдуулугу, изилдоелердун максаты жана милдеттери, илимий жактан жанылыгы, иш жузундегу маанилуулугу келтирилет.
4. Уюмдун же мекеменин жетекчисинин кайрылуу каты - етунучу, ишти сынакка керсетуу женунде окумуштуулар кенешинин же илимий-техникалык кенештин чечими менен кошо берилет.
5. Илимий иштин жыйынтыгын ездештурууге кызыкдар уюдардын же ишканалардын тизмеси.
6. Чет елколердегу илимий байланыштары жонунде маалыматтар.
7. Акыркы 5 жылдын ичинде жарыяланган илимий эмгектери.
8. Автордун озу женунде маалыматтар, иштеген же окуган жери кошо керсетулет.
9. Илимий жетекчиси женунде маалыматтар.

Отунмелер 2001-жылдын 25-сентябрына чейин берилиши зарыл.

Отунмелер теменку дарек боюнча кабыл алынат: 720021, Бишкек ш., Москва кечесу, 62, Кыргыз Республикасынын Окметуне караштуу илим жана интеллектуалдын менчик боюнча мамлекеттик агентствосу (Кыргызпатент).

Маалымат алуу учун телефондор: 68-15-26, 21-24-93.

КЫРГЫЗПАТЕНТТИН КАБАРЛАРЫ: ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИКТИН МАСЕЛЕЛЕРИ

ВЕСТНИК КЫРГЫЗПАТЕНТА: ВОПРОСЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Илимий-практикалык журнал

№ 1, 2001

Чыгышына жооптуу Арипов С.К.
Аткаруучулар: Идинова Ж.А., Козубаева З.Т.
Котормочулар:
Аманов М. (5-37, 59-63, 87, 89 - беттер)
Бакиров К. (65-85 - беттер)
Графикалык дизайндын автору: Кунакунов А.

Журналдын оригинал макети Кыргызпатенттин Редакциялык-басма борборунун компьютердик полиграфия болумундо басылды. Тел: (0-312) 51-08-18

Терууго берилди 27.08.2001
влчему 70 x 108 1/16
Шарттуу келому б.т. 7.6
Нускасы 100

Кагазы Xerox Business
Заказ № 100

Басууга кол коюлду 10.09.2001-ж.
Басылды 20.09.2001-ж.
Басма келему б.т. 7.3
Баасы эркин белгиленет

Редакциянын дареги: 720021, Бишкек ш., Москва кечесу 62, Кыргызпатент
Тел: 68-08-19,68-16-98,51-08-18.